

Древният свят от 586 до 400 г. пр.н.е.

I. Въведение

Обстановка на този период. – Тази статия разглежда периода на изгнанието и възстановяването на евреите, по времето на две световни сили, едната следваща другата – Нововавилонската и Персийската империи. Този период започва с унищожаването на царството Юда и неговата столица Йерусалим от бруталната военна машина на Навуходоносор. След тази катастрофа откриваме евреите в плен в месопотамската долина, наблюдаващи знаците, които предвещават политическото отслабване на техните потисници и възхода на нови сили на изток – първо мидяните, а малко по-късно и персите. Когато Навуходоносор, силният човек на Вавилон, умира, трима ефимерни владетели последователно заемат трона му. Това доказателство за слабост е очевидно за бдителните евреи, както вероятно е било и през следващото десетилетие съобщението за нова звезда на хоризонта – Кир Персийски, когото Исая описва като техен бъдещ освободител. Колко бързо са биели сърцата им, когато са стигнали до тях новините за невероятните успехи на Кир, за падането на Мидия и Екбатана, а след това и на Лидия с нейната непревземаема столица Сардис. Накрая те видяха как силната нова нация на изток сложи край на слабата Вавилонска империя.

Кир, новият император, бил великодушен, хуманен монарх, който изпълнил еврейските очаквания и пророчества във всички подробности. Той разрешил завръщането на евреите и възстановяването на техния Храм и службата в него. Пристигайки в старата си родина, завърналите се пленници трябвало да се борят срещу многобройни препятствия, особено срещу враждебното отношение и дейностите на съседите си. Възстановяването на Храма било осъществено с големи трудности за приблизително двадесет години. След поредица от кризи – от които описаната в Естир била най-сериозната – полунезависим статут в рамките на Персийската империя най-накрая бил постигнат по времето на Артаксеркс I, който изпратил Ездра в Юдея с изключителни правомощия през 457 г. пр.н.е. Делото на Ездра било възпрепятствано от националните врагове, но най-накрая било доведено до успешно завършване благодарение на силното ръководство на Неемия. С описанието на неговото дело нашите библейски източници замлъкват и настъпва Междуветният период.

Цел на статията.—Целта на тази статия е да представи историята на малкия еврейски народ на историческия фон на неговото време. Историята на Божия народ не може да бъде правилно разбрана, ако се изучава като изолирана единица. Събитията обикновено са описани накратко в Библията и могат да бъдат напълно разбрани само ако се изучават в светлината на археологически и исторически доказателства.

Източникът за този период от по-малко от два века е много богат за някои части и изключително беден за други. Библията почти мълчи за каквито и да било събития, разположени между разрушаването на Йерусалим през 586 г. пр.н.е. и завръщането на евреите около 50 години по-късно. Дори историческите книги, които ни информират за възстановяването на нацията (Ездра и Неемия), оставят големи празнини в своите разкази.

Това важи и за нашия извънбиблейски източник. Той е много ограничен по време на времето на Вавилонската империя, както и през определени периоди от времето на персите. Освен това, този материал е голямо разнообразие и се различава по надеждност. Официалните вавилонски и персийски документи са оскъдни. Най-обемните ни източници, гръцките истории, са опетнени с омраза към персите и са противоречиви и често ненадеждни. Въпреки това, поради липса на нещо по-добро, те се оказват полезни и важни за историка, който се стреми да реконструира историята на събитията от този период.

През последните години археологическите открития значително разшириха познанията ни за този много важен период от историята на Божия народ и следващото изследване се основава на наличните в момента доказателства. Историческата картина, очертана на следващите страници, може, разбира се, да се нуждае от промяна в някои детайли, тъй като допълнителна информация стане достъпна чрез бъдещи открития на допълнителни изворови материали.

Хронология на периода. — Хронологията на този период е добре установена от посредством някои астрономически текстове и множество други датирани документи. Тъй като хронологичните проблеми са достатъчно разгледани в статията за хронологията, стр. 85–110, не е необходимо да ги обсъждаме.

Въпреки това, трябва да се отбележи, че несигурностите относно точните дати на определени събития, както ще стане ясно в няколко случая в тази статия, не са резултат от несигурности в хронологията на този период, а се дължат на фрагментарен изходен материал или на двусмисления характер на хронологичните им данни. Всеки ясно датиран документ от разглеждания период, независимо дали е персийски, гръцки, еврейски, египетски или друг, може лесно да бъде преобразуван в познатата схема пр.н.е. Но в много случаи записаните събития не са датирани или поне не са точно датирани в нашите библейски и извънбиблейски източници. Такива събития трябва да бъдат поставени в хронологичната схема чрез внимателно проучване на всички участващи фактори. Разбираемо е, че в такива случаи научните заключения варират и никоя дата, определена по този начин, не може да претендира за абсолютна точност; всичко, до което може да се достигне, е близко приближение.

Следователно читателят трябва да разбере, че когато са дадени две дати, както например за победата на Кир над Астиаг, нашият изходен материал, на който се основават тези дати, позволява две различни тълкувания. Той също така трябва да има предвид, че дата, дадена в тази статия, която се различава от тази, намерена в друго произведение, разглеждащо същата тема, не е непременно по-добра или по-малко точна от другата. В някои случаи тя може да се основава на по-нови доказателства, а в други случаи - на различно тълкуване на доказателства, което позволява повече от едно тълкуване. Макар че датите са необходими за разбирането на историята и не могат да бъдат пренебрегнати, читателят винаги трябва да помни, че много дати от древната история е вероятно да бъдат променени поради откриването на нови доказателства и следователно не бива да се изненадва, ако някои от представените тук дати по-късно се окажат нуждаещи се от корекция.

За щастие, допустимата грешка по отношение на датите на разглеждания период е много малка и в нито един случай не надвишава няколко години. В повечето случаи разликите между истинските дати и тези, дадени в тази статия, ще се различават с не повече от една година и много от датите, представени на следващите страници, са абсолютно верни. В това отношение VI и V век са хронологично обосновани на по-сигурна основа от няколко по-ранни или по-късни периода от историята.

Приложената таблица представя синхронността между различните управляващи домове от този период. Датите, дадени за царуването на царете на Египет, Вавилония и Персия (след 539 г. пр.н.е.), както и тези, дадени за еврейските водачи, са точни, но тези на владетелите на Мидия и Лидия са несигурни.

ХРОНОЛОГИЯ НА ДРЕВНИЯ СВЯТ ОТ 586 ДО 400 Г. ПР. Н. Е.

ЕГИПЕТ	ВАВИЛОНИЯ	МИДИИ и ПЕРСИЯ	ЛИДИЯ	ЮДЕЯ
Амасис 570-	Навуходоносор 605-	Киаксар 562	*625-585	Алиат *617-560

526	Зло-Меродах 562-	Астиаг 560	*585-550	Крез	
	(Амел-Мардук)			*560-546	
	Нергал-шар-лихвар	560-556			
	(Нериглисар)				
	Лабаш-Мардук	556			
	Набонид	556-539	Кир (както владетел на мидийците и персите)	в. 553/2-530	
	Валтасар (Съответстващ)	553?-539	(Като владетел на Вавилон)	539-530	Зоровавел 537-†
Псамтик III 526-525		Камбиз		530-522	
		Бардия (Смердис)		522	
		Дарий I		522-486	
		Ксеркс		486-465	
		Артаксеркс I		465-423	Ездра 457-† Неемия 444-†
		Дарий II		423-405/4	
		Артаксеркс II		405/4-359/8	

II. Нововавилонската империя от 586 до 539 г. пр.н.е.

Историята на Нововавилонската империя от основаването ѝ от Набопаласар през 7 век пр.н.е. до 586 г. пр.н.е., годината, в която Юдейското царство със столица Йерусалим е разрушено, е разказана в том II, стр. 92-94.

Навуходоносор II (605-562 г. пр.н.е.) – Великият завоевател на Юдея и разрушителят на Йерусалим, Навуходоносор насочва вниманието си към нещо повече от война. Той извършва обширни строителни операции. Царят е изключително горд с постиженията си в тази област, както разкриват многобройните му строителни надписи. Вавилон е практически възстановен от този цар. Той разширява града и го обгражда с нови укрепления, като същевременно огражда нов дворец, който е построил на повече от една миля северно от стария дворцов квартал. Великият храм на Мардук, наречен Есагила, е разкрасен, а храмовата му кула Етеменанки, която е била в руини по времето, когато баща му се е възкачил на трона, е завършена. Многобройни други храмове са възстановени или новопостроени във Вавилон.

и другаде по време на управлението на Навуходоносор, което е имало по-голяма строителна активност от всеки друг период в историята на Месопотамия.

Малко се знае за военната дейност на Навуходоносор след Юдейската кампания, тъй като няма нищо след 11-тата му година в съществуващите вавилонски хроники (вижте Библиография, стр. 84, редактирана от DJ Wiseman, 1956), които разказват за много военни кампании на Набопаласар и Навуходоносор, както и една на Нергал-шар-усур. Съществува обаче информация, показваща, че Навуходоносор се е сражавал 13 години срещу Тир (585–573 г. пр.н.е.). Тази горда морска сила, уповавайки се на непревземаемостта си островно положение, отказала да се поклони на вавилонския монарх и по този начин навлечела гнева на Навуходоносор върху себе си. Една година преди началото на кампанията на Навуходоносор срещу Тир, пророк Езекиил предсказал съдбата на богатия търговски град, който се състоял от големи жилищни квартали на континента и складове, арсенали, фабрики и корабостроителници, разположени безопасно на малък скалист остров край брега. Войските на Навуходоносор завладели и разрушили континенталната част на Тир, за която се отнасят пророчествата на Езекиил, но обсадили острова напразно в продължение на много години. Тир най-накрая се предал и се предал при условие, че запази царя си, въпреки че трябвало да приеме вавилонски върховен комисар, който зорко наблюдавал външните и вътрешните работи на Тир и се грижел да защити интересите на Вавилония.

През този период, както твърди Йосиф Флавий, през 23-тата година от царуването на Навуходоносор (582 г. пр.н.е.) трябва да се е провела кампания срещу непокорни елементи сред бившите съседи на Юдея - Сирия, Амон, Моав, а също и срещу Египет. Изглежда, че и евреи, останали в страната след разгрома от 586 г. пр.н.е., са участвали в антивавилонската дейност и тази дейност е довела до наказателните действия на Навуходоносор, при които още 745 евреи са отведени във Вавилон като пленници, според Йеремиа 52:30.

Въпреки че обсадата на Тир не е била неуспешна, халдейците са били разочаровани и са смятали постиженията за несъизмерими с усилията на 13-годишна обсада, както разкриват думите на Езекиил (гл. 29:18–20). Пророкът обаче е предсказал, че ще намерят богата плячка в Египет. Малко се знае за египетската кампания на Навуходоносор, предсказана в това пророчество. Един единствен фрагмент от плоча в Британския музей говори за войната на Навуходоносор срещу Амасис от Египет през 37-ата година от управлението на бившия цар (568 г. пр.н.е.). Разбираемо е, че не можем да очакваме да намерим египетски записи относно тази война с нейните очевидно катастрофални резултати за Египет, но е жалко, че не съществуват и вавилонски записи, които да ни позволяват да видим как се е изпълнило пророчеството на Езекиил. Тъй като Амасис продължава да царува над Египет след тази кампания, Навуходоносор може да го е помилвал и да го е възстановил на трона.

За последните седем години на великия цар не е известно нищо от светски източници. Книгата Даниил говори за седемгодишна лудост на Навуходоносор, която очевидно е била последвана, вероятно скоро след възстановяването му, от смъртта му (Дан. 4). Очевидно това не е записано в съвременните записи, които старателно крият недостатъците на своите владетели.

Амел-Мардук, Нергал-шар-усур и Лабаши-Мардук (562–556 г. пр.н.е.).—Когато Навуходоносор, един от най-блестящите владетели на древността, умира в началото на октомври 562 г. пр.н.е., след 43-годишно царуване, синът му Амел-Мардук, Злият Меродах от Библията, се възкачва на трона (562–560 г. пр.н.е.). Древните историци го познават само като човек, който е водил порочен и разпуснат живот, но Библията ни информира, че той е помилвал затворения цар на евреите Йоахин и е дал царски почести на него.

него (Йерекия 52:31–34), през 37-ата година след като е бил депортиран от Йерусалим от Навуходоносор.

Амел-Мардук не проявил силата на баща си и след царуване по-малко от две години е убит от революционери, които поставят на трона един от своите, Нергал-шар-усур (на гръцки: Нериглисар), който е бил не само един от най-уважаваните придворни на Навуходоносор (Йерекия 39:3, 13), но и негов зет, следователно и зет на Амел-Мардук. Нергал-шар-усур (560–556 г. пр.н.е.) извършва нахлуване в Киликия през 557/56 г., записано в хрониката (виж стр. 46). Той твърди, че е построил храмове и дворци, че е унищожавал врагове и е изгарял до смърт своите противници.

Тъй като се възкачил на трона сравнително в напреднала възраст, той починал след кратко царуване. по-малко от четири години. Синът му Лабаш-Мардук го наследява вероятно за по-малко от два месеца, царувайки известно време през месеците май и юни, 556 г. пр.н.е. След това банда заговорници го измъчват до смърт и правят Набонид, един от собствената си група, цар на Вавилон.

Набонид (556–539 г. пр.н.е.). — Произходът на новия владетел не е окончателно установен, но изглежда, че баща му е бил принц на Харан на име Набу.

балатсу-икби, а майка му вероятно е била Шумуа-дамка, жрица на Син (лунен бог), която според паметник, за който се смята, че е издигнат в нейна чест, е заемала тази длъжност в храма Син в Харан от времето на Ашурбанипал. Едно мнение е, че когато Харан е завладян от мидийците и вавилонците през 610 г. пр.н.е., тя и малкият ѝ син може да са били отведени в плен във Вавилон и че е била отведена в харема на Навуходоносор, като с течение на времето се е издигнала от наложница до любимка.

съпруга. Царски благоволения били дарени и на сина ѝ Набонид, който станал влиятелен служител в управлението на империята, както виждаме от факта, че вероятно е бил избран през 585 г. пр.н.е. от Навуходоносор да действа като посредник във войната между мидяните и лидийците. Вероятно е бил женен за една от дъщерите на Навуходоносор и по този начин станал зет на царя, поради което Даниил е могъл да нарече Навуходоносор баща на Валтасар, което според еврейската употреба в този случай означава „прародител“ или „дядо“ (Дан. 5:11). Следната генеалогична скица ще покаже връзката между различните владетели на Нововавилонската империя, които са номерирани последователно от Набопаласар до Набонид.

По времето, когато Набонид се възкачва на трона, е необходим силен владетел. Мидяните се осмеляват при управлението на слабите владетели на Вавилония и анексират областта Харан. Това е акт на агресия, който, ако не бъде контролиран, може да послужи като насърчение за по-нататъшни нападения. Затова през първите години на управлението си Набонид смята за свой първи дълг да си върне Харан. Правейки това, той обещава да стане силен и решителен владетел. Това очакване обаче не се сбъдва, защото царят изглежда е имал твърде широки интереси и твърде далечни планове. Той е обичал поклонението пред лунния бог Син и е възстановил храма на Син в Харан, който е бил в руини от 610 г. пр.н.е. Той също така издига свещени сгради в Ур, където прави дъщеря си жрица на Син, дълбоко се интересува от древната история на своя народ и изравя стари записи. Въпреки това изглежда е разпознал опасностите, които са се задавали на изток, и е предприел мерки за справяне с тях, сред които е и походът му срещу Арабия, който ще бъде споменат по-долу.

През 553 г. пр.н.е., докато поех поход в Източна Палестина, той се разболява и отива в Ливан, за да се възстанови. Веднага повиква сина си Валтасар и му поверява царството, с което се опитва да гарантира вечността на царския си дом и по този начин да се увери, че никой узурпатор няма да бъде поставен на трона във Вавилон по време на негово отсъствие. По този начин той получава свободата да осъществява нови планове за разширяване на империята. Междувременно Валтасар се завръща във Вавилон и в началото на 552 г. (вероятно виж стр. 95) управлява местните провинции от името на баща си като съправител. Това обяснява защо, когато иска да почете Даниил по специален начин, може да му предложи само третото място в царството, най-високото, което е по силите му да даде, тъй като самият той заема второто място (Дан. 5:16).

Веднага щом Набонид се възстановил от болестта си, той започнал нашествие в северозападна Арабия и завладял оазиса Tema, който щял да стане негов резиденция в продължение на много години и където построил големи дворци. Истинската причина за това завоевание не е известна. Някои историци смятат, че Набонид отишъл в Арабия, за да има по-сигурна столица в случай, че Месопотамия бъде загубена от иранските мидийци и перси, или защото бил психично болен и се нуждаел от това място за уединение.

Каквато и да е била причината, Набонид остава в Tema поне до 11-тата си година от царуването, 545 г. пр.н.е., и през това време извършва няколко успешни нападения срещу южноарабски племена.

Междувременно той се беше отчуждил напълно от водещите елементи на Вавилония, особено от жреците. Дългото му отсъствие от столицата доведе до пропускането на няколко новогодишни празника, които обикновено осигуряваха много доходоносни приходи на храмовете, а фаворизирането му към Син доведе до враждебно отношение на жреците към Мардук. Лошото административно управление на вътрешните работи от Валтасар може да е задълбочило желанието сред много вавилонци за смяна на администрацията. Въпреки това двамата владетели изглежда са държали юздите на управлението толкова здраво в ръцете си, че не е направен опит за бунт. Ако е направен такъв, можем основателно да заключим, че е пропаднал, тъй като нямаме записи за това.

През ранните години на царуването на Набонид на източния политически небосклон изгрява нова звезда - Кир, васален цар на мидийците, известен като владетел на персийските племена, който се нарича „цар на Аншан“. Той се разбунтува срещу мидийския си господар Астиаг и след като превзема столицата Екбатана, сваля нейния цар през 553 г. пр.н.е. (или според други източници през 550 г.), приблизително по времето, когато Набонид назначава Валтасар за съправител. Опасността от източните племена вече се усеща по-реална от преди и когато Крез от Сарди, царят на Лидия, предлага съюз на египетския цар Амасий и на Набонид срещу новата източна сила, Набонид приема с радост.

Следвайки максимата, че атаката е най-добрата защита, Крез нахлува в персийска територия през 547 г. пр.н.е., но неправилно преценява силите си и губи столицата и царството, преди съюзниците му да имат време да се организират и да му помогнат срещу Кир.

Следващите години Кир укрепил властта си в империята, която вече достигнала от Иранското плато до западния бряг на Мала Азия. Когато най-накрая през 539 г. пр.н.е., след още години на подготовка, Кир почувствал, че е дошло времето да потегли срещу слабата империя на Набонид, богатата източна провинция Гутиум, граничеща с територията на Кир и образуваща бастион на Средианската стена, построена от Навуходоносор, за да защити империята си от евентуално нашествие от изток, паднала в неговите ръце без никакви усилия. Набонид, естествено, бил разтревожен. Може би за своя защита или за да лиши Кир от...

За да се възползва от помощта на местни богове в случай на нашествие, той преместил статуите на различните градски богове във Вавилон през пролетта и лятото на 539 г. По този начин той все повече озлобявал местното население и жреците, които смятали, че краде боговете им. Действието му също така разгневило жреците на Вавилон, като увеличило религиозната конкуренция в столицата, която се смятала главно за владение на бог Мардук.

Когато Кир бил готов да потегли срещу Вавилония, Валтасар събрал силите си при Опис на Тигър, за да посрещне заплахата от нашествие и да попречи на Кир да прекоси реката. В последвалата битка вавилонците претърпели катастрофално поражение, а персите успели да пробият веднага до Сипар на Ефрат, без да срещнат никаква съпротива. Кир превзел този град без бой на 10 октомври 539 г. пр.н.е.

Самият Набонид избягал в южна посока. Валтасар се завърнал във Вавилон, на около 56 километра южно от Сипар, и уповавайки се на здравите му укрепления, останал в града. Именно тук, в дух на гордост и арогантност и с безразсъдно чувство за сигурност (РК 523), той прекарал последната си вечер с наложниците и приятелите си в лекомислено пиене, използвайки свещените съдове от Соломоновия храм (Дан. 1:5). На 12 октомври Вавилон паднал под властта на силите на Кир, които според Херодот отклонили Ефрат, който обикновено течал през града, и навлезли безпрепятствено. Валтасар бил убит. Набонид, който избягал на юг, очевидно установил, че пътищата му за бягство вече са преградени и затова се върнал във Вавилон и се предал на милостта на победоносния си враг.

Според гръцки доклад, животът му бил пощаден от щедрия Кир и той бил поставен за васален владетел над далечната земя Кармания.

По този начин империята на халдейците стигна до безславен край след съществуване от по-малко повече от един век. Основана от силен владетел Набопаласар и разширена и укрепена от неговия също толкова силен син Навуходоносор, империята бързо се разпаднала след смъртта на последния под управлението на редица слаби владетели. Нововавилонската империя разгърнала слава в материалното богатство, каквато рядко, ако изобщо някога, е съществувала преди. Поради тази причина тя е сравнена със „златна глава“ в пророческата картина на съня на Навуходоносор (Дан. 2:38). Въпреки това, през цялото време тя е притежавала следните присъщи слабости, които съществено са подпомогнали и ускорили нейното падение:

1. Вавилонската нация е била остаряла и е била подчинена в продължение на толкова много векове от аморейци, касити, асирийци, а сега и от арамейските халдейци, че ѝ липсвали някои от чертите на характера, които правят една нация политически силна и здрава. 2. Нямаło общи интереси и връзки, които да свързват различните народи на империята с халдейската династия, дори самите вавилонци били етнически непознати за халдейците, които формирали единствено управляващата класа. Когато тези слабости били компенсирани от силата на владетеля, като например Навуходоносор, империята изглеждала силна и здрава. Въпреки това, под ръководството на слаб владетел като Набонид, който се е отдалечавал в продължение на много години от столицата си, който се е интересувал повече от антиките на страната си, отколкото от настоящите ѝ нужди, и който е предпочитал провинциално божество повече от националния бог-покровител, освен че е извършвал други глупави действия и политически грешки, синтетичната Вавилонска империя не е могла да остане непокътната.

III. Медийската империя

С мидяните и персите, които ги наследяват, на сцената на световната история се появяват хора от индоевропейски произход. Единствените други етнически свързани народи, които са играли важна роля в историята преди това, са хетите и народът на Митани, който процъфтява през второто хилядолетие на предхристиянската епоха. Мидяните и

Персите живеели във високопланинските райони, разположени между Месопотамия и Индия, сурова страна, която дала издръжлива, морално здрава и силна нация от воини, свикнали с трудности и лишения. Те се наричали Ариану, „благородници“ и

тяхната земя Ариана, или Иран, име, което тя все още носи.

Първите ирански племена, наречени мидийци, се появяват като ожесточени варвари в записите на асирийския цар Салманасар III в средата на IX век пр.н.е. Саргон II твърди, че ги е победил и покорил през 715 г. пр.н.е., споменавайки Даяуку като техен владетел, име, което Херодот дава като Дейкос (Дейокес), на когото той приписва основаването на Мидийското царство и когото характеризира като мъдър и праведен владетел. Твърди се също, че Дейокес е направил мидийските племена да се превърнат в нация и е основал столицата Екбатана. Трудно е обаче да се идентифицира Дейкосът на Херодот, който изглежда е управлявал от около 700 до около 647 г. пр.н.е., с Даяуку от записите на Саргон и, разбира се, е възможно да са замесени двама души с едно и също име.

Фраорт, син на Дейок, управлявал след смъртта на баща си в продължение на 22 години, от около 647 до около 625 г. пр.н.е., и му се приписва покоряването на персийските племена на юг. Той загубил живота си в битка срещу Асирия.

Киаксар, синът на Фраорт, управлявал мидийците в продължение на 40 години, от около 625 до около 585 г. пр.н.е. Той станал съюзник на Набопаласар от Вавилон срещу Асирия, като завладял сам Асур през 614 г. и Ниневия съвместно с вавилонците през 612 г. (виж том II, стр. 67, 93).

Вавилонците поглъщат най-голямата и най-цивилизована част от падналата Асирийска империя, докато мидийците изглежда са се задоволили да наследят северните и североизточните владения на Асирия. Киаксар, който по този начин става първият велик цар на мидийците, е признат от Херодот и за победата над скитите, чиято територия в Мала Азия след това също пада под негово ръководство.

През последните си години Киаксар трябвало да се бие срещу лидийците, които под управлението на Алиат, царят на Сарди, се превърнали в третата сила на Азия и искали да завладеят Анатолия. В шестата година от войната им се случило така, че „посред битката денят внезапно се превърнал в нощ“. Убедени, че недоволството на боговете е върху тях, двете воюващи нации се съгласили да сключат мирен договор. Това било постигнато с помощта на някои посредници, сред които се споменава Лабинет от Вавилон, вероятно Набонид (виж стр. 47). Слънчевото затъмнение на 28 май 585 г. пр.н.е. (за което се твърди, че е било предсказано от Талес от Милет), което е отговорно за края на войната между мидийците и лидийците, предоставя една от малкото фиксирани дати за битки в древността. Договорът, сключен с Алиат, дал на Киаксар цялата анадолска територия на изток от река Халис и бил засилен с брака на Астиаг, сина на Киаксар, с Арианида, дъщерята на Алиат.

Астиаг, който управлявал повече от 30 години (Херодот казва 35), от около 585 г. до 553/2 или 550 г. пр.н.е. е последният истински монарх на Мидийската империя. Почти нищо не се знае за дългото му царуване. Древните историци, които го споменават, говорят за него само доколкото е играл роля в делата на Кир, чийто дядо е бил, според Гръцки източници. Той дал дъщеря си Мандана на Камбиз I, васалния цар на персите в Аншан, но когато дъщеря му родила дете, изглежда бил преследван от страх, че Кир ще му отнеме трона. Колко истина има в гръцките легенди, които разказват за опитите на Астиаг да убие внука си, не е известно.

Сигурно е обаче, че страховете му не са били неоснователни, защото Кир се издигна

срещу своя повелител ок. 553 г. пр.н.е. Два пъти е победен от силите на Астиаг, но в третата схватка мидийският армейски командир Харпаг предава господаря си и предава силите си на Кир. Не по-късно от 550 г. пр.н.е. Кир е завладял мидийската столица Екбатана. Астиаг също е попаднал в ръцете на Кир, но изглежда е получил добро отношение, ако можем да вярваме на гърците, които твърдят, че е станал управител на Хиркания, южно от Каспийско море.

Когато Кир поема Мидийската империя, не се наблюдават големи промени във външната структура на държавата, тъй като мидийците и персите са тясно свързани племена, както и двата царски дома, чрез смесени бракове. Следователно откриваме, че империята е наричана от историците на древността и в съвременни документи от различни страни като тази на „мидийците и персите“ или много пъти просто като тази на „мидийците“, въпреки че след падането на Астиаг те играят само второстепенна роля в държавните дела. Преходът от Мидийската към Персийската империя следователно е всъщност преход на властта от един царски дом към друг и преход на длъжности, заемани от мидийски благородници, към персийската аристокрация. Оттогава нататък персийската аристокрация заема първи места в управлението на правителството, въпреки че влиятелни мидийци все още са били наети и са били открити през целия персийски период на много важни длъжности.

IV. Персийската империя от Кир до Дарий II

Персийските владетели от периода на империята се наричат Ахеменидски царе, тъй като с С изключение на Дарий III, всички персийски монарси са твърждали, че някой си Ахемен е техен прародител. Надписите на Кир и Дарий I предоставят информация относно генеалогията на двете семейства, към които принадлежат тези двама царе и които произлизат от Ахемен и Теисп, както показва следната диаграма:

Последователността на управляващите царе от Ахемен до Кир II не е със сигурност известна, но изглежда, че повечето или всички изброени в горната генеалогия са заемали трона в Персия известно време. Двете управляващи фамилии са управлявали или едновременно над различни персийски племена, или управлението се е прехвърляло от една фамилия на друга няколко пъти. Столицата изглежда е била Аншан, тъй като ранните персийски царе редовно се наричат „царе на Аншан“, но местоположението ѝ не е установено със сигурност, въпреки че предложението да се идентифицира с Пасаргади в югозападен Иран изглежда най-доброто, направено досега.

Единственият персийски владетел преди Кир II, споменат в съществуващи съвременни записи, е Кир I. Надписите на асирийския цар Ашурбанипал го споменават като Кураш от Парсуаш, който след като чува за победата на асирийците над Елам, изпраща сина си Аруку, вероятно брат на Камбиз I, с големи дарове в Ниневия, за да се предложи като васал на асирийския император. Това събитие се случва малко след 639 г. пр.н.е., годината, в която Елам е завладян, но очевидно преди мидийският цар Фраорт да покори персите и да направи земята им част от своята империя.

Кир Велики, ок. 553–530 г. пр.н.е. — Гръцките историци обсъждат подробно приключенията на младия Кир, но е трудно да се отдели истината от легендата и историята от фолклора. Изглежда обаче правдоподобно, че майката на Кир, Мандана, е била дъщеря на Астиаг, последният управляващ монарх на Мидия, и че самият Кир се е оженил за Касандана, дъщеря на сина на Астиаг, Киаксар. По причини, които не са ни ясни, Кир се разбунтува срещу своя сюзерен и дядо баща Астиаг, вероятно през 553 г. пр.н.е. Кир, чиито войски са два пъти победени от Астиаг, в крайна сметка постига успех, когато

Харпаг, мидийският командир, предал своя господар и цар и отишъл на страната на Кир, който до 550 г. пр.н.е. имал в ръцете си Екбатана, мидийската столица, и нейния цар.

Въпреки че Кир пое фактическото и ефективно царуване на империята, той изглежда са се отнасяли с уважение към мидийците. Астиаг бил изпратен в Хиркания като управител на провинция, а синът му Киаксар II, според Ксенофонт, бил поставен на трона като фигурант. Съвременните записи са напълно мълчаливи за съществуването на Киаксар II, но не е невъзможно Кир да е позволил на мидийския престолонаследник, който е бил и негов тъст, да заеме трона съвместно с него, за да угоди на мидийците. Ако е така, този Киаксар може да е бил същият цар, споменат многократно в книгата на Даниил под името Дарий Мидиец (вижте Допълнителна бележка към Дан. 6).

През следващите години Кир укрепил властта си над обширната си империя, която се простирала от границите на Индия на изток до река Халис в централна Мала Азия на запад. Нашите записи ни казват, че той е бил ангажиран срещу враждебни племена на изток от Тигър през 548 г. пр.н.е., докато се е подготвял за голямото изпитание на силата, което скоро е предстояло. Кометният възход на Кир до управлението на втората по големина империя по своето време не пропуска да направи впечатление на съвременниците му. Покорените хора възлагали надеждите си на него. Евреите, например, чиито пророчества определяли Кореш, или Кир, като техен бъдещ освободител (Исаия 44:28), със сигурност са наблюдавали възхода му на власт със затаен дъх, както ще се види от обсъждането в раздел V на тази статия. Но политически лидери като Набонид от Вавилония, Амасис от Египет и Крез от Лидия гледали на идването на Кир на власт със сериозни опасения, страхувайки се за собствената си сигурност и тронове. Затова те се обединили чрез договор за взаимна помощ.

Че този страх е имал своите основателни причини, е доказано, когато Кир през пролетта на 547 г. навлезли в района на Горна Месопотамия, разположен между река Хабур и големия завои на Ефрат, за да окупира отново бивша мидийска провинция, която Набонид бил отвлякъл от мидийците. Това определено бил неприятелски акт срещу вавилонците, въпреки че изглежда не е довел до военни действия между силите на двете империи. Крез обаче смятал, че трябва да се направи нещо, за да се посрещне нарастващата заплаха от изток, и убеден, че винаги е изгодно да се поеме инициативата, вместо да се чака, докато противникът я поеме, лидийският цар прекосил Халис и навлязъл в територията на Кир. При Птерия първата битка с персите се води в края на лятото на 547 г., но завършва наравно. И все пак Крез сметнал за разумно да се оттегли в силната си столица Сарди и да изчака пристигането на съюзниците си, преди да предприеме по-нататъшни действия срещу Кир. Изглежда е вярвал, че Кир е бил достатъчно отслабен в битката при Птерия, така че вече да не представлява непосредствена заплаха за него, и определено не е очаквал персите да напреднат на запад, далеч от родната си база, през есента с приближаващата сурова анадолска зима.

Гении като Сайръс понякога действат ирационално и правят това, което благоразумните хора смятат за... бже глупост. Следователно действията им често са непредсказуеми. Кир беше от тази класа. Вместо да се върне в родната си база за зимата и да се върне с пълна сила на следващата година, той продължи напред и неочаквано пристигна пред Сардис с армията си. Че Крез напълно е преценил противника си, ясно се вижда и от факта, че е отпуснал наемниците си и им е позволил да прекарат зимата в родните си градове. Крез, уповавайки се на храбростта на лидийците и неудържимата сила на конницата си, се осмелил да атакува Кир веднага след пристигането му. Изобретателността на персийския цар обаче била демонстрирана отново, когато Кир бързо постигнал своя...

Камили за багаж, яхнати от неговите кавалеристи, очаквали атакуващите лидийци. Лидийските бойни коне, свикнали нито с вида на тези странни дълговрати животни, нито с пронизващата им миризма, се отдръпнали и се обърнали обратно в града. Много скоро – между октомври и декември 547 г. пр.н.е. – Сардис паднал след кратка обсада, преди съюзниците да имат възможност да се притекат на помощ на Крез. Лидийският цар попаднал в ръцете на Кир, който изглежда пощадил живота на противника си, въпреки че един източник твърди, че Крез бил екзекутиран. Кир още веднъж доказал на света, че е човек на съдбата и изненадите. Смесени били чувствата на съвременниците му, когато новината за невероятните му победи достигнала до градовете и селата на Вавилония. За евреите в плен тази новина сигурно е звучала като сладка музика, но владетелите във Вавилон и Тема – Валтасар и Набонид – сигурно са били разтревожени.

Не е известно нищо със сигурност за дейността на Кир през шестте години след завладяването на Лидия. Малко вероятно е обаче човек като Кир да е останал бездейен през тези години. От Берос, както е цитиран от Йосиф Флавий, идва сведението, че Кир е завладял цяла Азия, преди да потегли срещу Вавилон, а Ксенофонт е знаел за кампания срещу Арабия през това време. Следователно можем да заключим, че Кир е затвърдил контрола си над различните части на Мала Азия през годините, за които съвременните източници мълчат, и може би е срещнал Набонид в Арабия, защото този цар твърди в един текст, че лично е „завладял неговите [на Кир] земи“ и е преместил владенията му в резиденцията си. Не е сигурно дали това твърдение е било празно хвалене или Набонид наистина е победил Кир по някое време.

Каквото и да се е случило между падането на Сардис (547 г.) и 540 г. пр.н.е., сигурно е, че до края на 540 г. Кир е организиран империята си в добре сплотена единица и е изградил страховита армия, с която е бил готов за предстоящото изпитание на силата с Вавилония. За пореден път късметът на Кир идва неочаквано на помощ, когато управителят на най-източната провинция на Вавилония, Гутиум, предава земята и народа му на персите. Набонид, който се е завърнал от Тема във Вавилон, може би е помогнал на сина си Валтасар, главнокомандващ на всички източни сили, в подготовката за неизбежния сблъсък с Кир.

Голямата и решителна битка между двете имперски сили се е състояла при Опис на Тигър, на или близо до мястото на по-късния град Селевкия (на около 20 мили надолу по течението от съвременен Багдад) и близо до великата стена на Навуходоносор. Причините за катастрофалното поражение, което вавилонската армия претърпя при Опис, са неизвестни. Нашите загадъчни записи ни казват само, че Кир успял да прекоси река Тигър и че той победил вавилонската армия толкова решително, че всяка организирана съпротива внезапно престанала да съществува и цялата страна се открила пред персите. Победителите веднага се възползвали от възможностите, които им се предлагали, и не губили време, за да извлекат възможно най-голяма печалба от победата си. Те последвали бягащите вавилонци на запад и югозапад и успели да превземат Сипар, разположен на около 15 мили западно от Тигър, без битка на 10 октомври 539 г. пр.н.е., и Вавилон, който се намирал на около 40 мили югозападно от Опис, само два дни по-късно.

Набонид, който бил в Сипар точно преди падането на града, избягал на юг, но за По неизвестни причини се завърнал във Вавилон няколко дни по-късно и се предал на персите, които пощадил живота му. След битката при Опис Валтасар очаквал враговете си зад силните укрепления на Вавилон. Те обаче не му осигурили защита. Изглежда, че е имал врагове във Вавилон, които предали него и града на...

Перси. Така „Угбару, управителят на Гутиум“, който след битката при Опис се е насочил директно към Вавилон, е влязъл в града без борба на 12 октомври 539 г. пр.н.е. Валтасар, който се е увлякъл в пианско веселие през нощта и буквално е видял „ръкописа на стената“, е убит, но иначе изглежда е имало малко кръвопролития. Противно на обичайните обичаи, градът е пощаден от разрушение от персите и войници са поставени като стражи в храмовете и обществените сгради, за да гарантират организираното продължаване на ежедневието във Вавилон и да предотвратят всякакви плячкосвания или унищожавания на имущество.

С милостта си Кир се доказал като успешен завоевател не само на царства и градове, но и на сърцата на хората. Когато той, около 17 дни по-късно (29 октомври 539 г. пр.н.е.), лично влязъл в столицата, „всички жители на Вавилон... целували краката му, ликувайки, че е получил царството, и с сияещи лица. Щастливо го поздравили като господар, чрез чиято помощ са се върнали към живот от смъртта и всички са били пощадени от щети и бедствия, и са се покланяли на неговото име“.

Рядко се е случвало велика империя да бъде завладявана толкова лесно, а още по-рядко завоевател да бъде приет толкова лесно от онези, които е завладял, както Кир. Халдейската управляваща класа, но особено Набонид, се е отчуждила толкова много от вавилонците, че е приветствала всяка промяна в управлението. Покорените народи не са чувствали нито любов, нито лоялност към своите потисници, а са очаквали по-добри дни от по-хуманното управление на персите, които може би вече са дали доказателства за политиката си в страните, над които са управлявали в продължение на няколко години. Тази политика вероятно е станала известна в целия цивилизован свят. Тяхната мекота и разумност са накарали Кир да спечели сърцата на народите с малко други усилия от своя страна.

Кир беше не само велик военачалник и генерал, но и мъдър владетел, който знаеше как да спечели както мира, така и войните. В своите мирни мерки той доказва истинското си величие. Асирийците и вавилонците разрушили градовете на завладените народи и преселили населението им в други части на своето царство, но Кир не искал да последва примера им и да унищожи народи, за да властва над гробовете им. Той пощадил завладените градове, върнал народи, преместени преди това от домовете им, и обогатил богатството им чрез мерки, които ги облагодетелствали икономически. Вавилонската столица е пример за това. Като направил Вавилон една от своите столици, като фаворизирал Мардук, главния бог на вавилонците, и по-късно като се обявил за „цар на Вавилон“, той спечелил популярността на народа. Той също така станал популярен, като върнал в градовете им различните божества, които Набонид бил преместил във Вавилон, и като поправил или възстановил местни храмове, един от които бил този на Йерусалим. Правейки това, той направил услуга на вавилонците, които мразели да виждат многото странни богове и поклонници в града си, и той се харесал безмерно на гражданите на онези чужди градове и страни, чиито богове били върнати или чиито разрушени храмове били възстановени.

Той постъпил мъдро, като позволил на местните водачи да управляват собствените си народи като управители на провинции под персийско наблюдение и като се въздържал от налагане на завладените народи на персийския начин на живот, религия или език. Тези мъдри политики, започнати от Кир, били следвани като цяло от неговите наследници, въпреки че някои от време на време нарушавали тези принципи. Персите обаче като цяло полагали честни усилия да почитат местните обичаи, религии и закони. Те също така използвали почти всеобщо разбираемия арамейски като официален език на империята.

Следователно беше голяма загуба, когато Кир, само осем години след падането на Вавилон, загива в поход срещу някои племена в Източен Иран през август 530 г. пр.н.е.

Камбиз, 530–522 г. пр.н.е. — Кир е определил сина си Камбиз за наследник на трона, както научаваме от няколко записа. За разлика от баща си обаче, той не е бил популярен владетел. Той е бил добре запознат с този факт. Поради това, преди да замине за Египет, той тайно е убил брат си Бардия, или Смердис, страхувайки се, че дългото отсъствие от столицата може да бъде използвано от враговете му, за да поставят Смердис на трона. Когато по-късно това убийство става известно и фалшив Смердис, твърдейки, че е оцелял след заговора, узурпира трона, този узурпатор е приет от големи части от империята, което е ясно доказателство за непопулярността на Камбиз.

Знаем малко повече за Камбиз освен за египетската му кампания. Завладяването на Страната на Нил е била целта на неговите страстни амбиции. Историците не са единодушни в мненията си дали Камбиз с египетската си кампания е осъществил планове на баща си или е допуснал грешка, която баща му никога не би допуснал. Възможно е Кир в крайна сметка да е планирал да завладее Египет, чийто цар Амасис е бил единственият оцелял член на бившия троен съюз, сформирани от управляващите глави на Вавилония, Лидия и Египет срещу Персия. Тъй като мъдро е консолидирал управлението си в завладените области след всяка победа, преди да атакува други, той може би е искал да извърши цялостно консолидиране на властта си в цялата бивша Вавилонска империя, преди да се обърне срещу Египет. Но той умира, преди да разкрие какви са планове му. Възможно е обаче той мъдро да се е въздържал от прекаляване с ангажиментите си, докато Камбиз, син на гений, може би е смятал, че само нови завоевания могат да утвърдят името и славата му.

Когато Камбиз потеглил срещу Египет около началото на 525 г. пр.н.е., Амасис бил Псамтик III починал и Псамтик III се възкачил на трона. Първоначално кампанията му била необичайно успешна. Той се радвал на сътрудничеството на финикийските градове, включително Тир и остров Кипър, които му предоставили своите флоти на разположение. Също така Поликрат от Самос заменил съюза си с Египет за такъв с Персия. Фанес, генерал на египетските наемнически сили, напуснал Псамтик и отишъл при Камбиз, като му помагал в кампанията му срещу бившия му господар, особено като превел персийската армия безопасно през пустинята до Делтата. Първата битка се състояла при Пелузиум, където наемническата армия на Псамтик претърпяла тежко поражение. Камбиз незабавно напреднал към Мемфис и превзел града след обсада. Той също така успял да залови фараона, който царувал по-малко от шест месеца.

Либия и Киренаика се предали доброволно на персите, но походът им в западната пустиня се провалил поради огромни загуби. Друга кампания срещу Етиопия, името, което било дадено на Нубия, била успешна, но и много скъпо струваща. Така целият Египет и неговите зависимости били приети в семейството на народите, от които се съставяла Персийската империя. За да спечели благоразположението на египтяните, Камбиз приел титлите и изпълнявал церемониалните функции на фараон. Той организирал Египет в силна сатрапия, която останала сигурно в ръцете на неговите заместници дори през годините, когато по-голямата част от империята била в смут.

Херодот описва някои жестокости срещу египтяните и обиди към техните богове, но неговите доклади в това отношение със сигурност са преувеличени. Някои смятат, че те отразяват промяна в политиката след неуспехите на Камбиз. Поне разказите на гръцкия историк разкриват омразата, която египтяните са изпитвали към завоевателя. Вярно е, че Камбиз

разрушил някои египетски храмове – може би тези, в които се е водила агитация срещу неговия режим – въпреки че има и записи, че е облагодетелствал определени храмове и им е отпуснал субсидии. Например, той осигурил почистването на храма на Нейт в Сас и гарантирал разходите за празненствата в чест на тази богиня.

Камбиз напуска Египет през 522 г. пр.н.е. , когато получава вест, че мъж, който твърди, че е негов брат му Бардия (Смердис) узурпира трона. Новият претендент е широко признат в персийските провинции, Вавилония и другаде. Докато преминава през Сирия, Камбиз внезапно умира, или от самоубийство, или в резултат на злополука.

Тъй като не оставил наследник, тронът на фалшивия Смердис изглеждал утвърден. Царуването му обаче продължило само малко повече от шест месеца, докато Дарий, далечен роднина на Камбиз, го убил и сам се възкачил на трона.

Дарий I, 522–486 г. пр.н.е. — Относно начина на възкачване на Дарий на трона, ние сме добре информирани от дългия надпис на този цар върху скалата Бехистун, който е служил като ключ за дешифрирането на клинописните писмености през 19 век (виж том I, стр. 98, 110). Тук Дарий записва за поколенията разказа как един магьосник на име Гаумата е узурпирал трона и е накарал хората да повярват, че е Смердис, синът на Кир, когото Камбиз уж е убил. Той казва още, че Персия, Мидия и другите страни са го приели още преди смъртта на Камбиз и че Смердис е разрушил някои неназовани светилища, като по този начин очевидно е започнал политика, насочена срещу политиката на своите предшественици. Една от политиките на фалшивия Смердис по време на краткото му царуване е била разрушаването на храмове. С такъв цар на трона, не е трудно да се разбере как враговете на евреите биха могли да спрат възстановяването на Йерусалимския храм, което бавно напредваше, откакто Кир даде разрешение за построяването му.

Въпреки че Дарий, с помощта на някои верни поддръжници, успял да убие лъжливият Смердис, наричан Бардия във вавилонските документи, и за да спечели трона за себе си, като по този начин го върна на Ахеменидския род, му отне много време и повече борби, преди най-накрая да бъде признат в цялата империя. Самият той споменава 19 битки, водени срещу противници, и 9 пленени царе, преди да може да се почувства сигурен във владението на трона. Сред тези противници са двама претенденти във Вавилон, един след друг се издигащи и двамата твърдящи, че са синове на Набонид. Смутът, в който Персия е хвърлена след узурпацията на лъжливия Смердис и смъртта на Камбиз, продължава почти две години. Но Дарий най-накрая се очертава като победител над всичките си врагове и безспорен владетел на най-великата империя, която светът някога е виждал. Тази империя се простира от Инд на изток до Хелеспонт на запад и от планината Арарат на север до Нубия на юг. След като Дарий смаза всякаква опозиция срещу управлението си, той започна царуване на мир, което продължи почти 30 години и му спечели заслуженото прозвище „Великият“.

Многобройни бяха неговите мирни дела, които допринесоха за благосъстоянието и щастието в страните, принадлежащи на неговата империя. В Египет Дарий завърши канала между Нил и Червено море, който Нехао II започна да копае много години по-рано. По крайбрежния път между Египет и Палестина бяха построени водопойни станции и беше организирана много ефективна пощенска система (за правителствени пратки) в цялата империя с ретранслационни станции за коне и ездачи на редовни интервали. Назначаването на местни жители на отговорни длъжности в провинциалните администрации и царската подкрепа на религиозните практики и култове на подчинените народи спечелиха много благоволение на царя.

Многобройни надписи от Египет показват колко храмове Дарий е отворил отново или поправил в земята на Нил и как е подкрепял египетското жречество с богати дарове, така че там е наречен „приятел на всички богове“. Това благосклонно отношение, известно и от гръцки записи, по отношение на светилищата и култовете в западните му провинции е още по-очевидно и по отношение на евреите. Неговият приятелски декрет не само им е позволил да завършат строежа на своя Храм, но и им е гарантирал финансова помощ за религиозните им служби (Ездра 6:6–12). Освен това той е позволил на поданиците си да живеят според собствените си закони, както може да се види например от отношенията му с Египет. Той е заповядал всички египетски закони да бъдат събрани и публикувани. Поради това египтяните го наричали свой шести законодател.

От всичките му отношения с подчинените му народи се забелязва систематичен стремеж да продължи политиката на Кир и да създаде добра воля чрез благотворно управление. Религиозните чувства на другите народи били защитавани от него, техните култове били подкрепяни и насърчавани, а националните им особености и обичаи били мъдро толерирани.

Въпреки това Дарий бил силен владетел, който държал империята си с решителност и благоразумие по истински ориенталски начин. Той формирал центъра на империята и съсредоточил славата и богатството на нацията в дворците си в Персеполис и Суза (Шушан). Той наредил 15 000 души да бъдат хранени ежедневно пред портите на двореца си и въвел дворцов церемониал, чиято цел била да внуши на поданиците му страхопочитание към неговата личност. Всеки, който се приближеше до него неканен, рискувал да загуби живота си, а тези, на които беше позволено да се явят пред него, трябвало да се хвърлят на земята и да държат ръцете си в ръкави в позата на безпомощен човек. Неговата воля беше закон за всички негови поданици, големи и малки. Той избирал съпругите си от домовете на персийските благородници и обвързвал тези благородници с трона си, като им давал за женитба синовете и дъщерите си. Синовете на благородни перси били образовани в двореца и били негови лични пажове. Те били обучавани на национални добродетели, на говорене на истината, на конна езда, на лов и на стрелба с лък. От тези мъже били избирани най-висшите служители на кралството. Те останали най-силните поддръжници на трона, след като прекарвали младостта си в богатството и славата на дворцовия живот и се привързали лично към личността на краля.

Дарий въвежда и единна валута посредством златна монета, наречена на неговото име дарейкос (дарик). Монети са били използвани от лидийците от 7 век пр.н.е., но употребата им е била доста ограничена, предимно за гръкоговорящите народи. Сега Дарий приема подобна система за цялата империя. Дарейкосът е имал стойност около 20 сребърни шекела и сеченето му е било царски монопол, но сеченето на сребърни и бронзови монети е било оставено на различните провинциални правителства.

Пословичната честност на персите също била голяма благословия за империята. Тяхната религия изисквала от тях да бъдат истинни в изказванията си и да се грижат за благополучието на страните, в които живеят. Затова персите изградили красиви паркове, наричани от гръците *paradeisoi* (персийска заемка; вижте по-нататък Битие 2:8), в много големи градове и направили много за защитата на горите и за насърчаване на добрите земеделски практики и методи.

След като Дарий царува мирно около 20 години, той навлиза в десетилетие на политически замъглено положение. Войните срещу гръците се водят с променлива съдба до поражението на империята от елините. Семената за тези войни са посяти по време на първата европейска експедиция на Дарий срещу номадските сикти през 513 г. пр.н.е. Тази експедиция е предприета, за да победи тези варварски племена в родината им и да предотврати продължаващото им нашествие.

нападения срещу владенията му в Мала Азия. Той окупира Тракия, разположена между Хелеспонт и Македония, с гръцките ѝ градове, след което се премества в Скития, където хората опустошават собствената си земя и бягат, но тормозят армията на Дарий, докато той не се оттегля. През 500 г. пр.н.е. обаче избухва Йонийското въстание, водено от Милет. Това въстание се разпространява в много от гръцките градове, над които управлява Дарий. Когато Сардис, центърът на персийската администрация в Мала Азия, е опожарен, Дарий е бесен и се заклева никога да не забрави или прости престъплението. Би било твърде далеч, ако в тази кратка историческа статия се проследят различните фази на гръцкото въстание и персийските контрамерки. Достатъчно е да се каже, че могъщият град Милет, центърът на въстанието, е разрушен през 494 г. пр.н.е. и по този начин е откъснато за опожаряването на Сардис.

Дарий обаче искал да накаже и атиняните за участието им във въстанието и затова започнал войните си срещу континенталната част на Гърция. Първата експедиция през 492 г. пр.н.е. не успя, защото половината от флота му беше унищожена от буря на носа на Атон. Тъй като Атина и Спарта продължили да отказват да се подчинят на персийското владичество, през 490 г. пр.н.е. била изпратена втора експедиция срещу Гърция, само за да бъде катастрофално победена при Маратон. Загубата на престиж, която персите понесли по този начин, била по-голяма от загубата на материали или хора, както може да се види от факта, че през 487 г. пр.н.е., три години след битката при Маратон, египтяните се разбунтували и прогонили персите от страната им. Дарий не доживял да види възстановяването на персийското владичество в Египет, нито отмъщението за поражението си при Маратон. Той починал като възрастен и разочарован човек през ноември 486 г. пр.н.е., оставяйки империята на сина си Ксеркс.

Ксеркс, 486–465 г. пр.н.е. — Дарий се е съобразил с желанието на Атоса, дъщерята на Кир, и е назначил сина ѝ Ксеркс за свой наследник, въпреки че той не е бил най-големият син. Според Херодот, новият цар бил красив мъж, който нямал равен сред персите по красота или физическа сила. Въпреки това, нито като военен водач, нито като монарх, той не бил достоен наследник на Кир или Дарий. Той претърпял тежки поражения, но любовните авантюри и интригите в харема изглеждали са го интересували повече от политиката и делата на управлението. Характерът му бил нестабилен и колеблив, но не и по същество лош. Той със сигурност не бил нелепата фигура, за която го изобразявали гърците, които го мразели.

Първата задача на Ксеркс след възкачването му на трона е потушаването на египетското въстание. През 485 г. пр.н.е. той навлиза в Египет и си отвоюва земята с кратка кампания. Египет, който смело, но безуспешно защитавал свободата си, бил подложен на много „по-тежко робство“, отколкото преди въстанието, и бил поставен под желязната власт на брата на Ксеркс, Ахемен. В продължение на близо 25 години за персите в страната на Нил не възникнали проблеми.

Вероятно през 482 г., само две години след потушаването на египетското въстание, във Вавилон избухват два сериозни въстания. Първото е водено от Белшимани през август. След провала му, второ въстание е водено от Шамашериба през септември същата година. Ксеркс възложил на младия си зет Мегабиз да потуши тези бунтове с желязна ръка. Вавилон, който бил пощаден от разрушение от Кир поради важността си като културен център на света по негово време, бил жестоко наказан за своята нелоялност. Вероятно през тази година Ксеркс разрушил укрепленията на града, както и дворците и храмовете му, включително славния храм Есагила с известния му зикурат (храмова кула) Етеменанки. Златната статуя на Мардук, чиито ръце всеки цар, включително персийските монарси, е хващал ежегодно на вавилонската Нова година, за да бъде потвърден като „цар на Вавилон“, била депортирана в Персия и

Вавилонското царство се обединява с провинция Асирия. Гордата титла „цар на Вавилон“ никога повече не е използвана. Вавилон, „славата на царствата, красотата на превъзходството на халдейците“, е разрушен, за да не бъде възстановен никога до предишната си слава, въпреки че остава град, все още частично в руини, дълго след времето на Александър (вижте Исая 13:19). Пророчествата, изречени повече от два века по-рано от Исая (гл. 13:19–22), най-накрая започваха да се изпълняват и гордият народ получи своята награда за гордостта, арогантността и жестокостта, които прояви в отношенията си с покорените народи. Записите от Нипур в Месопотамия разкриват, че няколко години по-късно голяма част от земята е била в ръцете на персите. Този факт изглежда показва, че Ксеркс е конфискувал именията на много богати вавилонци и ги е предал на персийски благородници. Че вавилонските евреи също са се възползвали от тези мерки, е също толкова очевидно от клинописните записи и ще бъде обсъдено в Раздел V на тази статия.

Във войните си с гърците Ксеркс е преследван от лоша съдба. Дълго време царят сякаш се колебаел, сякаш не решил дали да продължи войните на баща си срещу Гърция или да ограничи управлението си до Азия. Херодот разказва как една фракция от неговите съветници, водена от чичо му Артабан, била за мир, докато друга, чийто защитник бил Мардоний, искала война и че военната група най-накрая спечелила подкрепата на царя и в цялата империя били направени приготовления за нова експедиция. Някои смятат, че бавността му се дължи на методична подготовка. Нашествието в Гърция започнало с преминаването на Хелеспонт през 480 г. пр.н.е. Би било твърде далеч, ако в тази статия опишем добре познатата трета гръко-персийска война и проследим имперските сили до Артемизиум и прохода Термопили, където смелите гърци под командването на Леонид водили едно от най-известните ариергардни сражения в историята. Персите превзели Атина, която била изоставена от атиняните, но загубили морската битка при Саламин и били принудени да се върнат като победена армия.

По-катастрофална от кампанията през 480 г. пр.н.е. е била тази през следващата година (479 г. пр.н.е.), когато силите на Ксеркс, водени от Мардоний, претърпяват двойно поражение в един ден - при Платея, в Гърция, и при носа Микале на брега на Мала Азия. Персите напускат Гърция и ограничават управлението си оттогава нататък до континенталната част на Азия, но дори и там гърците доказват превъзходството си като войници, когато под ръководството на своя водач Кимон побеждават персите на река Евримедон в Памфилия. В един ден през 466 г. пр.н.е., 14 години след големите им поражения в Гърция, персийската армия, флот и 80 финикийски спомагателни кораба са унищожени. Относно тази битка един гръцки поет би могъл да твърди, че „откакто морето е разделило Азия от Европа и откакто бурният Арес е властвал над градовете на хората, никога не се е случвало равно на това дело, извършено от хора, на сушата или в морето“.

Престижът на Ксеркс сигурно е пострадал изключително много от различните катастрофи. че имперските сили са преживели, но царят изглежда не е бил силно разтревожен от тази ситуация. И все пак, сериозният дебакл на Евримедон може да е предизвикал заговора срещу живота на царя, воден от могъщия му везир Артабан. По-ранни заговори, един от които е споменат в книгата Естир (гл. 2:21–23), са били неуспешни, но последният е успял и Ксеркс е паднал в ръцете на убийци при дворцов преврат.

Артаксеркс I, 465–423 г. пр.н.е. — Артабан, довереник на Ксеркс и могъщ везир, изглежда е убил царя с надеждата сам да се възкачи на трона. След като е отстранил Ксеркс и е мислил, че лесно ще контролира по-младия принц Артаксеркс, чийто слаб характер е добре познавал, той обвинява престолонаследника Дарий в

след като убил баща си. Артаксеркс повярвал на историята и затова дал разрешение на Артабан да убие Дарий, но когато научил от зет си Мегабиз кой е истинският убиец на баща му, убил могъщия и опасен придворен.

Подобно на баща си Ксеркс, новият млад владетел не беше силен лидер или генерал. Ако короната не е имала силен поддръжник в лицето на безкористния Мегабиз, Артаксеркс може би нямаше да се задържи на трона дълго. Той живееше в дворцовите си градове през по-голямата част от времето, войните му водеха неговите генерали, управляваше се от майка си и съпругата си и обикновено не беше решил каква политика да следва. Тъй като лесно се убеждаваше от влиятелни съветници да прави добро или лошо, на думата му никога не можеше да се разчита. Забележително е, че империята се е удържала толкова добре по време на неговото управление.

Персийското поражение при река Евримедон през 465 г. пр.н.е. и убийството на Ксеркс през Същата година вероятно са били причина за нови въстания в североизточните и югозападните части на империята – Бактрия и Египет. Въстанието в Бактрия не е било толкова сериозно и е могло лесно да бъде потушено, но ситуацията е била различна в Египет. Либийски владетел Инар, син на псамтик, поема контрол над Делтата (463 или 462 г. пр.н.е.) и прави Марея, стара гранична крепост в северозападната Делта, свой щаб. При Папремис се провежда битка срещу персите, в която имперските сили са победени, а сатрап Ахемен е убит. Тялото му е изпратено в Персия от Инар. Персите обаче успяват да задържат Мемфис и Горен Египет и запазват някои връзки с родината си чрез Вади Хамамат в Южен Египет и Червено море.

Положението, в което се намирали, обаче станало още по-отчаяно, когато атиняните се притекли на помощ на Инар през 460 г. пр.н.е. и превзели по-голямата част от Мемфис, изтласкайки останалия персийски гарнизон в цитаделата. Подготовката за експедиция срещу Инар била извършена в Персия, но отнела много време поради други, макар и по-малки, проблеми в различни части на империята. Междувременно Артаксеркс се опитал да поддържа приятелски отношения с онези народи, от чиято помощ и добра воля зависела кампанията срещу далечен Египет. Към тях принадлежали финикийците и различни народи в Сирия и Палестина, като евреите. Отстъпките, направени на Ездра и евреите през 457 г. пр.н.е., може да са били свързани с тази политика на приятелство с различни народи по това време.

Накрая Мегабиз навлиза в Египет през 456 г. пр.н.е. Египтяните и атиняните са победени при Мемфис, а онези, които са се спасили от поражението, са избягали на остров Просопитис, където положението им скоро става безнадежно, тъй като Мегабиз, подпомогнат от финикийския флот, е имал пълен контрол над реката. Защитниците въпреки това успяват да държат острова година и половина, докато не е шурмуван през лятото на 454 г. пр.н.е. Инар бяга в крепост в Делтата, но накрая се предава на Мегабиз, след като последният беше гарантирал живота му. Западната Делта обаче остана в ръцете на египетски династ Амиртей, който принадлежеше към последователите на Инар. Не е известно какво са направили персите срещу него или дали са успели да си възвърнат тази част от Египет. Възвърнатата част от страната е поставена под управлението на принц Аршам (Арсамес), богат персиец, който притежавал големи имения във Вавилония и другаде и управлявал страната на Нил почти половин век. Изобилие от информация за Неговото управление е достъпно в арамейски, вавилонски и гръцки документи.

Инар, доверявайки се на думите на персиец, се предал на Мегабиз и бил изпратен в Персия. Няколко години по-късно майката на Артаксеркс убедила царя да го убие като отмъщение за смъртта на Ахемен. Мегабиз, който управлявал голямата сатрапия „Отвъд реката“, обхващаща всички територии, разположени между Ефрат

и Египет, бил толкова възмутен от това нарушение на вярата, че скъсал с царския си зет и се разбунтувал около 450 г. пр.н.е. Две армии, изпратени срещу него, били победени от способния генерал и положението, в което се озовал Артаксеркс, станало сериозно.

По това време персийският флот претърпява тежко поражение във военноморската битка. Битка срещу атиняните, близо до Саламин, на Кипър. Тъй като самото съществуване на империята изглеждало заложено на карта, Артаксеркс, уморен от дългата и безцелна война, сключил мир с гърците през 448 г. пр.н.е. Този мир от Кимон, както е наречен, дал на персите свобода от атинската намеса в Кипър и Египет и освободил гръцките градове по крайбрежието на Мала Азия от плащането на данък. Също така бил постигнат компромис между Артаксеркс и могъщия Мегабиз, тъй като изглеждало, че няма шанс да бъде отстранен със сила. Той бил помилван от двора и запазил високия си пост на сатрап „Отвъд реката“. Как всички тези сериозни събития са имали своите последици в провинция Юдея, която се намирала в сатрапията на Мегабиз, вече беше посочено по-горе и ще бъде обсъдено по-подробно в раздел VI на тази статия.

Малко се знае за последните 20 години от управлението на Артаксеркс, през които империята изглежда не е била сериозно разтърсена от бедствия с някакви значителни последици. Царят остава слаб владетел и деспот, който действа според настроеността си – добри или лоши.

Дарий II, 423–405/4 г. пр.н.е. — Когато Артаксеркс умира към края на 41-вото си царуване година, вероятно през февруари 423 г., отново царуват хаотични условия. Ксеркс, най-големият син, се възкачва на трона като Ксеркс II, но е убит след няколко седмици от Секидиан, един от неговите полубратя, подпомогнат от няколко евнуси. Но убиецът не успява да задържи трона и скоро е отстранен от друг полубрат, Ох, който става цар като Дарий II. Тъй като е слаб, той е изцяло управляван от Парисатида, негова съпруга и сестра, жена с коварски и жесток характер. Заедно с няколко евнуси тя всъщност царува над империята и ѝ донася позор чрез поредица от срамни, кървави престъпления.

Резултатът от тези условия беше презрение към кралската власт в цялото кралство и поредица от бунтове, които тласнаха правителството в една криза след друга. Трябва да се спомене един от тези бунтове. Той е воден от Арсит, брат на царя, последван от сатрапа на Сирия, Артипий, син на Мегабиз. И двамата, доверявайки се на думата на Парисатида и Дарий, накрая се предадоха, но бяха вероломно и жестоко убити.

През последните две години от управлението си Дарий е измъчван от болест, вълнения в Египет и вътрешни спорове за наследяването на трона след предстоящото му заминаване. След неуспешния бунт на Инар, Египет понася унижителното си положение с примирение. Но очевидната и нарастваща слабост на персийското правителство и непрекъснатите вълнения в цялата империя карат египетските националисти да се ободрят отново и да се вдигнат срещу потисниците си. Бунтът излиза напълно наяве по време на смъртта на Дарий, с провъзгласяването на Амиртей за цар на Египет. Движението за освобождение започва в Делтата и успява бавно. Едва в началото на века целият Египет е отнет от персите, както знаем от Бруклинските арамейски папируси (публикувани през 1953 г.), които ще бъдат обсъдени в Раздел VII на тази статия.

Със смъртта на Дарий II през 405 или 404 г. пр.н.е. и възкачването на най-големия му син, Артаксеркс II, персийската история навлиза в период, за който няма налични библейски записи. Този междузаветен период, както е наречен, ще бъде разгледан в статия в том V на този коментар. Също така, еврейските документи от Египет, които ще бъдат обсъдени в

Раздел VII на тази статия е замълчал през ранните години на царуването на Артаксеркс; следователно този очерк на персийската история приключва дотук.

Религията на персите. — Първоначалната религия на персите е била тясно свързана с тази, обща за всички арийски народи, като Митани в Северна Месопотамия през II хилядолетие пр.н.е. или Мидия и Индия от по-късни времена. Арийците са били политеисти и техните главни богове са били божества на природата, богът на небето, наричан от персите Ахура-Мазда, „мъдър господар“ (индийският Варуна, господар на небето), Митра, богът на светлината и на договорите, Индра, старият арийски бог на бурите, и близнаците, които карат коне, и двамата на име Насатя. Жреците на тази популярна религия са били влъхвите, произхождащи, според Херодот, от старо мидийско племе, което е завладяло свещеничеството и е държало монопол върху всички религиозни обреди и жертвоприношения.

Голяма религиозна промяна е причинена от Заратустра (Зороастър), основателят на нова... Персийска монотеистична религия. Времето на неговата дейност е неизвестно. Всеки век от 11-ти до 6-ти е предложен като епоха, в която е живял Зороастър. Изглежда по-правдоподобно той да е живял в последната част на този период, отколкото в по-ранните векове, вероятно по време на управлението на Кир или непосредствено преди това. Едно от основанията за това мнение е, че Дарий I, който е бил пламенен последовател на новата религия, твърди, че Гаумата, лъжливият Смердис, който е принадлежал на влъхвите, е разрушил храмове, които на първо място трябва да са били зороастрийски светилища и които са били тръни в плътта на влъхвите. Това твърдение на Дарий I показва, че новата религия, към която влъхвите са били враждебни, вече е съществувала по времето на Камбиз и е притежавала светилища за своите религиозни служби.

Единственият бог на Зороастър е Ахура-Мазда (или Ормазд), „мъдрият господар“, главният принцип на всичко добро, мъдрият дух-творец, който се разкрива в светлина и огън. Чистите духове му служат така, както библейските ангели служат на Бог. Злият принцип е въплътен в Ангра Майно, главатарят на всички демони, който добавя зло към това, което богът на светлината създава. Човекът е въвлечен в тази борба на духовните сили и има задачата да поведе добрия принцип към победа. Затова зороастрийците са ценели чистотата и истината и са презирали всякакъв вид лъжа. Под чистота Зороастър е разбирал здраве, живот, сила, честност, лоялност, земеделие, животновъдство, защита на полезни животни и унищожаване на паразити, които са били смятани за творение на злия. Оскверняването е било причинено от мързел, нечестност или докосване на труп. По този начин Зороастър е издигнал етичния кодекс на своя народ и е образовал иранските селяни, за да станат носители на висока култура, която се е разпространила в цялата империя.

Дали Кир и Камбиз все още са били поклонници на старите ирански богове на природата. Не е известно със сигурност дали са били последователи на Зороастър, въпреки че изглежда доста сигурно, че са били силно повлияни от новата религия. Лъжесмердис, бивш магьосник, сигурно е принадлежал към стария религиозен клан, защото Дарий говори за него презрително, че е разрушил светилища, които зороастрийци като Дарий са използвали като места за поклонение. Дарий I, Ксеркс и Артаксеркс I са били чисти зороастрийци и единственият бог, призоваван някога в персийските им надписи, е Ахура-Мазда.

Към други религии се проявяваше голяма толерантност и отстъпките се правеха лесно. Отправени към други хора по отношение на техните религиозни обичаи и обреди, въпреки че самият Зороастър е отхвърлял всички други богове. Тази толерантност към други религиозни групи показва, че персийските царе са били мъдри владетели, които са се стремели да създадат добра воля сред поданиците си, принадлежащи към много различни етнически и религиозни групи. Монотеизмът на евреите изглежда е бил особено привлекателен за персите, защото

поради което им бяха направени големи отстъпки. Това се доказва от различните царски укази, открити в Ездра и Неемия, и от еврейските документи, които са излезли наяве в Елефантина (Египет).

Когато Персийската империя премина своя пик, се забелязва отслабване в религиозната чистота на персите. При Дарий II, но особено при Артаксеркс II, много от старите национални богове са въведени отново и получават място до Ахура-Мазда.

Също така огънят и хаомата, опияняваща напитка, забранена от Зороастър, отново били почитани като божества. Но това развитие се случило през IV век пр.н.е., което излиза извън рамките на тази статия.

V. Евреите в изгнание

След като еврейците бяха депортирани от Навуходоносор на по-малки и по-големи групи В продължение на около четвърт век (Дан. 1:1–3; 4 Царе 24:16; 25:11; Йер. 52:28–30) мнозинството от гражданите на бившето царство Юда са живели в изгнание във Вавилония. Благородниците, интелигенцията, военните, професионалистите и много от земеделците са били отведени в плен и преместени в Месопотамия. Те са живели в градове и села, някои от които са споменати в книгите на Даниил, Езекиил, Ездра, Неемия и Естир (Вавилон, Суза, Телавив, Адон [Адан], Херувим, Имер, Касифия, Тел-Харса и Тел-Мелак), а вероятно и в селски райони.

През ранните години на изгнанието си голям брой евреи може да са били роби, а някои може да са имали труден живот. И все пак, вавилонските закони са предвиждали робът да спечели свободата си по различни начини и прогресивните евреи сигурно са се възползвали от всяка възможност, която им се е предлагала, за да си възвърнат индивидуалната свобода. Езекиил, който е бил пленен през 597 г. пр.н.е., може да говори шест години по-късно за „моя дом“ (Езекиил 8:1), а съветът на Еремия към депортираните евреи да строят къщи и да засаждат градини във Вавилония (Еремия 29:5–7) не би имал смисъл, ако това не беше възможно.

През 37-ата година от пленничеството на Йоахин (561 г. пр.н.е.) той е освободен от затвора от Амел-Мардук, синът на Навуходоносор, и очевидно оттогава нататък е получил почетно отношение (4 Царе 25:27–30; Йер. 52:31–34). Самият факт, че вавилонците са освободили Йоахин, без да се страхуват от каквито и да било вълнения или антивавилонско вълнение, показва, че еврейците сигурно са спечелили уважението на своите господари и са били считани за достойни и уважавани граждани. С течение на времето някои от еврейците са получили почит и длъжности в правителството, а други са си извоювали място в бизнес и професионалния свят. Книгите на Даниил, Ездра, Неемия и Естир разкриват как изгнаниците са проникнали във всеки клон на управлението и дори са заемали най-високите постове в живота на държавата. Еврейците са били царски вратари, виночерпци, провинциални управители и царски съветници (Естир 2:19; 10:3; Неем. 2:1; 5:14; и др.). Бързото им издигане в социалния живот на империята може да е причинило омразата, с която са се сблъскали по времето на Ксеркс (описано в Естир).

Но Библията не е единственият източник, от който научаваме за социалното и материалното възходът на еврейците в земята на техния плен. Документи, открити по време на разкопките на Нипур от експедицията на Университета на Пенсилвания, също дават светлина. Архивите на голяма банкова фирма в град Нипур, „Синове Мурашу“, които се състоят от хиляди глинени плочки, ни позволяват да надникнем в бизнес живота на този важен град. Въпреки че тези документи идват от времето на Артаксеркс I и Дарий II, следователно всъщност от период след изгнанието, те предоставят ценна информация, от която могат да се направят заключения относно по-ранни периоди. Откриваме, че сред

Клиенти на „Синовете на Мурашу“ са били много евреи, които са формирали богато и влиятелно малцинство в Нипур и околностите. В тези документи те се появяват като наематели, като кредитори с големи суми пари, дори като инспектори в данъчната служба и административни ръководители на области. Тези документи от Нипур подкрепят данни в Даниил или Ездра, където четем за евреи, заемащи важни длъжности във Вавилония и Персия.

Евреите не само са били прогресивни в материално отношение, но са изпитвали и духовен напредък. промяна през годините на изгнанието. Общата мизерия, националното бедствие, загубата на родината, Храма и свободата накараха изгнаниците да търсят духовни ценности и да слушат религиозните водачи повече, отколкото в старата си родина. Например, евреите изоставиха идолопоклонството след изгнанието, грех, в който бащите им периодично са изпадали и който е бил една от основните причини за големите катастрофи, които ги сполетяха през 7-ми и 6-ти век пр.н.е. Мъже като Даниил и Езекиил сигурно са играли влиятелни роли като духовни възпитатели на народа. При тях еврейските водачи идваха за напътствия от Божието Слово (Езекиил 8, 14, 20).

Много евреи несъмнено са изучавали почитаните книги на своите пророци, които те бяха донесли във Вавилония от родината си и сравнили вдъхновените думи на Исаия и Еремия със знаменията на времената. Че това твърдение е вярно, може да се разбере от Даниил, който е научил „от книги броя на годините“ на пленничеството на своя народ, посочвайки като свой източник „Еремия“ (Дан. 9:2). Този текст показва също, че верните юдеи, четящи Библията, са вярвали в изпълнението на тези пророчества.

Те бяха свидетели на буквалното изпълнение на пророчества, произнесени срещу тиранични народи като Асирия, и бяха видели как невероятни предсказания за гибелта на Йерусалим се сбъдват. Сега верните сред евреите чакаха да видят изпълнението на пророчествата относно Вавилон, относно възхода на човек на име Кир и относно възстановяването на собствената си нация. Те четоха, че техният пророк Исаия е предсказал възхода на арийците повече от век преди те да изиграят каквато и да е роля в историята:

„Ето, аз подбуждам мидяните против тях [вавилонците], които не ценят сребро и не се наслаждават на злато“ (Ис. 13:17). Поради слабостта на Вавилония след смъртта на Навуходоносор, пророчествата, изречени от Исаия (гл. 13, 14 и 21) и Йеремиа (гл. 50:2, 3, 10, 11) срещу Вавилон, сигурно са придобили ново значение. През ранните години на пленничеството им никой може да не е знаел откъде може да дойде освободителят, описан в Ис. 44 и 45, но когато към средата на VI век пр.н.е. до изгнаните евреи достигнали вестите, че Кир, дотогава неизвестният принц на персийските племена на Иран, е свалил Мидийската империя, евреите сигурно са се заинтересували силно. Не споменава ли Писанието човек на име Кир?

„Така казва Господ на помазаника Си, на Кир,
чиято дясната ръка хванах,
да покори народите пред Него
и разопаковам чреслата на царете,
да отвори врати пред него
че портите не могат да бъдат затворени:
„Ще отида пред теб“
и изравни планините,

Ще строша на парчета бронзовите врати
и разсече железните пръти,
Ще ти дам съкровищата на мрака
и съкровищата на тайни места,
за да познаете, че Аз съм Господ,
Израилевият Бог, Който те призовава по името ти.
Заради слугата ми Яков,
и Израил, моят избраник,
Викам те по име,
„Наричам те така, макар че не ме познаваш“ (Исая 45:1–4).

Тези думи не можеха да бъдат разбрани погрешно. Те ясно разкриваха от кого са евреите
можели да очакват освобождението си и посочил човека, който ще им позволи да се върнат в
родината си след изтичането на 70-годишния плен, пророкуван от Йеремиа (гл. 25:11, 12; 29:10; виж
също Ис. 44:28).

Следователно не е изненадващо, че хората са наблюдавали кометоподобния възход на Кир на власт
със затаен дъх. Това сигурно е било вълнуващо време за поробения и изгнанически народ, време
на напрежение, големи надежди и далечни очаквания. Това е било и време, в което сериозни мъже
като Даниил са се молили по-усърдно и са се изследвали по-задълбочено, за да премахнат всеки
скрит грях от живота си, за да могат Божиите планове за Неговия народ да успеят (виж Дан. 9).

Вавилон падна под властта на войските на Кир без ожесточена битка, а човек от еврейския народ,
Даниил, чиято безкористна служба под вавилонското управление била известна на новите
владетели, получил изключително влиятелна позиция в новата администрация (Дан. 6:3). Въпреки
че много от колегите му го мразели, Даниил успял да се отстоява и успял да спечели вниманието
на Кир по отношение на стремежите на своя народ. Когато запознал новия монарх с пророчествата на
Исая и Кир видял колко ясно е бил описан от вдъхновено перо повече от век преди раждането
си, той сигурно е попаднал под влиянието на такива божествени изказвания. Той с готовност
удовлетворил молбата на Даниил да позволи на евреите да се върнат в родината си и да възстановят
Храма си, като предшества указ си със значимото признание: „Господ, Бог небесен, ми даде
всички царства на земята; и ми заповяда да Му построя дом“ (Ездра 1:2). Този указ бележи края на
еврейския плен.

VI. Възстановяването на евреите

Завръщането и построяването на храма при Кир и Камбиз. — Указът на Кир, който бележи
началото на нов период в историята на еврейството, е издаден в Екбатана през първата година от
неговото царуване (Ездра 1:1). Това, ако се смята от падането на Вавилонската империя
според еврейския метод, от есента до есента, би могло да бъде през лятото на 537 г. пр.н.е. (виж стр. 96,
97).

Указът е издаден в две форми. Едната е трябвало да бъде публично обявена (2 Лет.
36:23; Ездра 1:2–4). Вторият е по-скоро документ с директиви само за официално ползване. Публичният
указ предвижда (1) възстановяването на Храма в Йерусалим, (2) връщането на всички пленени евреи
в Юдея на доброволна основа и (3) предоставянето на финансова помощ на завръщащите се евреи
от техните сънародници, които са избрали да останат, както и от техните приятели езичници.
Официалният указ, от друга страна, (1) съдържа директиви и точни спецификации относно
планирания нов Храм, (2) предвижда покриване на строителните разходи от царски средства и (3)
дава

заповед да се върнат на евреите наличните съдове от бившия Храм (Ездра 6:3-5).

Имаше причина, поради която съдържанието на указа, който не беше публично обявен, не беше включено в публичния. Някои от разпоредбите не бяха важни за обществеността; също така, обявяването на факта, че царят е готов да поеме разходите, можеше да обезкуражи евреите и техните приятели да правят финансови дарения.

Кир също така назначил евреин с царска кръв, на име Шешбацар или Зерубавел, за управител на провинция Юдея, която била част от сатрапията „Отвъд реката“ – това голямо подразделение на империята, обхващащо всички земи, разположени между река Ефрат и Египет. На този нов управител били предадени всички съдове от стария Йерусалимски храм, намерени във Вавилон. Заедно с Исус Навин (или Исус Навин), потомък на последния служещ първосвещеник на Соломоновия храм, и 9 или 10 други водещи мъже (Ездра 2:2; Неемия 7:7), Зерубавел направил всички приготовления за завръщането в старата родина. Повече от 42 000 изгнаници, вписани в официалния списък, откликнали на призива на Кир и били готови да се върнат в Юдея.

Подробният списък, даден в Ездра 2, разкрива, че повечето евреи са успели да запазят своите генеалогични документи по време на пленничеството си и по този начин са могли да докажат своите права и титли в родината си. Завърналите се нецърковни изгнаници са класифицирани в 17 семейни единици, наброяващи от около 100 до почти 3000 мъже всяка, и 15 групи са изброени според градските единици, от които най-малката е наброявала 42 мъже, а най-голямата - 1254. Освен тях е имало една група, наречена „дете на Сенаа“, 3630 мъже, които може да са се състояли от бедни хора (вижте Ездра 2:35), и 652 мъже, които са загубили всичките си документи, чрез които са могли да докажат правата си в еврейската общност. От църковните изгнаници над 4000 свещеници, принадлежащи към 4 семейства, са се присъединили към Зоровавел, както и неизвестен брой свещеници, принадлежащи към 3 семейства, които не са могли да докажат правата си на свещенство. За разлика от големия брой свещеници (4389), е показателно, че само малък брой от по-нисшия храмов персонал (733) са били готови да се върнат. Причината за това нежелание може да се крие във факта, че Езекиил е предсказал, че левитите ще бъдат деградирани в бъдещата храмова служба до сравнително нисък ръчен труд поради отстъпничеството им в периода преди изгнанието (Езекиил 44:9-16). Освен това, виждаме завръщащите се евреи, придружени от около 7500 слуги и певци (Ездра 2:64, 65).

Ако указът на Кир е издаден през лятото или есента на 537 г. пр.н.е. (виж стр. 96, 97), пътуването вероятно е започнало през пролетта на следващата година, 536 г. пр.н.е., тъй като това е бил обичайният сезон за пътуване. Месопотамските армии обикновено са напускали родината си за чуждестранни кампании през пролетта. Ездра започва обратното си пътуване около 80 години по-късно, през пролетта, пристигайки в Йерусалим около 3 1/2 месеца след заминаването си от Вавилония. Големият керван от последователи на Зоровавел, около 50 000 души, които са имали около 8000 товарни животни, носещи вещите им, сигурно са се нуждаели от поне толкова време, колкото Ездра, за да стигнат до Йерусалим, и вероятно са пристигнали в родината си през лятото. Подобно на всички големи армии, те или са следвали течението на Ефрат, докато достигнат приблизително 36-ия паралел, или са преминали през бившата родина Асирия до Арбела и са следвали приблизителното течение на сегашната сиро-турска граница. Оттам те сигурно са прекосили северната сирийска пустиня в продължение на почти 100 мили до река Оронт, като оазисът Алепо се е намирал наред тази жадна земя. След като са стигнали до Оронт, са могли да използват или вътрешния път, или този, който е следвал бреговете на Финикия и Палестина. Ако са използвали първия, са следвали

река Оронт до извора ѝ, след което продължават в южна посока през планинската местност, разположена между Ливанската планинска верига и Антиливан (включително планините Хермон и Амана), като накрая прекосяват Галилея и Самария, преди да достигнат целта си.

След като пристигнали в Йерусалим, те първо провели служба на благодарност, на която било принесено голямо дарение. беше направено от водещите мъже на събранието. Завърналите се изгнаници след това се разпръснаха, за да заемат отново земите на своите предци. В началото на Новата година те се събраха в Йерусалим за освещаването на новоиздигнат олтар за всеизгаряне, началото на ежедневното жертвоприношение и честването на празниците на 7-ия месец. По това време бяха изготвени и планове за възстановяването на Храма и бяха сключени договори със сидонците и тиряните за необходимия дървен материал, както и с зидари и дърводелци за планираната работа (Ездра 2:68 до 3:7).

Действителната работа по възстановяването на Храма е започната едва на следващата година. Защото Полагането на основния камък е било избрано в същия месец, в който Соломон е започнал да строи първия Храм (Ездра 3:8; 3 Царе 6:1). Това е бил повод за голяма радост за верните евреи, които са чакали много години този ден. Плановите обаче са показвали, че новият Храм с неговите спомагателни сгради няма да се сравни по размер и блясък с тези, които Навуходоносор е разрушил, поради което някои от по-възрастните мъже, които в младостта си са видели Храма на Соломон, са плакали (Ездра 3:8–13).

След като работата по Храма започнала, започнали проблеми със самаряните. Те били смесица от няколко националности, донесени в страната на бившето царство Израел по различно време от различни асирийски царе от няколко завладени области на бившата Асирийска империя. Те служели на собствените си езически богове, заедно с Йехова, чието поклонение добавили към езическото си поклонение, когато дошли в Палестина (вижте 4 Царе 17:24–33). Несъмнено вече били враждебно настроени, защото когато евреите се завърнали от Вавилон, те си възвърнали родовите владения, някои от които вероятно били окупирани от самаряните през годините на пленничеството на Юда. Самаряните не само били изгонени от тези земи, но им било отказано всякакво участие във възстановяването на Храма или каквито и да било права в службата в Йерусалим. Завърналите се евреи бяха научили трудния урок, че тясното общуване с онези, които се покланят на идоли, води до идолопоклонство, и именно идолопоклонството е причинило катастрофата от 586 г. пр.н.е. Когато ревностните евреи по този начин показаха, че са научили урока си през годините на пленничество във Вавилон и твърдо обявиха на северните си съседи, че няма да имат нищо общо с тях, настъпи разрыв, който никога не беше излекуван (Ездра 4:1–3).

Резултатът от това решение беше активна враждебност от страна на самаряните. Те „отслабиха ръцете на юдейския народ и им причиниха затруднения в строежа“ (Ездра 4:4). Друга причина за забавянето на строителната дейност в Храма е, че самаряните наели „съветници срещу тях“ (Ездра 4:5), които очевидно успели да предотвратят плащанията на обещаните царски средства. След смъртта на Даниил, в двора може да не е имало еврейски спонсор, който да подпомогне каузата им и да защити интересите им в часове на криза. Заплахите, които Дарий свързвал с подновяването на указа на Кир и неговите финансови разпоредби в случай, че не бъде изпълнен, изглежда показват, че той е открил, че указът на Кир е бил осуетен (Ездра 6:8–12).

Евреите, от друга страна, не бяха показали достатъчно вяра, за да посрещнат разочарованията си с храброст. Вместо да предложат на врага единен и решителен фронт, те се опитаха поотделно да се защитят, доколкото можеха, изградиха солидна...

къщи за себе си и оставили работата в Йерусалим недовършена. Тази липса на вяра в Божието дело довела до божествени наказания като инфлация, суша и лоша реколта (Агей 1:6, 11). Изглежда обаче, че известна работа е била извършена на мястото на Храма по време на царуването на Кир и Камбиз, както научаваме от думите на евреите, които заявили по време на царуването на Дарий, че от времето [на Кир] досега се строи, но все още не е завършено“ (Ездра 5:16).

Когато Камбиз прекосил Палестина на път за Египет през 525 г. пр.н.е., представители на евреите може да са го срещнали някъде в някой от крайбрежните градове, за да го уверят в продължаващата си лоялност. Няма доказателства, но еврейските документи от Елефантина в Египет показват, че Камбиз е бил по-благосклонен към евреите, отколкото към египтяните, както може да се разбере от факта, че той разрушил египетския храм на Елефантина, но оставил съседния еврейски храм на същия остров ненарушен. Следователно, с основание заключаваме, че той не е направил нищо враждебно към евреите в родината им. Всяко разочарование, което са изпитвали в работата си, сигурно е идвало от по-нисши служители и техните палестински съседи, които може би са смятали, че враждебната дейност срещу евреите ще остане ненаказана, тъй като царят е бил далеч, зает с военни кампании. Тези врагове на евреите също са били наясно с голямата непопулярност на Камбиз в цялата империя и са знаели как да използват тези антицарски настроения в своя полза, както ще видим, когато обсъждаме следващия етап от историята - прекъсването на цялото еврейско строителство под управлението на узурпатора Смердис.

Прекъсването на строежа на храма при Смердис. — Непопулярността на Камбиз била толкова голяма, че когато мидийският Гаумата на 11 март 522 г. пр.н.е. се провъзгласил за цар, твърдейки, че е Бардия или Смердис, брат на Камбиз, той веднага бил приет от жителите на голяма част от империята.

Доказателство за това се намира във вавилонски документи, датиращи преди смъртта на Камбиз по време на управлението на Бардия, както е бил наричан фалшивият Смердис във Вавилония. До смъртта си на 29 септември същата година фалшивият Бардия, последовател на старата предзороастрийска религия, очевидно е правил енергични опити да унищожи новата религия. Той е разрушил храмове (вероятно зороастрийски), както обвинява Дарий в дългия си надпис „Бехистун“.

Не е трудно да се разбере как враждебно настроени към евреите елементи са могли лесно да издействат самозванеца декрет, забраняващ продължаването на строителството на Храма в Йерусалим и може би дори разрешаващ разрушаването на вече построеното. Такъв декрет би бил в хармония с политиката на Смердис за разрушаване на храмове, вероятно с цел унищожаване на всички религии, които са заплаха за религията, която той е защитава. Действията му срещу евреите може да са били мотивирани и от факта, че те са получили благосклонност от предходните персийски царе, чието дело той е искал да разруши.

Враговете на евреите несъмнено биха се зарадвали на подобен декрет и биха го използвали като свой авторитет за атака срещу вече построеното. Това може да се заключи от факта, че е било необходимо да се положат нови основи (Агей 2:18, 19), когато две години по-късно е започнало възстановяването на Храма. Официалните архиви изглежда са били унищожени по време на нападението над Йерусалим, тъй като евреите не са успели да представят никакви документални доказателства, които да оправдаят строителната си дейност, когато Татнай, управителят на „отвъд реката“, няколко години по-късно е направил разследване. Трябвало е да се направи позоваване на царските досиета във Вавилония за потвърждение на техните устни твърдения (Ездра 5:13 до 6:2).

Шестте месеца на царуването на Смердис и последвалите месеци, през които Дарий трябваше да се борят за трона срещу няколко претенденти, докато стабилните политически условия не се върнат в империята, сигурно са били тревожни времена за евреите. Условието, описано от пророците Агей и Захария, ни позволяват да разберем някои от бедствията, предшествали служението на тези мъже, чиято работа започнала през втората година на Дарий (520/19 г. пр.н.е.). За евреите сигурно е било голямо облекчение, когато са видели, че Дарий, зороастриец, от когото можело да се очаква да бъде техен приятел, както са били Кир и Камбиз, става господар на трудната политическа ситуация и се установява здраво на трона на Ахеменидската империя.

Възобновяване и завършване на строежа на храма при Дарий I. - Кога След като в империята се завърнали подредени условия, двама мъже, пророците Агей и Захария, били издигнати от Бог, за да започнат нова инициатива за възобновяване на прекъснатата работа по Храма. Първата глава на Агей започва с пророческо послание до Зороавел и Исус, светските и духовните водачи на народа, на 1-ви ден от 6-ия месец (Елул) от втората година на Дарий. Агей апелира за ново начало в изграждането на Храма, като едновременно с това упреква хората за липсата им на вяра и ревност и посочва, че бедствията, които преживяват, са резултат от тяхната небрежност (Агей 1:2–11). Няколко седмици по-късно (на 24-ти ден от същия месец) водачите и народът решили да се вслушат в предупреждението (Агей 1:12–15). Тези две дати от Агей обикновено се считат за 29 август и 21 септември 520 г. пр.н.е., чрез пролетно летоброене (вижте стр. 99 и бележка 12 за алтернативни тълкувания). Агей се обърнал към народа и техните водачи на 21-ви от 7-ия месец, към края на Празника на шатрите, приблизително на 17 октомври 520 г. пр.н.е. Този път той нямал думи на укор, а им казал да бъдат смели. Той ги уверил, че славата на този нов храм, която изглеждала незначителна в сравнение със Соломоновата, всъщност ще я надмине (Агей 2:3–9). По този начин той пророкувал за делото на Исус Христос, което щело да бъде извършено в този храм. Няколко седмици по-късно, през 8-ия месец, Захария, пророк на апокалиптични видения, се присъединил към Агей (Захария 1:1 и сл.).

На 18 декември 520 г. пр.н.е. е извършена достатъчна предварителна работа на обекта, за да може да бъде положен нов основен камък. Такъв ден винаги е бил свързан със специални празненства и Агей използва тази възможност, за да произнесе две речи, едната вероятно сутринта, а другата следобед. В първото си обръщение той увери народа, че Бог ще ги благослови от този ден нататък като награда за обновения им плам. Той ги предизвика да отбележат тази дата на полагане на основния камък и да видят дали Бог ще спази обещанията Си и ще донесе промяна в тяхното бедствено политическо и икономическо положение (Агей 2:15–19). Втората реч съдържа допълнителни обещания за това, което Бог планира да направи за Своя народ. Тези обещания бяха условни (Агей 2:20–23).

Очевидно вече нямаше намеса от врагове, които вече не биха посмели да да наложи всеки враждебен декрет, който фалшивият Смердис би могъл да издаде. Дарий би изтъквал подобен акт като насочен срещу неговото управление.

Внезапно „Татнай, управител от тази страна на реката“ (провинцията, наричана „Отвъд реката“ от месопотамска гледна точка), с целия си щаб от служители, пристигнал в Йерусалим (Ездра 5:3), вероятно на рутинна инспекционна обиколка. Тъй като отдавна е било известно, че сатрапът на териториите „Отвъд реката“ и „Вавилония“ през ранните години на Дарий е бил Уштани, се е смятало, че Татнай трябва да е арамейска форма на персийското му име. Наскоро публикувана обаче

Клинописна табличка от Вавилон разкрива, че това тълкуване е неправилно и че Татнай е бил подчинен на Уцани в управлението на „Отвѣд реката“, тъй като Уцани не е можел ефективно да управлява лично две големи провинции.

Татнай се показал като безпристрастен и съвестен служител в най-добрите персийски традиции. Виждайки усърдните строителни дейности на мястото на Храма, той естествено поискал царското разрешение. Старейшините на евреите отговорили, докато Зоровавел, като управител, мъдро се държал на заден план, тъй като не можел да знае отношението на новия служител. Те разказали историята за разрушаването на първия Храм от Навуходоносор, дългото им пленничество във Вавилония и завръщането им под управлението на Кир, споменавайки също, че им е върнал храмовите съкровища и е издал указ, разрешаващ възстановяването на Храма. Татнай бил благоприятно впечатлен от искреността на евреите и очевидно повярвал на историята им, защото им позволил да продължат работата си засега. Тъй като обаче те не успели да представят официално писмено разрешение като доказателство за твърденията си – разрешението вероятно е било унищожено или откраднато от самаряните – той изпратил на царя доклад за целия случай. Към това той добавил имената на еврейските водачи, поискал разследване в архивите на Вавилон и царско решение относно отношението му към евреите (Ездра 5:3-17).

След получаването на доклада на Татнай, правителствените досиета на Вавилон бяха претърсени. За пореден път персийската съвестност стана очевидна, когато служителите, натоварени с разследването, разшириха търсенето си до Екбатана, след като архивите на Вавилон не успяха да предоставят никакви документи по случая. Накрая официалното копие на указа на Кир беше намерено и отнесено на царя. Тогава сигурно е възникнал въпросът колко пари са били похарчени за Йерусалимския храм от издаването на указа, тъй като той предвиждаше плащане на строителните разходи от царски средства. Когато разследването разкри, че е било платено малко или нищо, Дарий сигурно се е разгневил, защото подобен провал показва как някои царски укази са били отклонявани от темата и техните разпоредби не са били изпълнявани. Това сигурно е била причината отговорът му до Татнай да е бил написан с необичайно остър тон и да съдържа заплахи за ужасни наказания, ако новият му указ не бъде изпълнен. Този нов указ изискваше, първо, Татнай да се въздържа от всякаква намеса в работата на евреите; второ, обещаните от Кир разходи вече да бъдат платени от приходите на провинция „Отвѣд реката“; и трето, че евреите, по време на религиозните си служби, трябва да се молят за благополучието на царя и синовете му (Ездра 6:1-12).

С материалната подкрепа на правителството и духовната подкрепа на своите водачи и пророците Агей и Захария, хората изглеждат са работили с голямо усърдие и радост. Целият проект е завършен до 3-ти Адар през 6-та година на Дарий, когато са проведени церемониите по освещаването (Ездра 6:13-15). Това е било, по пролетно или есенно лятоброене, 12 март 515 г. пр.н.е. Действителният интервал от полагането на втората основа през декември 520 г. пр.н.е. е бил 4 години и 3 месеца. Това е с 2 години и 3 месеца по-малко, отколкото на Соломон му е било необходимо, за да завърши строежа на своя храмов комплекс.

Причината за по-краткия период на строителство несъмнено се криеше във факта, че част от огромните подструктури, които Соломон беше построил, за да осигури широка платформа върху неравния терен на североизточния хълм на Йерусалим, все още бяха използвани и толкова много строителни материали, доставени по време на управлението на Кир и Камбиз, бяха налични.

След описанието на празненствата, свързани с освещаването на новия храм и честването на Празника на безквасните хлябове през следващия месец

(Ездра 6:16–22), библейските записи замлъкват до времето на Ксеркс. И все пак може да се приеме за даденост, че евреите са просперирали по време на управлението на Дарий, чието управление е било от полза за всички части на империята, както знаем от съществуващите записи на няколко страни.

Критични времена в царуването на Ксеркс. — Книгата Естир описва криза, развила се през 12-тата година от управлението на Ксеркс. Кратко обобщение тук е достатъчно. Личната омраза на Аман, висш съветник на царя, срещу Мардохей, еврейски портиер, работещ в двореца в Суза (библейска Шушан), довела до план за унищожаване на целия еврейски народ. Царят, чийто нестабилен и недисциплиниран характер е добре познат от описанията на древните светски историци, удовлетворил молбата на Аман като лична услуга към него, без да разследва причините за това. Провидението обаче вече било предвидило избавлението на евреите, като позволило на красивото еврейско момиче Естир да стане съпруга на Ксеркс през 479/78 г. пр.н.е. Чрез молитвите на целия еврейски народ и личната намеса на Естир пред царя, предварително издаденият указ за избиване на всички евреи на определен ден през март 473 г. пр.н.е. не бил изпълнен. Въпреки че декретът не можел да бъде отменен поради специфичен персийски обичай, допълнителен царски указ позволил на евреите да се защитят и денят, в който те щали да бъдат избити, се превърнал в ден на голямо избавление. На Мардохей, който получил поста на Аман след екзекуцията му за предателството му, се приписва заслугата за това, че е направил много в полза на своя народ (Естир 10:3). Клинописна плочка в Берлинския музей споменава Мардохей като влиятелен служител в Суза по времето на Ксеркс. По този начин историята на Естир, често смятана за измислица, получава ценна археологическа подкрепа.

Интересна светлина върху събитията, описани в книгата Естир, хвърлят клинописните документи на търговската къща на Мурашу Синове в Нипур, които датират от следващите две царувания след Ксеркс - тези на Артаксеркс I и Дарий II. Те разкриват, че евреите са формирали влиятелно и богато малцинство в град Нипур и принадлежащите към него селски райони. Евреите се появяват като партньори в сделки, в които са замесени големи суми пари, като администратори на области и като богати лихвари. Всички тези доказателства разкриват, че евреите са преминали през период, в който са се радвали на определени облаги, както се е случило под ръководството на Мардохей.

Когато този човек станал „велик сред юдеите и приет от множеството на братята си“ в Персийската империя (Естир 10:3), името му станало нарицателно в еврейските среди и много родители дали на децата си името Мордехай. Документите на „Синове Мурашу“ от времето на Артаксеркс I съдържат 61 лични имена на евреи. Изключително интересно е да се види, че въпреки че 60 различни личности са представени с тези 61 имена, 6 различни евреи са носили името Мордекай. Всички те, очевидно, са родени скоро след събитията, записани в книгата на Естир. Малко по-късно името отново изчезнало, както се вижда от факта, че сред 46-те имена на евреи, споменати в документите на същата фирма от времето на Дарий II, името Мордехай не се появява.

Завръщането под управлението на Артаксеркс I и делото на Ездра. — Между последните датирани събития от книгата Естир (пролетта, 473 г. пр.н.е.) и следващото записано събитие от книгата Ездра (пролетта, 457 г. пр.н.е.) са били 16 години, за които няма известни записи, които могат да хвърлят пряка светлина върху историята на еврейския народ. Междувременно Ксеркс е бил убит, а синът му Артаксеркс се е възкачил на трона. Империята живеела под облака на тежкото поражение при Евримедон, към което скоро се добавило и

загуба на Египет поради бунта на Инар през 463 или 462 г. пр.н.е. Тъй като било важно Юдея, разположена на пътя към Египет, да остане лоялна и приятелски настроена към персийската администрация, особено когато кампанията срещу Египет ще започне (през 456 г. пр.н.е.), Артаксеркс с готовност се вслушал в молбите на Ездра (гл. 7:28), чиято титла показва, че той е бил „съдия по еврейските дела“ в канцеларията (вижте върху Ездра 7:12). Той поискал от царя да предостави на евреите по-голяма степен на самоуправление, отколкото са притежавали досега, и да позволи повторното въвеждане на Моисеевия закон като закон на страната в провинция Юдея.

С царски указ Артаксеркс назначава Ездра да се завърне в Юдея с широки правомощия и призовава всички евреи, които желаят да се завърнат в старата си родина, да го направят. Указът допълнително нарежда на Ездра да реорганизира цялата съдебна система в Юдея и да назначи съдии и магистрати с власт над живота и смъртта, които да използват „закона на небесния Бог“ като основа на своята работа (Ездра 7:11–26). Историчността на този указ често е била атакувана, тъй като на много съвременни учени им се струва невероятно, че персийският цар или неговите съветници са се занимавали с подробности от еврейските церемонии, както твърди указът в Ездра 7. И все пак, един от папирусите от Елефантина, който ще бъде обсъден в Раздел VII, така нареченото „Пасхално писмо“ на Дарий II, дава толкова близък паралел, че опозицията срещу автентичността на указа на Артаксеркс I напоследък е замлъкнала. „Пасхалното писмо“ на Дарий ясно показва, че персийската канцелария вероятно е имала отдел, в който експерти по еврейско право и обичаи са съветвали царя по законодателни въпроси. Тези експерти несъмнено са били евреи.

Случайното откритие на финикийския надпис Ешмуназар показва, че Артаксеркс е оценил помощта, която е получил от Сидон в кампанията си срещу бунтовните египтяни, и е възнаградил сидонците, като им е дал определени плодородни зърнени земи в района на Дор на палестинския бряг. Този исторически паралел категорично подсказва, че важният указ, с който на евреите са били предоставени изключителни привилегии една година преди Мегабиз да започне експедицията си срещу Египет, е бил издаден, за да създаде добра воля сред евреите и да гарантира тяхната трайна лоялност в това време на политическа криза. За евреите този указ е означавал много, защото им е дал практически полунезависим статут. Всички граждански и съдебни правомощия сега са били върнати на местното ръководство, а законът на Мойсей отново е станал закон на страната. Единственият въпрос, запазен от персите за себе си, е бил отделът за приходи. Щедрите царски дарове и помощи от данъка на провинцията за подкрепа на еврейската религиозна служба вероятно са били предназначени да примирят евреите с факта, че чуждестранни събирачи на данъци ще останат в страната им за неопределено време.

След като видял молбите си удовлетворени, Ездра отправил молба към вавилонските евреи да го придружат до Юдея. На първия ден от Нисан всички, които желаели да последват Ездра, се срещнали „при реката Ахава“. Когато било преброяването, станало ясно, че няма левити. След като били положени специални усилия за осигуряване на някои левити, събранието от вероятно над 5000 души, включително жени и деца, постили и се молили за божествена защита по време на дългото и опасно пътуване. Ездра не посмял да поиска ескорт от страх да не разкрие на персийските власти, че му липсва вяра в защитната сила на своя Бог (Ездра 8:1–23).

Керванът тръгнал на 12 Нисан, на или около 7 април 457 г. пр.н.е. (според таблицата на стр. 108), и след около 4 месеца пристигнал в Йерусалим около 23 юли. Там починали 3 дни. След това предали всички царски дарове за Храма и официалния указ на

съответните власти и отпразнуваха благополучното им пристигане с голяма благодарствена жертва (Ездра 8:24–36). Действителната работа по реконструкцията, разрешена от указа, започна няколко седмици по-късно, през есента на годината.

Малко е записано за дейността на Ездра в Юдея през следващите 13 години, докато Неемия не пристигна в Йерусалим като новоназначен управител. Ездра вероятно е изпълнил всички разпоредби на указа, но не са останали никакви сведения за неговата работа, с изключение на един, описващ реформаторската му работа по отношение на смесените бракове. Разказът за това събитие обхваща почти една четвърт от цялата книга на Ездра (гл. 9, 10), като по този начин показва важността на тази реформа.

Ездра сигурно е бил наясно с наличието на езически или полуезически жени в някои семейства, тъй като една такава е била открита в семейството на първосвещеника. Но той е работил известно време в тишина, чакайки възможност да се справи ефективно с този въпрос. Тази възможност се появила в определен ден, когато някои от водачите официално го уведомили за съществуването на това зло. Ездра отговорил веднага. Той започнал с публична молитва, която едновременно била велика проповед и призив за покаяние. Резултатът бил, че водачите на страната взели спонтанно решение да очистят нацията от езическото влияние.

След това през деветия месец (приблизително декември) беше проведено публично събрание. Ако това беше скоро след пристигането на Ездра, беше през 457 г. пр.н.е. Събраната общност, трепереща от студ и дъжд и нетърпелива да се върне у дома, даде на Ездра пълни правомощия да осъществи предложената реформа. Срещу това народно решение имаше малка опозиция, тъй като само малък процент от хората - 112 мъже от десетките хиляди евреи, населяващи Юдея - бяха замесени в това дело. Тогава от декември 457 г. до април 456 г. пр.н.е. работи комитет и решава всеки случай. Списък на всички замесени нарушители беше приложен като част от постоянния запис на събитието. Той показва, че 27 църковни служители, сред които 13 свещеници и 4 членове на първосвещеническото семейство, освен 86 миряни, са имали чужденки. Злото все още не се беше разпространило много сред хората, което обяснява защо предприетите мерки бяха толкова силно подкрепени от хората и толкова лесно осъществени.

Общоприето е, че Ездра е продължил да живее в Йерусалим до времето на Неемия. Следователно, известно време преди идването на Неемия (през 444 г. пр.н.е.), той се сблъска с разрушителната съпротива на врагове, които събориха „стената на Йерусалим“ и „изгориха с огън“ портите му (Неемия 1:3).

Учени, които отъждествяват Артаксеркс от Ездра 4:7 с Артаксеркс, виждам в повествованието от стихове 7–23 се отнася до това нападение срещу стените и портите. По този начин те намират в повествованието библейско описание на причината за повреждането на стената, както е съобщено на Неемия. Този поглед върху стихове 7–23 изисква временна промяна в благоприятното отношение на Артаксеркс към евреите, както е показано в отношенията му с Ездра няколко години по-рано.

Въпреки това, нападението, споменато в Неемия 1:3, може да се обясни исторически без Ездра 4 или който и да е специфичен библейски разказ. Факт е, че около 450 или 449 г. пр.н.е. Мегабиз, управител на провинцията „Отвъд реката“, която включвала Юдея, се разбунтувал в продължение на години срещу персийския цар. По време на този бунт или евреите били лоялни към своя благодетел Артаксеркс и били нападнати от самарянските привърженици на Мегабиз, или самаряните били лоялни и се възползвали от възможността да обвинят евреите, че са на страната на Мегабиз. И в двата случая бунтът на Мегабиз би предоставил правдоподобен контекст за събитието, споменато в Неемия 1:3.

Губернаторството на Неемия. — Неемия, макар и верен евреин, се е издигнал в персийския двор, докато не заел доверената и отговорна позиция на царски виночерпец.

Някои историци са заключили, че той е бил евнух, тъй като изглежда е служил на царя в женските покои (виж върху Неемия 2:6). Той е бил добре образован и по-късно е доказал, че самият той е добър организатор.

През декември 445 г. пр.н.е. братът на Неемия, Ананий, и някои други евреи пристигнали на посещение в Суза. Те може би са били първите евреи от Йерусалим, които Неемия е видял след бунта на Мегабиз, който вероятно е довел до прекъсване на обичайната комуникация с Юдея. Слухове за проблеми със самаряните може да са достигнали до ушите на Неемия, но тъй като нищо със сигурност не се знаело, той е искал да получи точна информация за условията в Юдея. Следователно първият му въпрос бил „относно евреите, които са избягали, които са останали от плен, и относно Йерусалим“.

(Неем. 1:2). Новината, която получи, беше лоша, по-лоша, отколкото очакваше да получи. С ужас научи, че стените са „съборени, а портите им... изгорени с огън“ (Неем. 1:3). Шокът от тази новина беше толкова голям, че Неемия, подобно на Даниил (Дан. 9:3), постеше и се молеше дни наред.

През следващите четири месеца Неемия разработил ефективен план и също така направил определени приготовления в очакване на курса на действие, който възнамерявал да следва. След това той използвал благоприятна ситуация, докато служил на царя, за да го помоли да го изпрати в Йерусалим, за да довърши прекъснатата работа по възстановяването на градските стени. Някои смятат, че Неемия, знаейки нестабилния характер на Артаксеркс и колко лесно се е повлиял от жените, е избрал подходящ момент, когато „царицата“ е присъствала; също така, че тя може да е била благосклонно настроена към Неемия и може би го е уверила предварително в подкрепата си. Въпреки че Неемия се е молил усърдно за тази ситуация, той силно се е страхувал, че може да загуби живота си, ако постъпи неразумно по отношение на темпераментния цар (Неемия 2:2, 6). Но царят не само удовлетворил молбата, но и назначил своя виночерпец за нов управител на Юдея.

Снабден с официални пълномощия и придружен от въоръжен ескорт, Неемия не губи време и тръгва веднага щом може да се освободи от дворцовите си задължения. Пристига в Йерусалим вероятно в началото на лятото на 444 г. пр.н.е. През първите няколко дни пази истинската цел на пристигането си в тайна, за да може да предприеме действия, които биха осигурили възможно най-голям успех на плановете му. Той също така иска да избегне да играе в ръцете на враговете си, чиято работа и омраза добре познава. След три дни той преценява ситуацията и вероятно е видял състоянието на стената, с изключение на южните ѝ части. За да получи информация от първа ръка за състоянието на тези части от стената, прави инспекционна обиколка през нощта, придружен само от няколко доверени приятели (Неемия 2:11–16).

След това, вероятно на четвъртия ден след пристигането си, той представил плановете си пред народните водачи. Разказал им за царската задача, вероятно уверявайки ги също, че вече няма от какво да се страхуват от враговете си. Призивът му да строят „за да не бъдем вече за укор“ (Неемия 2:17), бил красноречив апел към националната съвест и достойнство.

Някои бяха ентузиазирани от перспективите най-накрая да имат укрепена столица, чиято стена би могла да предложи защита във времена на опасност, докато други сякаш не проявяваха интерес. Жителите на градове като Йерихон, Мицпа и Гаваон с готовност предложили помощта си за построяването на стената на Йерусалим, но не се споменава за помощ от Витлеем, Нетофа, Ветил и различни други градове, които са били населени отново след времето на Зоровавел.

време. Сред водачите същата ситуация беше забележима. Някои подкрепяха Неемия ентусиазирано, докато други, като благородниците от Текоа, „не наклониха вратовете си към делото на своя Господ“ (Неем. 3:5).

Веднага след като целта на пристигането на Неемия станала известна, враговете от евреите, особено политическите лидери на околните народи, направиха планове да осуетят целите на Неемия. От тези врагове трима многократно се споменават като работещи срещу Неемия: Санавалат, който беше управител на Самария, както сега знаем от папирусите на Елефантина; Товия, висш чиновник или благородник от Амон; и Гешем, управител на арабските лихианци от Дедан. Тези трима осмиваха евреите и техния водач, обвинявайки ги в активна подготовка за бунт, подготвяха се да ги атакуват със сила, уреждаха убийството на Неемия и правеха многобройни опити да всеят раздори сред самите евреи. Тази работа срещу Неемия и неговите действия непрекъснато се водеше, докато продължаваше работата по възстановяването на градската стена, и изглежда е прекратена едва след нейното завършване.

Неемия се оказа човек с безстрашна решителност и добър организатор. Нито един от двамата Дали е омаловажавал опасността, която представлявали усилията на враговете му, нито е бил прекалено обезпокоен от тях? Онези, които желаели да му помогнат в работата му по възстановяването на йерусалимската стена, той организирал в 42 групи и ги разпределил върху същия брой участъци от стената. В списъка, който се намира в гл. 3 от книгата му, Неемия ни е оставил отличен източник за изучаване на топографията на градската стена на Йерусалим, а също така е предоставил информацията относно много други важни елементи. Той ни казва например кой е участвал в работата, къде е била извършена и какъв вид работа е била необходима. По този начин научаваме, че някои участъци от стената, както и някои порти, са били почти завършени при предишните възстановителни дейности и са пострадали малко по време на неотдавнашната атака, докато други е трябвало да бъдат практически възстановени. Това трябва да се заключи от наблюдението, че терминът „построен“ се използва за дейността на някои, но работата на други е описана като „поправен“ в списъка на Неемия. 3. До същото заключение може да се стигне, като се прочете например, че една група, Ханун и жителите на Заноах, са могли да поправят Портата на долината и около 550 ярда от стената (Неем. 3:13), докато друга група е могла да поправи само много малка част, простираща се от вратата на къщата на Елиасив, която очевидно е стояла близо до стената, до края на същата сграда (Неем. 3:21). В някои случаи, разбира се, броят на участниците може да е бил причина за големите разлики в размера на секциите от стената, разпределени на различните групи. Няколко порти, като например Ефремовата порта, спомената по-късно във връзка с освещаването на стената, изглежда са били непокътнати и следователно са пропуснати в списъка на секторите, върху които е извършена работа.

Следователно трябва да заключим, че делото на Неемия не е било цялостното възстановяване на цялата стена и многобройните ѝ порти, а поправянето и завършването на прекъснатата дейност на неговите предшественици. Ако стената беше такава, каквато беше, след като силите на Навуходоносор я разрушиха, Неемия нямаше да може да завърши работата за 52 дни (Неем. 6:15). Това, че е успял да завърши работата за такъв изключително кратък период, ясно показва, че пристигането му е предшествовало дълго време на строителна дейност.

Въпреки че работата по стената напредваше бързо, тя беше съпътствана от много трудности. Неемия се сблъскал с липса на интерес в определени кръгове от своя народ и реална опозиция от други от тях (Неемия 4:10; 16:10–12). Нещо повече, съществувала постоянна опасност от катастрофално нападение срещу полузавършената градска стена от неговите чуждестранни врагове, водени от Санавалат, Товия и Гешем. Затова той въоръжил всички работници и накарал стената да се охранява денонощно.

и нощем, и разработи система за тревога, за да бъде готов по всяко време да защитава Йерусалим. Неговата решителност и лична храброст обезкуражиха враговете му и спасиха положението. Те никога не стигнаха по-далеч от отправянето на заплахи; не се осъществи истинска атака.

На 25-ти Елул (21 септември 444 г. пр.н.е.) работата била завършена (Неем. 6:15). Стената беше осветена с впечатляваща церемония. Сформираха се две шествия, едното водено от Ездра, а другото от Неемия. Започвайки от Портата на долината, двете групи се изкачиха по стените в противоположни посоки, докато се срещнаха близо до североизточния ъгъл на града и заедно влязоха в Храма, за да хвалят Бога за помощта, получена в работата им, и да отпразнуват деня с жертвоприношения (Неемия 12:27–43).

След като Неемия изпълнил основната си задача и дал на Йерусалим укрепена стена, той се установил към плодотворна и мирна работа като губернатор. В продължение на 12 години той служил на своя народ по време на първия си мандат (Неемия 5:14). Въпреки че Неемия бил на първо място светският глава на Юдея и работил в социалните интереси на нацията, той също така бил дълбоко заинтересуван от духовното благополучие на своя народ. Виждаме го да премахва редица злоупотреби с власт и богатство, като принуждава лихварите да извършат подобаващо обезщетение и да обещаят да не се възползват от бедните си съграждани, като купува и освобождава еврейски роби, като отказва да приема каквито и да било плащания за себе си и като покрива със собствени средства официалните си разходи (Неемия 5:1–19). Никой управител, казва ни Неемия, никога не е бил толкова безкористен и социално отговорен като него и той очаквал да получи божествена награда за своите добри дела (Неемия 5:15, 19).

Той също така предприел мерки за повторно заселване на Йерусалим, когато след завършването на стената видял, че столицата е почти празен град. Проведено било преброяване и било решено да се доведе един от всеки десет от селското население на Юдея в Йерусалим. Много други също били насърчени да се преместят в столицата (Неем. 7:4, 5; 11:1, 2).

Религиозните нужди на хората били задоволени чрез големи масови събрания. Първата серия от тях е описана в Неемия 8–10. Ездра и други водачи четяли и обяснявали закона на хората. Резултатът бил истинско духовно възраждане, което завършило със завет, подписан от миряни и служители. Всички обещали да следват Моисеевия закон, да се пазят от смесени бракове с езичници, да спазват съботата, да поемат разходите за поддръжката на Храма и други религиозни служби и да се грижат за други необходими неща.

Всички тези събития изглежда са се случили през първите няколко месеца от живота на Неемия. губернаторство. Що се отнася до останалата част от неговия 12-годишен период, оставаме в неведение и единствената допълнителна дума, намираща се в Неемия 13, се отнася до някои мерки, които той е бил принуден да предприеме след завръщането си в Йерусалим в началото на втория си мандат. За съжаление, не знаем датата на второто пристигане на Неемия, нито продължителността на втория му мандат като управител на Юдея.

Трябва да е изминало известно време след напускането му при изтичането на първия му мандат преди да се върне, тъй като открил някои неблагоприятни условия и практики в Юдея, чието развитие сигурно е отнело известно време. Неговият заклет враг, Товия, бил получил жилищни помещения в една от сградите на храмовия комплекс, левитите се занимавали със земеделие, за да се прехранват, защото от известно време хората не плащали десетък. В Йерусалим чужденци продавали стоки в събота, а в еврейските семейства отново се появявали езически съпруги.

Тези условия са строго порицани и от пророк Малахия, чиито пророчества трябва да е било доставено по това време. Веднага след пристигането си Неемия енергично се зае да промени тази ситуация. Той изхвърли мебелите на Товия от

Храма и събра левитите, като ги върна на работа в Храма и им гарантира доходите от десятъка. Той накара хората да плащат десятъка си редовно, взе строги мерки, за да предотврати всяко по-нататъшно нарушаване на заповедта за съботата, и накара чужденските жени да бъдат изгонени (Неемия 13:1–31).

С описанието на мерките, историческите записи на книгата Неемия и на Стария завет приключват. Но преди да оставим този последен период, за който е наличен вдъхновен летопис, трябва да се спомене още един инцидент, злощастната история, свързана с Йоханан, първосвещеникът, който е споменат в Ездра (гл. 10:6) и Неемия (гл. 12:22). Йосиф Флавий („Древности“, xi. 7.1) ни информира, че братът на Йоханан, Исус (Йошуа), е бил приятел на Багоас (персийски, Бигвай), командирът на Артаксеркс. Тъй като Багоас обещал да направи Исус Навин първосвещеник, Исус Навин се скарал с брат си Йоханан в Храма и бил убит от него. В резултат на това гнусно престъпление Багоас влязъл в Храма, заявявайки: „Не съм ли по-чист от онзи, който беше убит в храма?“ и наказал евреите, като в продължение на седем години налагал данък от 50 драхми за всяко агне в ежедневната жертва.

Историята преди е била смятана за измислица от много историци, защото Йосиф Флавий е говорил за Багоас, могъщия командир на Артаксеркс III, добре познат от по-късната персийска история, докато Йоханан е бил съвременник на Ездра и Неемия, които са живели няколко поколения по-рано. Еврейските папируси от Елефантина обаче свидетелстват, че Йоханан е бил първосвещеник през 410 г. пр.н.е. и че управител на име Бигвай (на гръцки Багоас) е управлявал Юдея през 407 г. пр.н.е. Следователно и Багоас, и Йоханан са били съвременници на Дарий II.

Възможно е те все още да са били на власт няколко години по-късно, когато Артаксеркс II се възкачва на трона през 405 или 404 г. пр.н.е., и престъплението, за което разказва Йосиф Флавий, може да се е случило по това време. Фактът, че един от папирусите на Елефантин е изпратен съвместно от Багоас, управител на Юдея, и Делая, син на Санавалат от Самария, показва странна комбинация от личности. Багоас може би е бил враг на Йоханан още по това време.

С този първосвещеник последната фигура, спомената в Стария завет, напуска историческия ни хоризонт и започва Междузаветният период в еврейската история, наречен така, защото за този период няма свещени записи.

¹

VII. Евреите в Египет през 5 век пр.н.е.

Освен оскъдните и случайни бележки, които откриваме в Стария завет относно евреите в Египет, някои с пророческо, а други с историческо естество (Исая 19:18, 19; Йеремия 43:7; 44:1, 15–28), съществува богат изворов материал относно една еврейска колония. Този материал се състои от голям брой арамейски папируси, открити в Елефантин, остров на Нил на южната граница на древен Египет, на около 600 мили южно от Кайро. Тези папируси от Елефантин хвърлят много светлина върху съвременните исторически събития, особено върху еврейската история от този период.

История на откриването на папирусите от Елефантина. — Първата група от тях Документите са закупени от К. Е. Уилбър през 1893 г., но не са дошли до вниманието на учените до 1947 г. След смъртта на г-н Уилбър в Париж през 1896 г., папирусите остават в сандъка му в склад в Ню Йорк в продължение на години. Накрая те попадат в музея в Бруклин,

¹ Никол, Ф. Д. (1978). Коментар на Библията на адвентистите от седмия ден: Светата Библия с екзегетични и обяснителни коментари. Серия с коментарни справки (1 гл. 1:1). Вашингтон, окръг Колумбия: Асоциация на издателствата „Ревю енд Хералд“.

където ценните документи в него са били преоткрити. Следователно, първите известни папируси от Елефантина са тези, закупени от местните жители през 1904 г. от сър Робърт Монд и лейди Уилям Сесил, които са публикувани от Сейс и Каули през 1906 г. Германски разкопки на остров Елефантина през 1906 и 1907 г. разкриват още такива документи. Тяхното публикуване през 1911 г. от Едуард Сахау, заедно с тези, публикувани от Сейс и Каули през 1906 г., дава на научния свят богатство от материали на арамейски от времето на Ездра и Неемия, които са допринесли за по-нататъшното изучаване на периода след изгнанието и на библейския арамейски.

Целият този материал, заедно с някои случайни находки, направени междувременно, беше препубликуван от А. Каули през 1923 г. в удобно издание. През 1953 г. 17-те преоткрити папируса на Уилбър, сега в музея в Бруклин, са публикувани от Емил Г. Краелинг. Броят на публикуваните арамейски папируси от Елефантина вече е повече от 100. В тази връзка трябва да се спомене една свързана находка, макар че не произхожда от Елефантина: 13 официални арамейски писма, написани върху кожа, които, подобно на папирусите от Елефантина, датират от 5 век пр.н.е. Те споменават същия персийски управител на Египет, както документите от Елефантина, и съдържат определен материал, който хвърля светлина върху записа в Неемия. Закупени от египетски търговец от Л. Борхард някъде преди 1933 г., когато находката е била обявена за първи път, тези документи впоследствие са публикувани от Г. Р. Драйвър (1954) и заедно с новите папируси от Бруклин сега предизвикват жив интерес сред ориенталските и библейските учени.

Значението на Елефантинските папируси за библейските изследвания. — В няколко отношения Елефантинските папируси са били от изключителна важност за библейските изследвания. Те са предоставили богат материал на арамейски от същия период, в който са били написани арамейските части на Ездра, и от малко по-късно време от книгата на Даниил, която също съдържа шест глави на арамейски. Тези текстове са изяснили значението на неясни библейски думи, подкрепили са значението на други, неизвестни преди откриването на тези текстове, и са обогатили нашия арамейски речник. Те са предоставили и много сравнителен материал, чрез който може да се установи сходството на библейския арамейски с този на документите от Елефантин. Това от своя страна доказва голямата древност на арамейските части на Библията.

Официалните документи, открити сред папирусите от Елефантина, потвърждават автентичността на подобни документи на Ездра и доказват, че скептицизмът, често изразяван относно тяхната автентичност, в крайна сметка е бил неоснователен. Освен това те показват, че персийските царе са издавали укази, които са се отнасяли до подробности по религиозни въпроси. Например, указ на Дарий II, намерен в Елефантина, нареждал на евреите от Елефантина да празнуват Пасхата, като стриктно спазват Моисеевите разпоредби.

Тези папируси са предоставили достатъчно доказателства, за да разрешат стария въпрос дали Артаксеркс от книгата Неемия е първият цар с това име или вторият. Доказателствата, които те предоставят, доказват, че Неемия е могъл да бъде управител само при Артаксеркс I. Тези папируси разкриват, че Йоханан от Неем. 12:22 е бил първосвещеник през 410 г. пр.н.е. Тъй като Йоханан е бил внук на Елиасив, първосвещеникът от времето на Неемия, губернаторството на Неемия трябва да е предшествовало първосвещенството на Йоханан. Също така фактът, че Санабалат е бил управител на Самария, както е засвидетелствано в папирусите от Елефантина, е изяснил редица исторически проблеми във връзка с историята на Неемия. Въпреки че Санабалат очевидно е бил все още жив през 407 г. пр.н.е., когато е споменат в писмо от Елефантина, той вече е бил възрастен човек, чиито отговорности са били носени от синовете му. Това

подкрепя заключението, че делото на Неемия, когато Санавалат е бил негов яроsten враг – вероятно в разцвета на силите си – е било нещо от миналото през 407 г. пр.н.е.

Папирусите от Елефантина също са много важни поради факта, че много от тях са датирани и че някои носят двойни дати - египетската законова дата и нейния еврейски еквивалент. Документите с двойна дата са позволили да се реконструира еврейският календар, използван от евреите от Елефантин през 5 век. Това се оказва лунен календар, като Новата година започва през есента (виж стр. 103–109; също том...). II, стр. 117–121).

Еврейската колония в Елефантина през 5 век пр.н.е. — Остров Елефантина (египетски, Йеб) се намира под първия нилски праг и образува естествена бариера към юг. Той е бил важна гранична крепост в различни периоди от историята на Египет и е бил наричан „Портата на юга“. По време на управлението на Псамтик I (663–610 г. пр.н.е.) на този остров се е намирал силен гарнизон от наемни сили, но не е сигурно дали евреи вече са живели там. Евреите обаче са принадлежали към силите на Псамтик II (595–589 г. пр.н.е.), който, както твърди Херодот, е провел кампания срещу Нубия, в която, според писмото на еврейския Аристей, е бил придружен от еврейски наемни войски.

Добре известно е, че царете от Двадесет и шестата египетска династия са разчитали много на чуждестранни войници. Надписи свидетелстват за присъствието на йонийски, карийски и финикийски наемници в гарнизоните на Южен Египет. Въпреки че евреите не са споменати по име, един текст говори за войници от Палестина. Възможно е евреите от Елефантина да са намерили пътя си към Египет преди разрушаването на Йерусалим. Йереимия се обръща, наред с други еврейски жители на Египет, към тези от Патрос (Йереимия 44:1), египетско географско име, което буквално означава „Южната земя“, в което обикновено се включва и районът на Елефантина.

Въпреки че произходът на еврейската колония на Елефантин все още не е окончателно известен, тези хора сигурно са живели на острова известно време преди 525 г. пр.н.е., защото когато Камбиз завладява Египет, те вече са образували добре установена колония, притежаваща храм, където са се покланяли на Яху (съкратена форма на името Яхве или Йехова; вижте том I, стр. 35, 171–173). Те са били приети от персийската администрация във военната си система и са продължили да съставляват гарнизона на крепостта Елефантина. Те са се наричали „еврейската армия“, която е била разделена на знамена или роти, под командването на персийски и вавилонски командири, и центурии, с офицери, носещи еврейски и вавилонски имена. Сред личния състав на армията не се появяват египетски имена. Следователно заключаваме, че египтяните са били държани извън армията, тъй като лоялността им към персийския цар е могла да бъде поставена под въпрос.

Цялата съдебна власт беше в ръцете на персийския командир на крепостта, но вътрешните работи на еврейската колония се контролирали от главатаря на „конгрегацията“. Евреите притежавали къщи и друга наследствена собственост и някои от тях изглежда са били заможни хора.

Като евреи, те на първо място бяха поклонници на Яху. За Него те бяха построили храм с пет каменни входа и каменни стълбове, но стените вероятно са били от тухли. Покривът е бил от кедрово дърво, а дървените врати са се окачвали на бронзови панти. Златни и сребърни съдове са принадлежали към оборудването на храма, а на олтара му евреите са принасяли всеизгаряния, хлебни приноси и тамян. Всеки евреин е плащал 2 сикли за поддръжката на храма, за разлика от 1/3 сикли в Юдея (виж Неемия 10:32). Евреите, които са построили този храм, не са били повлияни от реформата на Йосия, който е реорганизирал

Религиозните практики на Юдея според законите на Мойсей ясно забранявали всякакви сепаратистки светилища (Второзаконие 12:13, 14; 4 Царе 23:8). Освен това, те служили не само на Яху, но и на няколко други божества освен Него, сред които Ашим-Бетел и Анат-Бетел.

Докато Ашим (за подобно име вижте 4 Царе 17:30) не е добре познат от други източници, ние сме добре запознати с ханаанската богиня Анат, кръвожадно, неморално божество.

Следователно, откриваме, че евреите от Елефантина в някои отношения стоят на религиозното ниво от времето на цар Манасия, със сепаратистки храм, и служат, освен на своя национален Бог, на определени божества на езически народи, особено на тези, които насърчават плодородието. От религиозната реформа на Йосия не може да се проследи нищо в Елефант. И нищо не се усеща от делото на Йеремиа, Даниил или Езекиил, чието влияние е ясно забележимо сред завърналите се изгнаници, установени тогава в Йерусалим и провинция Юдея.

Един много важен документ, датиращ от 419 г. пр.н.е., показва, че персийският цар (Дарий II) е издал директиви относно религиозния живот на евреите. Този конкретен документ, за съжаление, е лошо запазен, но е ясно установимо, че Дарий е издал заповед Празникът на безквасните хлябове да се празнува от 15 до 21 Нисан, че евреите трябва да се очистят за този случай и че не трябва да пият (опияняващи напитки) или да ядат нищо, което съдържа квас. Не знаем причината за издаването на указа. Но това може да се заключи със сигурност, че царят е имал съветници, запознати с еврейския закон, способни да съставят такъв указ и които също са били заинтересовани царят да подпише такава директива. Възможно е този указ да е отишъл до всички евреи в империята, въпреки че единственото доказателство за съществуването му идва от Елефантина. Указът показва, че персийските царе са подкрепяли религиозния живот на евреите и законите на Мойсей. Този факт потвърждава автентичността на записа на подобни укази, открити в книгите на Ездра и Неемия.

Поради изключителната важност на указа, превод на зле запазения Писмото, което го съдържа, е представено тук. Частите, оградени в скоби [], са реконструирани. Преводът следва главно този на А. Коули, „Арамейски папируси от пети век пр. Хр.“ (1923 г.), стр. 62, 63, но е използвал и предложенията на Емил Г. Краелинг, направени в „Арамейски папируси на музея в Бруклин“ (1953 г.), стр. 92–95. Той обаче се различава в някои детайли, в които настоящият преводач не е съгласен с предишните преводи.

1. [До моите братя]
2. [Йедо]ния и неговите колеги (и) еврейският гар[низон], вашият брат Ханан[ия].
Бог да желае мира на моите братя.
3. И ето, тази година, 5-тата година на цар Дарий, от царя беше изпратено до Арш,
[казвам],
4. [В месец Нисан нека бъде Пасха за еврейския гарнизон.] А сега вие, ето как
ще брои: четири [единадесет дни]
5. [на месец Нисан и ке]еп [Пасхата], и от 15-ия до 21-ия ден на
Ни[сан]
6. [седем дни на безквасния хляб]. Бъдете чисти и внимавайте. Не работете.
7. [на 15-ия ден и на 21-ия ден. Бира не] бива да пиете, нито каквото и да било [в] което
квас
8. [не яжте от 15-ия ден от] залез слънце до 21-ия ден на Нис[ан, седем]

9. [дни, да не се вижда между вас; не го внасяйте] в покоите си, но го запечатайте през [тези] дни.

10. [Нека това бъде направено, както заповяда царят Дарий]. Адрес: До моите братя Йедония и неговите колеги от юдейския гарнизон, вашият брат Ананий...

Тези чуждестранни евреи, служещи на персийския владетел като войници, не били харесвани от местното население. Египтяни. Тази омраза със сигурност се е увеличила, когато Камбиз, по време на завладяването на Египет, разрушил египетския храм на Елефантина, посветен на бога Хнум с глава на овен, но оставил евреите и техния храм необезпокоявани. Защото евреите са прозелитирали египтяните, както свидетелстват документите, и защото са се справяли добре финансово и са се отнасяли с презрение към местните египтяни, наричайки жреците им с презрително име, и взаимното отвращение се е увеличило, докато не е довело до избухване.

Когато Аршам, или Арсамес, персийският сатрап на Египет, отсъствал от Египет през 410 г. пр.н.е., жреците на Хнум подкупили персийския командир Видранг, или Хидарнес, от Елефантина, за да позволи на сина си Нефаян, командирът на Сиена (Асуан), да дойде с нееврейските си войски в Елефантина и да разруши еврейския храм напълно. Когато Арсамес се завърнал в Египет, евреите имали удовлетворението да видят Хидарнес и Нефаян наказани – вероятно екзекутирани – за престъплението си. Те обаче не успели да получат от него разрешение за възстановяване на храма си, тъй като сатрапът изглежда се страхувал от ново избухване. Като направил разрешението си зависимо от получаването му от властите в Йерусалим, Арсамес решил да прехвърли на други плещи отговорността за отхвърляне на искането. Той може би е познавал преди това Неемия или други водачи на Юдея и вероятно е очаквал, че те няма да дадат разрешение за възстановяването на сепаратистки храм.

Евреите от Елефантина написали писмо до първосвещеника Йоанан от Йерусалим, в което го поставили... молбата им пред него. Йерусалимските власти напълно игнорирали тази молба и не изпратили никакъв отговор. Следователно, евреите от Елефантина, след като чакали напразно повече от две години, писали отново през 407 г. пр.н.е., този път отправяйки молбата си към Багоас, персийския управител на Юдея, и едновременно с това към двамата синове на Санавалат, управител на Самария, който очевидно продължил управлението на стария си баща, Багоас, който не живеял в добри отношения с Йоханан, се съветвал с Делая от Самария и решил да позволи на евреите от Елефантина да възстановят храма си.

В новия храм обаче не е трябвало да се принасят кръвави жертвоприношения. След като получил това разрешение, Арсам изглежда одобрил разрешението и храмът бил построен отново, както се вижда от факта, че през 402 г. пр.н.е. храмът отново е споменат в арамейски документ като съществуващ на острова.

Много скоро след това е избухнал успешен бунт на египтяните срещу персите. Управлението отново донесе независимост на Египет и вероятно отбеляза края на еврейската колония на Елефантина. Последният известен датиран еврейски документ от този остров е написан на 19 юни 400 г. пр.н.е. След това завеса на мълчание падна над тази интересна общност. Храмът вероятно отново беше разрушен, а евреите или убити, или прогонени. Не е известно нищо повече за съдбата им.

Библиография

За кратки, ориентировъчни библиографии на произведения, занимаващи се с древна история и археология, вижте [том I, стр. 131, 132, 148](#) и [том II, стр. 98, 99](#). Следните допълнителни книги разглеждат определени фази от периода, обсъждан в тази статия. Както вече беше посочено в [том II, стр. 98](#), появата на определени произведения в тази библиография не означава непременно, че възгледите на авторите са потвърдени в този коментар.

Кеймбриджската древна история. Редактирано от Дж. Б. Бъри, С. А. Кук, Ф. Е. Адкок. 12 **тома**. Ню Йорк: The Macmillan Company, 1926–39. Том 3, Асирийската империя, представя в глави X и XI (написани от Р. Кембъл Томпсън) историята на Нововавилонската империя и дискусия за влиянието на Вавилон върху древния свят. Том 4, Персийската империя и Западът, разглежда повече гръцката история по време на персийските войни, отколкото самата Персия.

КОУЛИ, А. Арамейски папируси от пети век **пр.н.е.** Оксфорд: Clarendon Press, 1923. 319 **стр.** Сборник с всички арамейски папируси от Елефантин, известни през 1923 г. Текстовете са дадени с преводи и коментар.

ДОХЪРТИ, РЕЙМЪНД ФИЛИП. Набонид и Валтасар. Изследване на заключителните събития от Нео-Вавилонска империя. „Йейлска ориенталска серия, изследвания, том XV.“ Ню Хейвън: Йейлски университетски прес, 1929. 216 **стр.** Авторът е събрал всички изворови материали, които хвърлят светлина върху Валтасар и се опитва да го постави в правилната историческа обстановка на неговото време.

ДРАЙВЪР, Г. Р. Арамейски документи от пети век **пр.н.е.** Оксфорд: Clarendon Press, 1954. 50 **стр.** и факсимилета. Публикуването на арамейските кожени ръкописи от Египет, които хвърлят много светлина върху персийското управление на Египет по време на царуването на Артаксеркс I и Дарий II.

КОЛДВЕЙ, РОБЪРТ. Разкопките във Вавилон. Превод от Агнес С. Джонс. Лондон: Macmillan and Co., Limited, 1914. 335 **стр.** Популярно написан, но напълно надежден разказ за древен Вавилон, както е открит от съвременния багер, след почти 15 години непрекъсната работа върху руините.

КРЕЙЛИНГ, ЕМИЛ Г. Арамейски папируси на музея в Бруклин. Нови документи от пети век **пр.н.е.** от еврейската колония в Елефантин. Ню Хейвън: Yale University Press, 1953. 319 **стр.** и факсимилета. Публикуването на арамейските папируси от Елефантин, „открити“ след 54 години съхранение. Уводните глави разглеждат историята на евреите от Елефантин, тяхната религия и социални дела, разкрити от папирусите. Това е първото задълбочено разглеждане на тази важна тема на английски език.

ОЛМСТЕАД, А. Т. История на Персийската империя. Чикаго: The University of Chicago Press, 1948. 576 **стр.** Тази история се опитва да вземе предвид всички доказателства, които могат да хвърлят светлина върху персийската история, включително гръцки, арамейски, персийски и вавилонски източници. Вижте също записа на **стр.** 110.

РОДЖЪРС, РОБЪРТ УИЛЯМ. История на Древна Персия, от най-ранните ѝ начала до смъртта на Александър Велики. Ню Йорк: Синовете на Чарлз Скрибнър, 1929. 393 **стр.**

СМИТ, СИДНИ. Исая XL–LV, Литературна критика и история. „Швайховите лекции на британците“ Академия, 1940.“ Лондон: Oxford University Press, 1944. 204 **стр.** Лекция II съдържа добър преглед на историята на Вавилония от 556 до 539 **г. пр.н.е.** и предлага в бележките си богата колекция от изворов материал. Останалата част от книгата е защита на по-висшия критичен възглед на автора, че втората част на Исая съдържа история на последната фаза на Вавилонската империя, написана под формата на пророчество, след като описаните събития са се случили.

УАЙЗМАН, Д. Дж. Хроники на халдейските царе (626–556 **г. пр. Хр.**) в Британския музей. Лондон: Попечители на Британския музей, 1961. 99 **стр.**, плочи. Серия от плочи, дълго притежавани от музея, но публикувани не (с изключение на една, през 1923 г.) до 1956 г., с текст, превод и историческо въведение. При разказване на годишните военни кампании тези хроники дават точни дати за възкачването на Набопаласар и Навуходоносор и за превземането на Йерусалим и неговия цар (Йоахин) през 597 г.; те също така уреждат въпроса за годината на смъртта на Йосия. За допълнителни бележки по тази тема вижте **том II, стр.** 99.

Хронология на изгнанието и възстановяването

I. Въведение

Хронологията на историческите книги, включени в този том (с изключение на тази на Летописи, която е разгледана в раздела за Царете във втори том), обхваща вавилонското изгнание и възстановяването – тоест от царуването на Навуходоносор в Нововавилонската империя до това на Дарий II в Персийската империя, което го последва. В този период, повече от всеки друг, библейското повествование може да се съобрази с последователността на историческите събития и с приливите и отливите на политическите, религиозните и социалните сили в Близкия изток. Това е възможно, защото съвременните археолози са открили много монументални надписи и хиляди публични и частни документи. Последните са написани предимно върху глинени плочки в Месопотамия, с по-малък брой върху папируси в Египет, някои от които са намерени все още навити и запечатани.

Тези древни оригинални документи включват договори, актове, други правни документи, писма, Разписки, литературни, исторически или религиозни текстове, укази и дипломатическа кореспонденция, написани от професионални писари, но най-вече отнасящи се до отделни лица. Те предоставят важни подробности за имуществото, дълговете, заплатите, данъците и разходите за живот. Те хвърлят светлина върху социалните обичаи - робството, брака, развода - и понякога разкриват неочаквани елементи от човешки интерес. Един обикновен опис на личното имущество рисува ярка картина на чеиза на булката - новите ѝ рокли, едната с волани, другата на райета и т.н. - заедно с плетения ѝ сандък за дрехи, бронзовото ѝ огледало и купички, както и малките ѝ кутийки с козметика. Поредица от датирани разписки разказва история за корупция в столицата. А датировъчните линии, по отношение на номерираните години на много последователни крале, са от първостепенно значение за датирането на царуването.

Тези древни документи са се натрупали в музейните хранилища по-бързо, отколкото могат да бъдат преведени и публикувани. Например, папирусите на музея в Бруклин, придобити повече от 50 години преди публикуването им през 1953 г., предоставят звено във веригата от доказателства за еврейския календар след изгнанието, следователно за датирането на Ездра и Неемия, а оттам и на указа на Артаксеркс „да се възстанови и построи Йерусалим“, върху който зависят две важни времеви пророчества.

В Ездра и Неемия, в Йеремиа и Даниил, в Агей и Захария се намират множество дати по отношение на годините на определени царе в Нововавилонската и Персийската империя. Тези дати могат да бъдат локализирани с по-голяма степен на сигурност от тези на който и да е предходен или последващ период от библейската история, а някои от тях са свързани с важни събития като падането на Йерусалим или пророчества като 70-годишния плен или 70-те седмици.

Много събития от пленничеството и възстановяването на евреите могат да бъдат датирани със сигурност до годината, а често и до деня – като винаги се допуска възможността за отклонение от един ден при изчисляването на дата по лунния календар, а понякога и на месец, в случай на несигурност относно това коя година е 13-ият месец (вижте том II, стр. 119, 120). Следователно в том III понякога са дадени точни дати пр.н.е. , с голяма вероятност те да са верни до деня. Вавилонските месечни дати са извлечени от „Вавилонска хронология“ на Паркър и Дюберщайн, а еврейските дати от 5-ти век – от таблицата на Хорн и Ууд, възпроизведена на стр. 108, 109. В някои случаи има място за различия в мненията. Поради тази причина е желателно да се обсъдят начините за достигане до тези дати и вероятната степен на сигурност. Целта на тази статия е да обясни датирането, използвано в том III. Раздел II на тази статия ще покаже как археологическите оригинални документи предоставят основа за относително пълно датиране пр.н.е. на тези царувания. След това, Раздел II ще разгледа специфичните проблеми на библейската хронология за този период.

II. Хронологичен контекст на установения период

Канонът на Птолемей. — Царуването на вавилонските и персийските царе по време на пленничеството. Периодът на възстановяване са добре установени от множество оригинални документи. Повечето от тях са излезли наяве през последните десетилетия. Но преди учените са разчитали на канона или списъка с царе, съставен от египетския астроном Птолемей през II век сл. Хр. (вижте том II, стр. 152–155 за обсъждане, включително таблично представяне на пълния канон на стр. 154). Канонът на Птолемей дава продължителността на последователните царувания на вавилонски, персийски, македоно-египетски и римски владетели от 26 февруари 747 г. пр.н.е. до времето на Птолемей, изчислено в египетски години. Тази скала от египетски календарни години е окончателно фиксирана от поредица от затъмнения, споменати от Птолемей в неговия астрономически труд, известен като

Алмагест — затъмнения, датирани до деня и часа в египетския календар и идентифицирани с конкретни дати преди новата ера от съвременните астрономи.

Канонът на Птолемей е извлечен от древни записи и впоследствие е преписван многократно, преди да стане достъпен за съвременните учени. Следователно някои хронолози отпреди век или два са се чувствали свободни да преразгледат датировката на канона според своите теории. Но напоследък точността на Птолемей все повече се потвърждава от документи, много по-древни от канона и свободни от натрупаните малки грешки, които толкова често се срещат в преписаните ръкописи.

Вавилонски плочки очертават царуването. — От зараждането на съвременната археология, постепенно натрупващата се информация, получена от вавилонските глинени плочки, е сглобила модел не само на историческия фон, но и на хронологията на периода. Колкото и тривиално да е съдържанието на тези документи, датите на поредица от тях, когато са подредени във времеви ред, показват приблизително времето от годината, в което всеки цар се възкачва на трона.

Например, ако всички известни плочки, написани по време на поредица от царувания, са подредени във времеви ред ще се забележи, че най-новите, датирани от едно царуване, и най-ранните от следващото царуване са много близо една до друга, понякога на една и съща дата. Поредица от таблички може да се състави по следния начин:

	43-та	Месец	Ден
Навуходоносор	година	6	14
(43 г.)			
"	43	6	26
Амел-Мардук (2	„началото на	6	26
г.)	царуването“		
"	:-	7	19
"	1	2	1
"		11	18
"	1 2	3	15
"	2	5	17
Нергал-шар-	„началото на	5	23
лихвар	царуването“		
"	:-	6	12 и т.н.

Датите в курсив показват, че първата плоча от царуването на Амел-Мардук (библейският Зъл-меродах) е датирана на 26-ти от 6-ия месец, същия ден като последната датирана в царуването на Навуходоносор и че последната, датирана от Амел-Мардук, на 17-ти от 5-ия месец от втората му година, е последвана след по-малко от седмица, на 23-ти от 5-ия месец, от плоча, датирана от царуването на неговия наследник. По този начин продължителността на неговото управление е известна почти точно. Поредицата е подобна и за други царувания, като най-ранните плочи в „началото на царуването“ се намират в последната част на годината, която е започнала като последната номерирана година на предишния цар. Понякога датите на плочите се припокриват, защото документите, написани в отдалечени села, все още са били датирани от старото царуване, докато не е пристигнала новината за смъртта на царя, докато писарите в столицата са използвали името на новия цар.

Серията от най-ранни и най-нови плочки, когато са налични, потвърждава дължините на вавилонското и персийското царуване, както е дадено в канона на Птолемей, и посочва приблизително месеца и деня на възкачването на новия цар. (Два вавилонски

Табличките с летописи дават точни дати на възкачването на Набопаласар и Навуходоносор; виж записа под „Мъдрец“ на страница 84). Датирани таблички показват също, че останалата част от последната календарна година на стария цар, между смяната на царуването и следващата Нова година (1 Нисан, през пролетта), е била наричана „началото на царуването“ или, както го казват съвременните преводачи, „година на възкачване“, докато „година 1“ е била първата пълна календарна година.

Серия от плочки дават относителна хронология. – Плочките от този тип (или подобни папируси от Египет) предоставят само относителна хронология. Цялата поредица от вавилонски години на царуване остава в плъзгаща се скала спрямо скалата пр.н.е. , докато не получим някакво установено датиране пр.н.е. , върху което да закрепим поредицата. Канонът на Птолемей и неговите записи за затъмненията фиксират датирането пр.н.е. на годините от египетския календар, а не този на вавилонския. Въпреки че непълната поредица от относително датирани вавилонски таблички изглежда съвпада с Птолемей, те не са окончателни, защото са датирани в различен календар и понякога са обект на различни тълкувания. Сароските таблички (от периода на Селевкидите) съдържат списък с години на царуване, с разлика от 18 години в сарос цикъла. Тези години на царуване са в съответствие с Птолемей и с датирани таблички по отношение на продължителността на царувания, но не фиксират независимо никаква дата пр.н.е. Но две таблички са предоставили проверка на Канона на Птолемей и предлагат категорични, съвременни доказателства за еквивалентите пр.н.е. на вавилонските години. Те ще бъдат обсъдени по-нататък.

Две астрономически плочки потвърждават вавилонската датировка. – Уникална стойност имат две независими плочки – съвременни текста, всеки от които дава астрономически данни, обхващащи цяла година. Първата от тях, от 37-ата година на Навуходоносор, съдържа серия от наблюдения от 1 Нисан (Вавилонската Нова година), 37-ма година, до 1 Нисан, 38-ма година (вижте том II, стр. 152). Датата на едно наблюдение може да се подозира за грешка, но съвременните астрономи ни казват, че комбинация от записи като тази на тази плочка, отнасящи се до позициите на слънцето, луната и планетите, всички от които се движат в различни цикли, може да бъде локализирана точно само в рамките на една година. 37-ата година на Навуходоносор е без съмнение вавилонската лунарно-календарна година, простираща се от 23 април 568 г. пр.н.е. (за да бъдем точни, 22/23 април, от залез до залез) до 12 април 567 г. пр.н.е. Това, разбира се, поставя първата официална година (тоест първата пълна година) на Навуходоносор на 604/03 г. пр.н.е., от пролет до пролет, и по подобен начин фиксира всички години от неговото царуване.

Вторият текст от този вид съдържа подобна серия от изчислени астрономически данни (доказано правилно чрез съвременни изчисления) определяне на 7-мата година на Камбиз като вавилонската календарна година от 7 април 523 г. до 26 март 522 г. пр.н.е. (Персийските владетели, като царе на Вавилон, също са приели вавилонския календар.) Тази плочка за царуването на Камбиз е особено интересна, защото, наред с други данни, записва затъмнение (изчислено, че е станало на 16 юли 523 г. пр.н.е.) , което е идентично с това, датирано от Птолемей в същата 7-ма година. По този начин и двете древни скали за датиране - египетските слънчеви години на Птолемей и вавилонско-персийските лунни години — са подравнени с фиксирана точка в скалата пр.н.е. и помежду си.

Съвпадение на египетските и вавилонските години. – Това затъмнение установява съвпадението на египетските години на Птолемей със съответните вавилонски години. Птолемей започнал първата година от управлението на Камбиз по египетския календар на Тот 1, 3 януари 529 г. пр.н.е., приблизително три месеца преди началото на първата година на Камбиз по вавилонския календар. Други източници показват, че през този период всяка година от управлението му е започвала по подобен начин три до четири месеца по-рано в египетския календар, отколкото същата година във вавилонско-персийското летоброене. Интервалът ставал все по-дълъг.

защото вавилонската година винаги е започвала след новолуние през март или април (виж том II, стр. 116, 117), докато египетската година е имала постепенно изместване назад, както може да се види, като се обърнем към том II, стр. 154, последна колона (за причината за това изместване вижте бележка 3 по-долу; също том I, стр. 176; том II, стр. 104).

Двойно датирани папируси от Египет дават точни дати. - Съвременна проверка на Датирането на персийските царувания през по-голямата част от V век пр.н.е. се предоставя от множество документи, написани на папирус на арамейски език и открити в еврейското селище на остров Елефантин в Южен Египет (виж стр. 79–81, 103–107; том II, стр. 118, 119). Четиринадесет от приблизително сто от тях са с двойна дата, носещи египетска (слънчева) месечна дата и еврейска (лунна) месечна дата, а в някои случаи и две числа на годините на царуване, различаващи се в двата календара. Тези двойни дати могат да бъдат разположени в скалата пр.н.е. в рамките на един ден.

Тези папируси са в пълна хармония с модела, посочен от другата хронологична информация за тези царувания. Тяхното египетско датиране, съвпадащо с годините на царуване на Птолемей, показва, че канонът на Птолемей е бил базиран на съвременното египетско летоброене. Техните еврейски дати, изчислени по системата за години на възкачване на престола, са в хармония с вавилоно-персийското номериране, но не и с началото на годините, тъй като един от папирусите ясно показва, че тези евреи са използвали собствената си гражданска година от есен до есен, а не вавилонската година от пролет до пролет (виж стр. 105).

По този начин, чрез двете астрономически фиксирани години (37-ма на Навуходоносор и 7-ма на Камбиз) и чрез двойно датирани папируси от Египет, годините на царуване на шестима от вавилонските и персийските царе са със сигурност известни въз основа на съвременни доказателства. Затъмненията на Птолемей добавят още две царувания, които очевидно са в хармония с тези шест. Ако продължителността на другите царувания, каквито ги имаме, е правилна (и доказателствата за тях - от Канона на Птолемей, Сароските плочки и поредицата от датирани плочки от Вавилония - изглежда хармонизира), тогава можем да бъдем сигурни в еквивалента на всяка царска година на всеки вавилонски и персийски цар през периода, обхванат в този том, както е изчислено както в египетския слънчев, така и в вавилонския лунен календар.

Как да се определи датировката на годината на управление от пр. Хр. – Читателят, който желае да определи дадена вавилонска или персийска година на управление, може да се обърне към таблицата в „Канон“ на Птолемей (том II, стр. 154). Датите пр. Хр., дадени в двете допълнителни колони вдясно, показват началото на официалната 1-ва година от всяко управление според египетския календар (с изключение на това, че Птолемей пропуска царете, които са управлявали по-малко от година, като например Лабаш-Мардук, който е последвал Нергал-шарусур). От първата година всяка друга година от управлението може да бъде изчислена до ден, като се изчислят години от точно 365 дни всяка, без високосна година. През целия този период всяка вавилоно-персийска царска година (във вавилонския календар) е започвала на следващия 1 Нисан след съответната египетска Нова година; тя винаги е започвала след новолуние в края на март или април. Така първата година на Ксеркс в египетския календар е била 486/85 г. пр.н.е. (започвайки през декември), но първата му година във Вавилония е била 485/84 г. пр.н.е., от пролет до пролет, докато съответната еврейска година за Ксеркс вероятно би започнала последна, през есента на 485 г. (1 Тишри, след новолуние в края на септември до края на октомври). Но тази еврейска последователност не е последователна. При някои царувания еврейската година е предшествовала съответната вавилонска година с шест месеца, докато при други е следвала, в зависимост от това кой нов ден е – вавилонски или еврейски – пристигна пръв след датата на възкачването на престола, за да отбележи първата година от царуването.

Раздел II обобщава установената основа, върху която може да се изчисли всяка дата от този период, изразена чрез години на царуване. Относно египетското и вавилоно-персийското датиране, учените като цяло са единодушни; единственото място за различия в мненията е разликата в определени дати, изчислени през вавилонската пролетно-пролетна година и еврейската есенно-есенна гражданска година. Тази разлика ще бъде обсъдена в следващите раздели на тази статия във връзка с конкретни библийски дати, свързани с пленничеството и възстановяването на евреите.

III. Начало на пленничеството под управлението на Навуходоносор

Книгата Втора Летописи завършва, а Ездра започва с разказа за завръщането на евреите в Палестина от 70-годишен плен във Вавилония. Следователно, първият хронологичен проблем на тази статия е датирането на Пленението.

70-те години, предсказани от Йеремиа. — 70-годишният плен е общоприет като започващ с първото депортиране на евреи във Вавилон от Навуходоносор и завършващ с завръщането на голяма група от изгнаниците под ръководството на Зоровавел, разрешено с указ на Кир през първата му година от царуването. Периодът често е датиран от 606 до 536 г. пр.н.е.

Тъй като една древна лунна година не може да съвпада с година по юлиански календар пр.н.е. , започваща през януари, древните години се изразяват по-точно в двойна форма, например: 606/05 г. пр.н.е. и т.н. Следователно, за да се изрази по-точно, този 70-годишен период би бил в еврейския граждански календар 606/05–537/36 г. пр.н.е.

Еремиа за първи път предсказва 70-годишния плен в четвъртата година на Йоаким, или първата годината на Навуходоносор (Ер. 25:1–11), която според еврейския граждански календар е била 605/04 г. пр.н.е., от есен до есен. Въпреки това, той все още говори за 70-годишен плен в писмо до водачите, които са били изгнани във Вавилон заедно с Йоаким седем години след по-ранното му пророчество (Ер. 29:1, 10). Тогава би изглеждало логично да се предположи, че пророческият период е бил изчислен не от едното или другото предсказание, а от конкретно събитие, което най-разумно е изпълнило изискванията на пророчеството, а именно началото на пленничеството. И двете предсказания на пророка очевидно се отнасят до пленничеството, което вече е започнало (както ще се види) в третата година на Йоаким (Дан. 1:1–6).

Пленът в три етапа. — Депортацията във Вавилония се е състояла в три основни етапа по време на управлението на последните трима царе на Юда:

- (1) в третата година на Йоаким, когато някои от съкровищата на Храма и редица пленници, включително Даниил, са отведени във Вавилон (Дан. 1:1–3);
- (2) в края на тримесечното царуване на Йоахин, през осмата година на Навуходоносор (4 Царе 24:8–16), когато Йоахин, заедно с други, включително Езекиил, е пленен (Езекиил 1:1–3; 33:21; 40:1; виж стр. 92); и
- (3) през 11-тата година на Седекия, 19-тата година на Навуходоносор, когато Йерусалим и Храмът са разрушени и по-голямата част от останалите жители са депортирани във Вавилония (4 Царе 25:8–21; виж стр. 93).

Тъй като царуването на Навуходоносор е фиксирано астрономически (виж стр. 88), тези три етапа могат да бъдат датирани съответно в 605, 597 и 586 г. (виж том II, стр. 160, 161).

Първи етап от възкачването на Навуходоносор. — Началото на пленничеството дойде

в годината на възкачването на Навуходоносор, преди първата му година, защото

- (1) третата година на Йоаким е годината, в която Навуходоносор идва срещу Юдея и плениха Даниил (Дан. 1:1–3, 6); и
- (2) четвъртата година на Йоаким е първата година на Навуходоносор (Йеремиа 25:1).

Потвърждаващи това са (а) записите на Йосиф Флавий („Срещу Апион i. 19“), получени от това на вавилонския историк Берос, че Навуходоносор е бил на военна кампания в Палестина и Египет, когато внезапно е бил повикан у дома, за да заеме трона след смъртта на баща си Набопаласар, и че е оставил пленници, включително евреи, да бъдат доведени у дома от армията; и (б) табличката с вавилонски хроники (виж стр. 46, 84), която датира смъртта на баща му на 8 Аб (приблизително 15 август през 605 г.) и възкачването на Навуходоносор във Вавилон на 1 Елул (приблизително 7 септември).

Съответно, официалната първа година на Навуходоносор би започнала във Вавилония на следващата Нова година, през пролетта на 604 г. пр.н.е. (виж стр. 88). Според еврейското летоброене обаче, през есенната гражданска година тя би се считала за започваща на следващата еврейска Нова година след възкачването на престола, около октомври 605 г., не след дълго след първото депортиране. Пророчеството на Йеремиа може да се е сбъднало много скоро след това, през четвъртата година на Йоаким. Всеки естествено би разбрал неговото 70-годишно предсказание като отнасящо се до пленничеството, което току-що е започнало. Тази дата за пленничеството, 3-тата година на Йоаким, 605 г. пр.н.е., е в пълна хармония с датирането на възкачването на Навуходоносор и със завръщането на изгнаниците в края на 70-те години включително (виж стр. 97).

По-старата теория за предполагаемото съвместно управление на Навуходоносор. - По-рано коментаторите стигнаха до различна дата в опита си да обяснят (1) „Навуходоносор, цар Вавилон“, който взема Даниил в плен през третата година на Йоаким преди първата година от царуването му (четвъртата година на Йоаким); (2) трите години обучение на Даниил (Дан. 1:5) преди втората година на Навуходоносор (Дан. 2:1, 13); и (3) 70 години между първата година на Навуходоносор и първата година на Кир (което Птолемей поставя съответно в 604 и 538 г. пр.н.е.).

В стремежа си да разрешат тези очевидни несъответствия, библейските учени приравниха четвъртата година на Йоаким с 606 г. като първата година от предполагаемо двугодишно съвместно царуване на Навуходоносор с баща му; те определиха съня на Навуходоносор като втората година от неговото еднолично царуване, с три години между тях за обучението на Даниил; и изчислиха 70-те години от 606 г. до 536 г., към които коригираха първата година на Кир (виж бележка 10). В крайна сметка това обяснение започна да се приема за даденост и да се разглежда като установена история, а не като научна предположение.

Сега обаче предполагаемите несъответствия в Библията са изчезнали напълно в светлината на документите, открити от съвременната археология. Разказът е потвърден такъв, какъвто е, защото сега е известно, че: (1) Навуходоносор е бил цар няколко месеца преди да започне „първата му година“; (2) обучението на Даниил – ако е започнало в годината на възкачването на Навуходоносор, е продължило през първата година и е завършило през втората година – би се считало за продължило три години според общоприетото по това време общо изчисление (вижте том II, стр. 136, 137); и (3) използването на еврейската есенно-есенна гражданска година позволява да се изчислят 70-те години включително от 606/05 до 537/36 г. пр.н.е. , без да се жонглира с управлението.

Датирането на 70-годишния плен. — Ако първата година от 70-годишния плен, предсказан от Йеремиа, е била 606/05 г. пр.н.е., есен до есен — третата година на Йоаким, през ...когато Даниил и други са били отведени във Вавилон - тогава 70-тата година от този период е била 537/36 г. пр.н.е. Освен това в Раздел V (стр. 96, 97) ще се види, че завръщането на изгнаниците под ръководството на Зоровавел, след указа от първата година на Кир, може разумно да се отнесе към тази година.

Преди да се отклоним от периода на началото на пленничеството обаче, е необходимо да отбележим основата за датирането на втората и третата стъпка от процеса. Това се намира в

хронологията на Йеремиа, който предсказва 70-годишния плен, и на Езекиил, който беше заточен във Вавилония заедно с Йоахин.

IV. Хронология на Йеремиа и Езекиил

Дати в Йеремиа и Езекиил. — Пророк Йеремиа започва работата си през 13-ти век. годината на Йосия, приблизително 627 г. пр.н.е. (Йеремиа 25:3), не много преди възкачването на Навопаласар, бащата на Навуходоносор, който скоро ще спечели независимостта на Вавилон от Асирия, ще се присъедини към мидяните и скитите, за да свали Асирия и след това да изгради своя собствена империя (известна като Нововавилонската империя). По време на тези международни катаклизми Йеремиа предупреждава, че Юда трябва да се покае или ще стане жертва на чужди сили. В четвъртата година на Йоаким, „първата година на Навуходоносор“, той предсказва 70-годишния плен и много от посланията му са датирани към месеца, деня и царската година на Йоаким или Седекия (вижте Йеремиа 25:1; 26:1; 45:1; 36:9, 10; 28:1; 51:59; 39:1; 32:1).

Неговото служение в Юдея завършва с третия основен етап от пленничеството, при падането на Йерусалим през 586 г.

Езекиил е отведен във Вавилон с царя си Йоахин през осмата година на Навуходоносор (виж върху 4 Царе 24:12; също върху 2 Лет. 36:9, 10), във втория основен етап от пленничеството, през пролетта на 597 г. пр.н.е. След това той получава пророческото си призвание през петата година от пленничеството на Йоахин (Езекиил 1:2) и датира пророческите си послания в години, изчислени по ера от това пленничество (виж Езекиил 1:1, 2; 8:1; 20:1; 24:1; 29:1; 26:1; 30:20; 31:1; 33:21; 32:1; 40:1; 29:17). Неговото хронологично изчисление трябва да се разглежда във връзка с това на Еремиа, който се е занимавал с някои от същите събития. Тук са представени седем основни събития, датирани в годините на пленничеството на Йоахин и годините на царуване на Седекия (с дати пр.н.е. , както са посочени в следващите параграфи).

Ден	Месец	Година	Год. на Седек.	Събитие	Текст	Дата пр.н.е.
			Капитанът на Дж.			
1.	10	9		Началото на Езек. 24:1, 2 обсада (Езек.)		януари 588 г.
2.	10	9		Началото на Йер. 39:1; 52:4 обсада (Ер.)		януари 588 г.
3.	9 4			11 Край на обсадата; Йер. 39:2 градът пада		Юли 586 г.
4.	5			11 Градът и храмът са разрушени	Йеремиа 1:3; 52:12	Август 586 г.
5.	5 10	12		Посланието достига до Езекиил	Езекиил 33:21	януари 585 г.
6.	1? 7? 25			14-та година от Езек. 40:1		573/72
7.	12	37		Йоахин Йер. 52:31; вж. 4 Царе, освободени в 25:27		Март 561 г.
25				„годината“ на злото –		

меродах

Горните събития от книгите на Еремия и Езекиил трябва да бъдат датирани последователно едно с друго; също и с твърдението на Еремия (гл. 32:1), което синхронизира 10-ата година на Седекия и 18-ата на Навуходоносор, и с тези (Ер. 52:5, 12; 4 Царе 25:2, 8), които поставят падането и разрушението на Йерусалим през лятото на 11-ата година на Седекия и 19-ата на Навуходоносор. Царските години на последния, астрономически фиксирани във вавилонския пролетен календар, биха започнали половин година по-рано в еврейския граждански (есенен) календар (виж стр. 91); следователно тази лятна дата, в полугодия, през което пролетната и есенната година се припокриват, би била в 19-та година и в двата календара, т.е. през 586 г. пр.н.е. Но превземането на Йоахин, което вавилонска хроника (виж стр. 46) датира на 2 Адар в 7-мата година от управлението на Навуходоносор (приблизително 16 март 597 г. пр.н.е.), попада в 8-мата му година по еврейско броене (което е в неприпокриващата се част от годината).

Тествани различни възможности. — Мненията се различават по отношение на (а) дали Йерекия и Езекиил е броил годините от пролетта или есента и (б) дали „първата година“ от пленничеството на Йоахин е означавала годината, в която е бил заловен, или тази, започваща следващата след това, но може да се предположи (1), че и двамата автори са съгласни да датират началото на обсадата, (2) че новината за падането на града трябва да достигне до Езекиил в разумен срок (за 6, а не за 18 месеца) и (3) че освобождаването на Йоахин трябва да се падне или в годината на възкачване на трона, или в първата година на Амел-Мардук (виж том II, стр. 161). Разглеждането на всички възможни комбинации от променливите (а) и (б), заедно с гореспоменатите спецификации, изглежда води до две най-вероятни алтернативи.

Датировките на Йерекия и Езекиил от пр. Хр. – Точните методи за изчисляване на времето, използвани от Йерекия и Езекиил, не могат да бъдат абсолютно доказани въз основа на вероятността, тъй като най-вероятното не винаги е това, което всъщност се е случило. Но най-добрата от различните възможни комбинации прави най-вероятно Йерекия да е използвал есенната година, а Езекиил – пролетната година, въпреки че е почти еднакво вероятно Езекиил да е изчислявал времето от есента, както и Йерекия. И в двата случая „първата година от пленничеството“ на Езекиил би започнала през пролетта или есента на 597 г., а първата година на Седекия на Йерекия през есента на същата година. На тази основа табличните дати на събитията (стр. 92) съвпадат забележително.

Ако Езекиил, пишейки във Вавилония, е използвал вавилонската календарна година, използването на пролетната година от негова страна не би имало значение за въпроса за еврейската календарна година. Но изглежда изключително малко вероятно Йерекия, живеейки и пишейки в столицата на Юдея, да е използвал нещо различно от старата еврейска гражданска есенно-есенна година, особено след като това изглежда е засвидетелствано в случая с Йосия, при когото Йерекия е започнал служението си. Някои посочват също, че Йерекия е написал посланията си през четвъртата година на Йоаким и е прочел свитъка на хората през деветия месец на петата година (Йерекия 36:1–9), като по-вероятно показващо интервал от два месеца плюс (в случая на есенната година, започваща през 7-ия месец), а не девет месеца плюс (както в случая на пролетна година, започваща през 1-ия месец). Освен това, есенната година и приобщаващото изчисление не само съответстват на синхронизма в Книгата на царете, но и най-добре хармонизират пророчеството на Ерекия за 70-годишен плен с историческите факти за царуването на Навуходоносор и Кир, в началото и края на този период.

V. Пленът приключва по време на царуването на Кир

Споменаването на вавилонския плен като изпълнение на 70-годишното пророчество на Йерекия е последвано непосредствено от това на указа на Кир от първата му година, в който той насърчава еврейските изгнаници да се върнат в родината си (виж 2 Лет. 36:21–23).

Преди този указ Даниил очаквал края на 70-те години. Когато Кир, вече споменат в пророчеството (Ис. 44:28; Ис. 45:1), завладял империята, която била пленила евреите, Даниил знаел, че времето е близо (Дан. 9:1, 2). Преди да преминем към обсъждане на края на 70-годишния период, ще е необходимо да разгледаме хронологията на превземането на Вавилон от Кир и датирането на неговото царуване.

Завладяването на Вавилон от Кир. — Набонид, отдавна познат от Птолемей Според няколко съвременни сведения, Канон (виж том II, стр. 154) като последен цар на Нововавилонската империя е завладян от силите на Кир. Цилиндърът на Кир разказва за превземането на Вавилон без ожесточена битка и за незабавното приемане на царуването му (виж стр. 55). Хрониката на Набонид поставя падането на Вавилон в 7-ия месец от 17-ата година на Набонид. Тази дата, изчислена от астрономически фиксираната 37-ма година на Навуходоносор нататък, през междинните царувания според Канона на Птолемей и скрижалите, би била през октомври 539 г. пр.н.е. По същия начин, ако се върнем назад от 7-ата година на Камбиз, която също е астрономически фиксирана, откриваме, че първата година на Кир като цар на Вавилон е започнала през пролетта на 538 г., следващата вавилонска Нова година след падането на Вавилон. Тази дата, според както Канона на Птолемей, така и съвременните плочки, е приета днес без научни спорове като официалното вавилонско летоброене (за еврейското летоброене вижте стр. 96, 97).

Валтасар и Дарий Мидянинът. — Но къде е Валтасар, последният „цар на Халдейците“ и Дарий Мидиецът, който пое управлението на царството му, влизат в картината, ако царуването на Кир е последвало веднага след това на Набонид?

Сега е известно, че царуването на Валтасар не е било отделен хронологичен период след това на баща му Набонид, а съвместно управление от името на баща му. Открити са таблички, идентифициращи Валтасар като най-големия син на царя и като негов представител по време на отсъствието на баща му в Tema, в северозападна Арабия (вероятно от 3-та до поне 11-та година на Набонид). „Персийският стихотворен разказ за Набонид“ казва, че Набонид „е поверил царуването“ на най-големия си син „през третата година“. Обикновено се разбира, че това означава през 3-тата година на царуване (553/52, от пролетта до пролетта). Предполага се обаче, че „третата година“ се отнася до 3-ия ден след завършването на храм в Харан.

Тъй като текстът казва, че това поверяване на царската власт на сина се е случило, когато Набонид е бил на път да започне завладяването на Tema, и тъй като е бил в Tema преди 7-мата година от царуването си, това не е могло да бъде по-късно от 6-тата година (550/49). Следователно, в продължение на няколко години Валтасар е бил действителен цар, подчинен по ранг, но не и по власт в управлението на Вавилония. Табличките, написани по време на неговото управление, са датирани в годините на баща му, Набонид, титулярния владетел на земята. По този начин Валтасар, синът и съвладелец, като втори владетел, е могъл уместно да предложи да направи Даниил „трети владетел в царството“ (Дан. 5:16, 29). За Валтасар вижте Допълнителна бележка върху Даниил 5.

Хронологичната схема оставя също толкова място за „Дарий Мидиецът“ – име, все още непознато в извънбиблейските съвременни записи – като владетел, колкото и за Валтасар като владетел, въпреки че е имало време, когато последният е бил неизвестен, освен в библейските записи.

Няма съмнение, че е живял и царувал „цар“ на име Дарий. Библията гласи... ясно. Единственият въпрос е връзката на неговото царуване с това на Кир. Очевидно е, че той е царувал или преди Кир, или едновременно с него. Вавилонските записи от това време и Канонът на Птолемей отчитат царуването на Кир като

започвайки веднага след последната година на Набонид. Следователно, царуване на Дарий Мидиец по време на Кир би било в хармония с Писанието и светските записи.

Допълнителна причина да се смята, че Кир е притежавал върховна власт от времето на падането на Вавилон, може основателно да се извлече от факта, че Библията е предсказала, че той ще бъде завоевателят на този велик град и следователно на великата империя, която той представлява (виж Исаия 45:1).

Когато Вавилон паднал, Дарий, „от потомството на мидяните... бил поставен за цар над царството на халдейците“ (Дан. 9:1). Въпреки че Кир, непобедимият завоевател на Вавилон (Ис. 45:1), едновременно с това е посочен в съвременните записи като владетел и е имал контрол над новата Персийска империя, не е неразумно да се предположи, че той е позволил на мидянина Дарий определени царски прерогативи по политически причини. Въз основа на това предположение можем да говорим за Кир, който поема властта след смъртта на мидянина Дарий.

Този коментар, който винаги се стреми да намери хармония между вдъхновения летопис и съвременни исторически документи, излага мнението, че не съществува непременно противоречие между вярата в Дарий Мидиец като „цар“ и също така в Кир като завоевател, управлявал непосредствено след падането на Вавилон.

Библията не казва колко дълго е царувал мидянинът Дарий, след като е „провъзгласен за цар“; тя само споменава първата му година (Дан. 9:1; вж. гл. 11:1). Според вавилонското пресмятане, фактът, че е имал първа година, би показал, че е управлявал поне части от две години - годината на възкачването си на престола и първата му година (виж том II, стр. 137, 138). Липсата на по-нататъшно споменаване за него може да означава, че никога не е имал втора година и че около това време самият Кир е поел онези царски почести или функции, които преди това е позволил на Дарий (виж бележка 10).

Първата година на Кир слага началото на Нова империя. — Обяснено е, че вавилонският Източниците поставят падането на Вавилон в края на 539 г. и началото на първата година от управлението на Кир през пролетта на 538 г. Това обяснява значението на 538 г. като отбелязваща първата година от новата империя под персийско ръководство, която наследява вавилонската. Кир управлявал като цар в продължение на няколко години, преди да завладее Вавилон, първо Аншан, след това Персия, като впоследствие добавил Мидия (включително голяма част от територията на бившата Асирийска империя) и Лидия в Мала Азия (виж Хрониката на Набонид; Цилиндърът на Кир; Херодот i.46, 73, 75, 87, 88, 127–130; Страбон xv.3.8; Ктезий, цитиран в Диодор Сицилийски ii.34.6, 7; Ксенофонт разказва различна история в своята Киропедия i.1.4; i.5.2–5; vii.5.37, 58, 70; viii.1.5–11; viii.5.17–19). Но когато Кир превзел Вавилон, той неизмеримо увеличил престижа си, като станал господар на града-майка на древната семитска цивилизация и по този начин първата година от контрола му над Вавилон била наречена първата година от царуването му. В прокламацията си към вавилонските си поданици той гордо се наричал „Кир, цар на вселената, велик цар, могъщ цар, цар на Вавилон, цар на Шумер и Акад, цар на световните части“. Така Кир завладял семитския свят и му липсвал само Египет (по-късно добавен от сина му), за да завърши великата Персийска империя, която обхващала източното Средиземноморие и се простирала до границите на Индия.

Краткотрайната Нововавилонска империя, разцъфтяваща за кратко в славата на златния град на Навуходоносор, е първата от поредицата на Даниил за четирите световни сили, но и последната фаза на древното семитско господство. Втората от поредицата на Даниил, новата Персийска империя на Кир, бележи преминаването на лидерството към индоевропейските народи, които по-късно, чрез гърците и римляните, ще развият цивилизацията, която дава на Европа дългогодишното ѝ господстващо положение.

Първата година на Кир по отношение на евреите. — Според библейските твърдения, указът на Кир, позволяващ на еврейските изгнаници да се върнат в Юдея, е издаден през първата му година (2 Лет. 36:22; Ездра 1:1; Ездра 5:13). Тъй като падането на Вавилон е станало през Тишри (7-ия месец) на 539 г. (виж стр. 94), първата година на Кир е започнала, според летоброенето на вавилонските плочки, през пролетта на 538 г. Но евреите са смятали годината по различен начин; техните граждански години са започвали през есента (виж том II, стр. 108–110, 116). Градът е паднал след като е отминала еврейската Нова година. Следователно първата еврейска година на новия режим не е могла да започне преди следващата еврейска Нова година, 1 Тишри, през есента на 538 г. Според еврейското летоброене указът може да е бил обнародван в края на 537 г. Той е бил издаден по необходимост доста време преди самото преселение. Ако декретът е бил издаден през 537 г. и пътуването на изгнаниците е последвало през пролетта на 536 г., това би довело до изпълнение на 70-те години на Йеремиа. Репатрирането през еврейската есенна 537/36 г. все още би било 70 години включително от началото на изгнанието в края на лятото на 605 г. (през еврейската 606/05 г.).

Наличната информация ни позволява да установим, че 70-те години са се простирали от около времето на началото на царуването на Навуходоносор до някъде близо до началото на царуването на Кир, но точните дати пр.н.е. са трудни за определяне. Предлагани са повече от едно обяснение по отношение на края на периода, като разликата в метода зависи от тълкуването на данните, отнасящи се до Кир и Дарий Мидянина. Датите на пленничеството не са ключови моменти, както са датите, включени във времевите пророчества на Даниил; следователно не са въпроси на доктрината. Подробно, дългосрочно пророчество, като 70-те седмици, от друга страна, е на съвсем различна основа (за неговата отпавна точка вижте Раздел VIII).

Да се надяваме, че точно както археологията е изяснила някога озадачаващия проблем на Валтасар, например, някой ден тя ще хвърли повече светлина върху мидянина Дарий, царуването на Кир и края на 70-те години на Йеремиа.

Два други 70-годишни периода ще бъдат обяснени в раздел VI.

VI. Периодът на възстановяването на Храма

Започнала е строителната програма. — По указ на Кир Зоровавел, княз на Юда, повел 42 360 изгнаници в родината им (виж Ездра 1, 2). След това пионерите на Зоровавел се събрали в Йерусалим и на 1-ви от 7-ия месец възстановили жертвоприношенията на възстановения олтар в двора на разрушения Храм (Ездра 3:1–6). Едва на следващата пролет, през 2-рия месец на 2-рата година от завръщането им (ст. 8), те започнали да полагат основите на новото си светилище и болезненият контраст между сегашното скромно начало и миналата слава накарал старците да плачат, докато множеството викало от радост.

Препятствия до царуването на Дарий I. — Тогава, казва Ездра, противниците на Евреите в полуезическата провинция Самария (вижте 4 Царе 17:23, 34; Ездра 4:2; 9:1) предложили първо помощ, а след това и пречка. Те „наели съветници срещу тях, за да осуят намерението им, през всичките дни на персийския цар Кир, чак до царуването на персийския цар Дарий“ (Ездра 4:5). Последователността на Ездра 4 е спорна, но редът на тези царе няма отношение към определени дати или към факта, че реконструкцията на Храма „престанала до втората година от царуването на Дарий“ (Ездра 4:24). Тази втора година на Дарий I е била 520/19 г. пр.н.е.

Строителството е възобновено по време на царуването на Дарий. — След дългия период на обезсърчение, през който строителната програма е преустановена, отслабващият ентузиазъм на завърналите се изгнаници е подновен чрез послания от пророците Агей и Захария в

Втора година на Дарий (Ездра 5:1, 2). Те отново се заеха с работа по Храма, след което Татнай, управителят на провинцията „Отвѣд реката“, от която Юдея беше част, поиска разрешение от тяхна страна за строежа. Твърдението им, че имат разрешение, беше потвърдено от откриването на указа на Кир в Екбатана (Ездра 6:2, в полето). Дарий, който самият той беше монотеист и имитатор на либералната политика на Кир, предложи финансова помощ.

Храмът е завършен под три указа. – След това, след като противопоставянето ефективно е премахнато и с ентузиазизираното ръководство на пророците, „те го построиха и го завършиха според заповедта на Израилевия Бог и според заповедта на Кир, Дарий и Артаксеркс, цар Персия. И този дом беше завършен на третия ден от месец Адар, който беше в шестата година от царуването на цар Дарий“ (Ездра 6:14, 15), или приблизително на 12 март 515 г. пр.н.е. Така действителното строителство е завършено по време на царуването на втория от тримата царе, споменати в този текст като издаващи укази във връзка с Храма – указите на Кир (около 537 г.), Дарий I (някъде след 520 г.) и Артаксеркс I (458/57 г.) – но по-нататъшна работа по Храма е извършена под третия указ, този на Артаксеркс (вижте Ездра 6:14 и 7:27). Относно 457 г. като годината, в която Ездра е въвел този указ, вижте раздели VIII и IX.

Разказът на Ездра за възобновяването на строежа на Храма през втората година на Дарий споменава пророците Агей и Захария, чиито книги предоставят няколко допълнителни конкретни дати от този период, които трябва да бъдат обсъдени по-нататък.

Хронологията на Агей и Захария. — Седемте дати в книгите на Агей и Захария ще бъдат разглеждани заедно, тъй като всички от тях с изключение на една се падат през втората година на Дарий I и тъй като двамата пророци, бидейки съвременници и колеги, вероятно са използвали един и същ календар. Тези дати са конкретни; и само две от тях са несигурни, поради разлика в мненията дали втората година на Дарий трябва да се отчита по вавилонско-персийския пролетно-пролетен календар или по еврейския есенно-есенен граждански календар. Тъй като Дарий е отчитал възкачването си на престола от есента на 522 г., неговата вавилонска година 1 започва през пролетта на 521 г., на вавилонската Нова година, а неговата година 2 започва през пролетта на 520 г. Но годината му на възкачване на престола в еврейския есенно-есенен граждански календар ще завърши и първата му година ще започне през есента на 521 г., когато настъпва следващата еврейска Нова година; и втората му година щеше да започне през есента на 520 г. Годишите на Дарий винаги започваха половин година по-късно според еврейския календар.

Тъй като вавилонската година се е изчислявала по месеци от 1 до 12, докато еврейската годината е започвала със 7-ия месец и е завършвала с 6-ия, редът на месеците във всяка определена година показва кой тип е била тя. Ако събитията, описани в Агей, са представени от него в хронологичен ред, тогава 6-ият месец е последван от 7-ия във втората година на Дарий (Агей 1:15; 2:1); и това би означавало, че Агей е смятал тази година за състояща се от месеци 1 до 12, започвайки с 1-ия месец (Нисан) през пролетта.

Това е било прието от коментаторите и историците като цяло, не само защото такъв е редът на повествованието, но и защото това е било използваното във Вавилония броење.

Добре установено е, че втората година на Дарий е била 520/19 г. пр.н.е., по пролетно или есенно летоброење. Тогава лунните месечни дати на Агей и Захария, с изключение на първите две (Агей 1:1, 15), могат да бъдат определени като еквиваленти с точност до пр.н.е. , тъй като те попадат в полугодията, в които есенната и пролетната година се припокриват.

Датите са изброени тук в реда, в който се срещат в Агей, като са вмъкнати тези на Захария. Еквивалентите от пр. Хр. , вероятно приблизително точни за деня, с изключение на първите две, са добавени в последната колона:

Текст	Месец	Ден	Втора	Еквивалент на пр. Хр.
Агей 1:1 6 1:15 6 2:1		1	година на Дарий	[29 август 520 г.?
7		24	"	[21 септември 520 г.?
		21	"	17 октомври 520 г.
Захария 1:1	8		"	октомври/ноември 520 г.
Агей 2:10, 18, 20	9	24	"	18 декември 520 г.
Захария 1:7	11	24	"	15 февруари 519 г.
7:1	9	4	4-ти от Дарий	7 декември 518 г.

Седемдесетгодишните периоди на Захария. – Отбелязано е, че освен предсказанието на Еремия за пленничеството, е имало два други 70-годишни периода, свързани с изгнанието, и двата споменати в ретроспекция. Това са 70-те години на „негодувание“ срещу Юда и Йерусалим и 70-те години на поста на петия месец (в памет на разрушаването на Храма), в две послания на Захария, датирани съответно през втората и четвъртата година на Дарий (Захария 1:7, 12; 7:1, 3–5), или 520/19 и 518/17 г. пр.н.е. Ако това са 70-тата година на всеки период, първата година на всеки е съответно 589/88 и 587/86.

Две събития, подходящи за тези периоди, са началото на обсадата на Йерусалим от Навуходоносор, определено въз основа на най-добрите доказателства към 589/88 г. пр.н.е., и разрушаването на Храма (през 5-ия месец) през лятото на 586 г. (т.е. 587/86 г., от есен до есен). По този начин тези два периода могат да се разбират като точни времеви данни от 70 години включително. Някои обясняват това като отнасящо се до 70-те години на Йеремиа. Но по всякакъв начин те изглеждат отделни (виж бележка 10).

VII. Хронологията на Естир по време на царуването на Ксеркс

Идентифицирането на Ахашверош от книгата Естир с Ксеркс е общоприето днес, тъй като изписването на името му на еврейски („Ахашверош“) е подобно на това, което се появява в съвременни документи (вижте Естир 1:1). Царуването на Ксеркс е известно не само от канона на Птолемей, но и от двойно датиран папирус от Елефантина. Следователно хронологията на Естир не представлява проблеми. Месеците, които свидетелстват за пост-пленническата еврейска форма на вавилонските имена на месеци, не определят по своята последователност дали царските години са били брояни от пролетта или есента, тъй като номерът на годината не се споменава във връзка с по-късните събития. Тъй като цялото действие се развива в персийската столица, датите вероятно са персийски и следователно нямат значение за еврейския календар. Вижте стр. 460 за еквивалентите пр.н.е., получени от таблиците на Паркър-Дъберщайн, които се приближават с много малка граница на грешка до точното датиране на вавилонско-персийския календар от това време.

VIII. Датиране на пътешествията на Ездра и Неемия

След първоначалното преселване по време на управлението на Кир, следващите два важни момента в репатрирането на евреите са пристигането на Ездра с друга група изгнаници по указ на Артаксеркс (важен за периода от 70 седмици) през 7-ата година от управлението на този цар и идването на Неемия през 20-ата година. Хронологията на тези две събития зависи от определянето (1) кой от тримата царе е носил името Артаксеркс (Артаксеркс I, 465–423; Артаксеркс II, 404–359/58; Артаксеркс III, 359/58–338/37) е упълномощил тези двама еврейски водачи и (2) точната датировка на годината на царуване.

Артаксеркс от Ездра и Неемия. — Преди се е приемало за даденост, че царят, чиито 7-ма и 20-та година са ключовите библейски дати за този период, е Артаксеркс I, син и наследник на Ксеркс, но от 1890 г. насам се разпространява и все по-често се приема мнението, че Ездра трябва да се датира по времето на Артаксеркс II. Връзката на Неемия с първия Артаксеркс обаче се счита за установена, тъй като един от папирусите от Елефантина, датиран от 407 г. пр.н.е., споменава синовете на Санавалат (вижте Допълнителна бележка 2 за Неемия 2).

Ако тогава Артаксеркс от Неемия е бил Артаксеркс I, разказът на Ездра – Неемия несъмнено поставя пътуването на Ездра до Йерусалим в 7-мата година от управлението на същия цар, 13 години преди това на Неемия. И двамата са били признати водачи на общността в церемонията по освещаването на стените (Неемия 12:36, 38). Освен това, четенето на закона на Нова година, 1-ви ден от 7-ия месец (Неемия 8:1–6, 9), едва ли е могло да се случи много години преди Ездра да бъде изпратен в Йерусалим (Ездра 7) с пълна власт да установи гражданската и религиозна администрация в Юдея и да проповядва Божия закон в Израел (за обсъждане на относителното датиране на Ездра и Неемия вижте Допълнителна бележка върху Ездра 7). Следователно можем да приемем библейския ред и да поставим завръщането на Ездра в царуването на Артаксеркс I.

Обстоятелствата около възкачването на Артаксеркс I. – Тъй като както Ездра, така и Неемия са датирани от хронологията на Артаксеркс I, изходните материали за това датиране трябва да бъдат проучени. Няколко историци са отчели кратко царуване между Ксеркс и Артаксеркс, тъй като египетският списък с царе на Манетон и двама раннохристиянски хронографи, които го последвали, са определили седем месеца за Артабан, убиеца на Ксеркс. Древногръцките историци обаче, макар и да варират в детайлите, представят Артаксеркс като действителен цар, но като марионетка в ръцете на Артабан, истинската сила зад трона, докато не научил, че Артабан е убил баща му Ксеркс и, косвено, по-големия му брат (стр. 61), а също така планирал да се отърве и от него и да се възкачи на трона открито.

След това Артаксеркс убил Артабан и завзел царството. Доскоро е имало празнина в археологическите доказателства за този преход на владенията. В поредицата търговски плочки (виж стр. 86) от този период няма нито една, датирана от последната (21-ва) година на Ксеркс или от годината на възкачване на Артаксеркс, и нито една дори не споменава Артабан.

Годишите на Артаксеркс I, датирани от съвременни документи. — Годишите на царуването на Артаксеркс според канона на Птолемей (виж стр. 86, 87; също том II, стр. 152–154) са отдавна известни. През последните години това датиране е потвърдено от осем двойно датирани арамейски папируса, написани в еврейска колония в Египет (виж стр. 88, 89 по-горе) в осем различни години от това царуване. Така година 1 на Артаксеркс в египетския календар без съмнение е тази, започваща на Тот 1 (17 декември), 465 г. пр.н.е. Един от тези папируси, написан на 2/3 януари 464 г., е датиран в (на Ксеркс) „година 21, годината на възкачване на престола, когато цар Артаксеркс седеше на трона си“. Еврейският писар, който е написал това, по някаква причина не е искал да се откаже от годините на царуване на Ксеркс и да датира само с името на Артаксеркс, въпреки че ако Артаксеркс е бил цар, Ксеркс със сигурност е бил мъртъв. Той не е датирал в египетска година; Египетската 21-ва година беше приключила и сега беше първата година – защото така египтяните наричали остатъка от календарната година, в която идвал нов цар (виж том II, стр. 138, 139). Очевидно този еврейски писар е използвал собствения си календар. Еврейското царуване е било от есен до есен (стр. 105–107 по-долу); следователно, ако Датата 3 януари все още е в годината на възкачване на Артаксеркс, неговата първа година започва на следващата еврейска Нова година, през есента на 464 г.

Локализиране на седмата и двадесетата година. – Според тези три календара

Първата година на Артаксеркс, както и 7-ма и 20-та година, могат да бъдат представени в таблица:

	1 година	7 клас	20-та година
По	465/64 459/58		446/45
египетския календар (декември – декември)			
От	464/63	458/57	445/44
вавилонците – персийски (пролетен– пролет)			
По еврейския граждански календар (есен-есен)	464/63	458/57	445/44

Няма причина да се предполага, че библейските писатели биха използвали египетския календар.

Датирането на пътуванията на Ездра и Неемия до Йерусалим в периода преди новата ера зависи от това дали според библейското пресмятане 7-мата и 20-тата година на Артаксеркс са започнали с първия месец, през пролетта, или със седмия месец, шест месеца по-късно.

Пътешествията на Ездра и Неемия. — Датите на Ездра и Неемия

Пътуванията, по отношение на годините на царуване на Артаксеркс, са дадени, както следва:

Година	Месец	Ден		
17	1		Езра и групата му тръгнаха за Юдея	Ездра 7:9
7	1	12	Езра и групата си тръгват Ахава	Ездра 8:31
7	5	1	Езра и групата му пристигат в Йерусалим	Ездра 7:8, 9
20	[9]	(Кислев)	Неемия получава новини от Юдея	Неем. 1:1
20	[1]	(Нисан)	Неемия получава разрешение да си тръгне	Неем. 2:1

Ездра пристигнал в Йерусалим през лятото на 7-мата царска година на Артаксеркс, а Неемия – през същия сезон на 20-тата година (вижте Ездра 7:8; Неемия 6:15). Вавилонско-персийската 7-ма година започнала с пролетта на 458 г. пр.н.е. и завършила през пролетта на 457 г., като по този начин обхващала лятото на 458 г.; но еврейската есенно-есенна 7-ма година, простираща се от есента на 458 г. до есента на 457 г., обхващала лятото на 457 г. Ако Ездра пристигнал в Йерусалим през вавилонско-персийската 7-ма година, той очевидно пътувал през 458 г. От друга страна, ако пристигнал през лятото на еврейската есенно-есенна 7-ма година, която завършила едва през есента на 457 г., той пътувал през 457 г.

Има доказателства за есенната година в различни периоди от еврейската история (виж том II, стр. 109, 110, 134, 146); също и в самата книга Ездра-Неемия, тъй като двете дати на Неем. 1:1 и 2:1 показват, че Кислев (9-ият месец) е предшествал Нисан (1-ия месец) в същата 20-та година. Тъй като царските години тогава обичайно са били календарни години и тъй като тази година не е могла да започва с 1-ия месец, очевидното и неизбежно

Изводът е, че това е била еврейска календарна година, започваща от 7-ия месец, т.е. през есента. Следователно би изглеждало логично да се предположи без повече въпроси, че Ездра е отишъл в Йерусалим през 457 г., а Неемия през 444 г., съответно в 7-ата и 20-ата година от управлението на Артаксеркс I, както е изчислено по еврейския граждански календар. Но мненията по този въпрос са се различавали, както ще се види в следващия параграф.

Промени в датирането на Артаксеркс. — Въпреки че много по-ранни източници поставят Ездра След завръщане през 457 г., съвременните исторически книги и справочници са склонни да дават 458 г. за 7-мата година на Артаксеркс, получена чрез летоброене от пролет до пролет. Това се основава на предположението или (1), че датите на царуване на Артаксеркс, като персийски цар, трябва да се изчисляват по вавилонско-персийския календар, или (2), че самите евреи по това време са броили царските си години от пролет до пролет. И в двата случая есенното летоброене на Неемия се счита за погрешно и неговите събития от Нисан след Кислев от 20-та година трябва да бъдат „коригирани“ към Нисан от 21-ва година. Но нито едно от предположенията не е валидно. Елефантинските папируси опровергават първото и не подкрепят второто. Тези папируси, единствените преки археологически доказателства за еврейската употреба, са интерпретирани от някои (особено в Съединените щати) като подкрепящи летоброенето от пролет до пролет, но най-скоро публикуваната група Елефантински папируси съдържа първите убедителни доказателства по този въпрос. Как тези доказателства доказват евреинска есенна година ще бъде обяснено в Раздел IX, но заключението може да бъде формулирано тук.

Установени дати на Ездра и Неемия. – В светлината на доказателствата за еврейската При есенно-есенно летоброене, няма никаква причина да се „коригира“ датата Нисан на Неемия от 20-та към 21-ва година. Логичното и разумно обяснение на Неемия 1:1 и 2:1 е, че те показват еврейската есенно-есенна година, в която месеци 7-12 предхождат месеци 1-6 от същата година. Следователно пътуванията на Ездра и Неемия до Йерусалим през 7-мата и 20-та година на Артаксеркс I трябва да се датират според еврейския есенно-есенен календар (в който 7-мата и 20-та година са 458/57 и 445/44), и следователно през пролетта и лятото на 457 и 444 г. пр.н.е. съответно (за 457 г. вижте фиг. 1, стр. 104).

Заключенията относно датирането на пътуванията на Ездра и Неемия – дълги много объркана тема - може да се обобщи по следния начин:

- (1) Повечето съвременни писатели, използвайки египетската година от Канона на Птолемей или по-късно Вавилонско-персийските календари, базирани на пролетно-пролетно календарно време, поставят пътуването на Ездра през 458 г. пр.н.е., тъй като седмата година според която и да е от тези календарни системи (съответно 459/58 и 458/57) включва пролетта и лятото на 458 г., но завършва преди месец Нисан през 457 г. Според това пътуването на Неемия би се случило през 445 г., въпреки че много от тези, които определят експедицията на Ездра като 458 г., поставят тази на Неемия през 444 г., приемайки, че последният се е завърнал през 21-вата година, а не през 20-тата.
- (2) Според еврейския граждански календар седмата година на Артаксеркс е била 458/57 г., падайки до есен, според по-точните доказателства, с които разполагаме сега от вавилонските плочки и еврейските папируси от Египет. Това поставя завръщането на Ездра през лятото на 457 г. пр.н.е. и на Неемия през 20-та година през 444 г.

Тъй като доказателствата от Библията и от археологията подкрепят есенното летоброене, както е посочено в параграф (2), датите 457 и 444 могат да се приемат за установени.

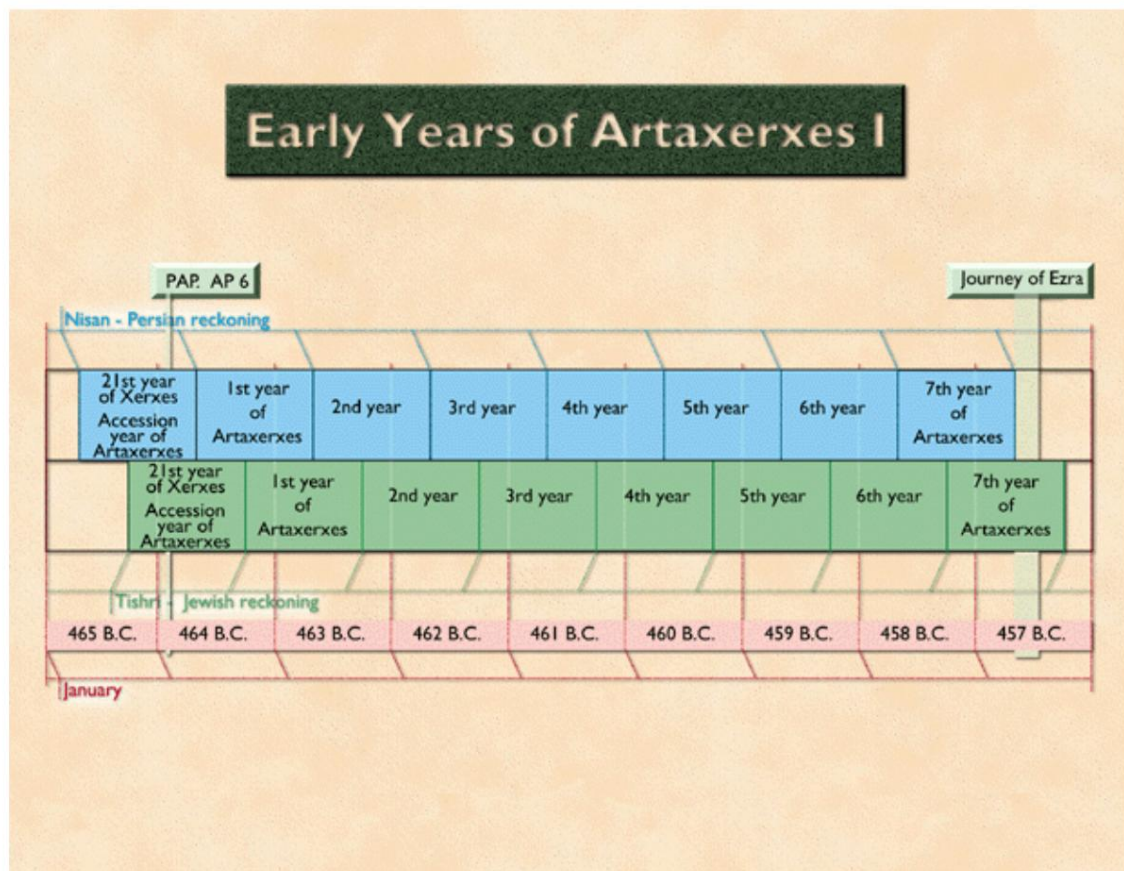
IX. Папирусите на Елефантина и еврейският календар

Като показва, че датирането на пътуванията на Ездра и Неемия зависи от пролетта в сравнение с есенната година, е посочено, че еврейските папируси от Елефантина, преди това

неубедителни по този въпрос, сега представете доказателства за есенното изчисление. За тези, които желаят да разгледат причините, поради които папирусите са важни за решението в полза на есенното изчисление в Ездра-Неемия, е предоставен следният кратък преглед на доказателствата, предоставени от папирусите, и тяхното отношение към библейското изчисление.

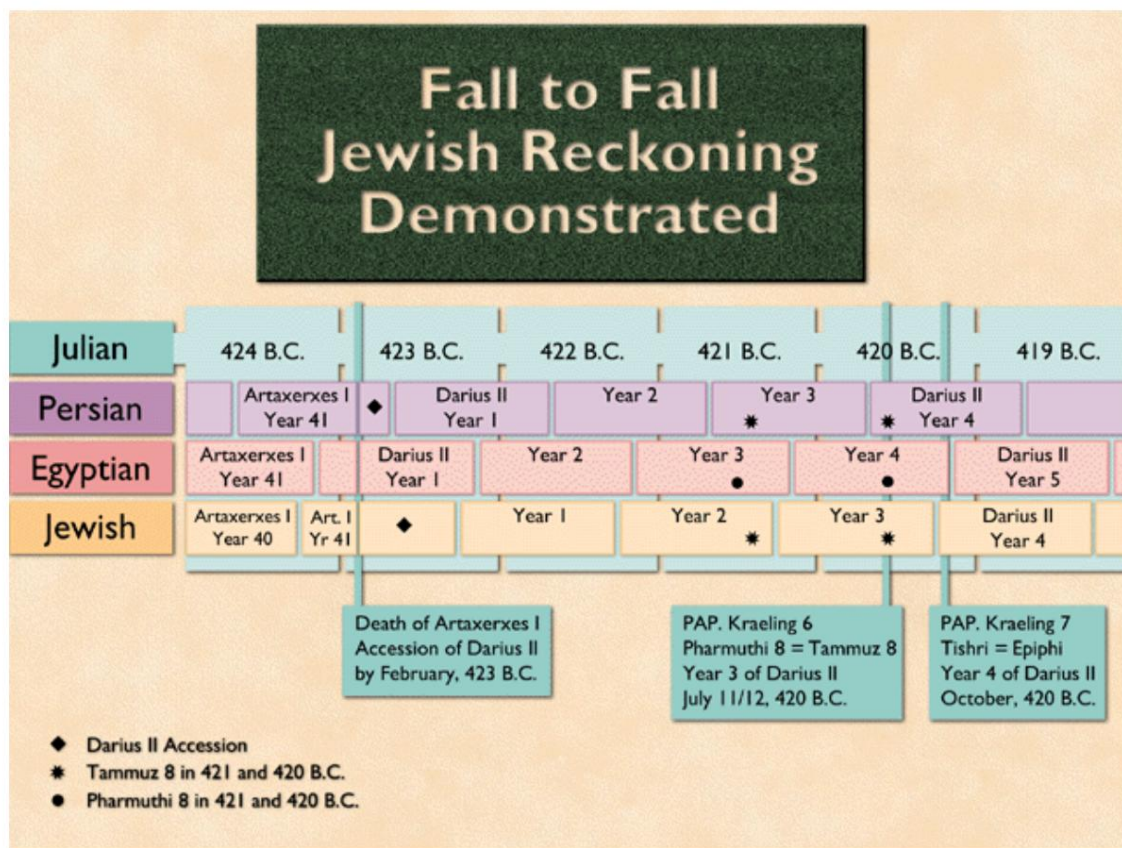
Пролетна или есенна година в Елефантина? - Папирусите от Елефантина с двойна дата са били съставени в еврейска общност съгласно египетската правна система; следователно обичайно е било дадено египетското число на годината, но семитското число на лунната година често е било пропускано (виж том II, стр. 117–119). В периода на тези папируси вавилонската пролетна година е започвала около четири месеца по-късно от съответната египетска слънчева година, а еврейската есенно-есенна година шест месеца по-късно от вавилонската (виж стр. 88–90). Египетската година 4, например, на което и да е от тези царувания е протичала около 4 месеца преди края на вавилонската година 3 и началото на година 4, но е протичала още 6 месеца преди промяната на числото на еврейската година от 3 на 4 (виж фиг. 2, стр. 104).

2

²Никол, Ф. Д. (1978). Коментар на Библията на адвентистите от седмия ден: Светата Библия с екзегетични и обяснителни коментари. Серия с коментарни справки (1 гл. 1:1).

Вашингтон, окръг Колумбия: Асоциация на издателствата „Ревю енд Хералд“.

На тази основа би се получила поредица от пълни двойни дати, според египетския месец в които семитските числа на лунните години са се променяли, независимо дали авторите на тези папируси са изчислявали лунните дати от пролетна или есенна Нова година. Но повечето папируси са давали само едно число на годината, дори през онази част от годината, когато се очакват две при пълна двойна дата. Досега всички известни папируси с двойна дата са били неубедителни, докато не е намерен папирус с датическа линия от вид, който би могъл да бъде изчислен само от пролетна до пролетна година или само от есенна до есенна година.

Нов папирус доказва есенното летоброене. – Накрая е намерен един такъв документ, № 6 от папирусите на музея в Бруклин, публикувани от Емил Г. Краелинг през 1953 г. Това е акт за (част от?) къща в Елефантин, подарен на бъдеща еврейска булка. Той носи само един номер на годината, 3-тата година на Дарий (II), но месецът и денят на египетския календар съвпадат с тези на лунния календар само през юли 420 г. пр.н.е. (вижте бележка 3, стр. 88 по този въпрос). Тази хармония не е възможна нито в египетската година 3 (започваща през декември 422 г.), нито във вавилоно-персийската година 3 (започваща през пролетта на 421 г.), а само с есенно-есенната година на еврейския граждански календар, която започва през есента на 421 г. и следователно включва юли 420 г. Следователно лунният календар, в който е датиран този папирус, не е вавилонският, а еврейският граждански календар, като годината започва през есента. Следователно, другите папируси, сами по себе си неубедителни, трябва да се тълкуват в светлината на този. Очевидно евреите в Елефантина, подобно на Неемия, са използвали стария есенно-есенен граждански календар.

Редакторът и преводач на Папирус 6 споменава факта, че датата няма да се впише в третата година от царуването според египетското и персийското летоброене, и отбелязва, че

есенната година като едно заключение, но самият той приема алтернативата да се предположи грешка на писар. Има само две алтернативи. Ако тази ясно написана дата е правилна, годината е започнала през есента и употребата на Неемия е безспорна. Единствената причина да се предположи, че папируската дата е грешка, е фактът, че тя не е в съответствие с широко разпространеното научно мнение, че евреите са възприели не само вавилонските имена на месеците, но и целия вавилонски календар, включително пролетната Нова година.

Но никой, който желае да изслуша всички библейски писатели и да открие какво имат предвид, без нетърпеливо да предположи, че „късните редактори“ са разбрали погрешно по-ранните писатели и че предполагаемите грешки в Писанието трябва да бъдат коригирани чрез теория и предположения, не е доволен да открие, че не е необходимо да се изостави Моисей, да се игнорират Йосия и Еремия и да се приеме, че Неемия е грешал. Еврейският календар не е задължително да съвпада с вавилонския.

Значение на слонския еврейски календар. — Дали тези евреи в Египет са използвали персийския календар или същия еврейски календар, който са използвали в Палестина?

Ако тези колонисти, при пристигането си в Египет (преди 525 г. пр.н.е.; виж стр. 81), бяха възприели чужд календар, това щеше да е египетският слънчев календар, а не вавилоно-персийска система, тъй като по това време Египет не е бил част от Персийската империя.

Те не биха използвали двойно датиране, тъй като някои от тези папируси, както и демотичните египетски текстове от други части на страната, носят само египетската дата.

Следователно двойните дати показват, че те са запазили стария си календар, както и този на египтяните.

Следователно е очевидно, че годините на един персийски цар не е необходимо да се изчисляват по вавилонско-персийския календар, а е по-вероятно да се изчисляват по националния или родовия календар на автора. Точно това откриваме в единственото убедително датиране сред тези папируси от Елефантина. Точно както тези колонисти са се смятали за отделни от египтяните до степен да запазят собствения си календар, те изглежда са се смятали за сродни на своите репатрирани братя в Палестина, както показва тяхната кореспонденция.

Следователно, използването на есенната година, дори разглеждано отделно от доказателствата от Ездра и Неемия, би довело до заключението, че те са били в съответствие с палестинския обичай в това отношение.

Защитник на теорията за късната дата на Петокнижието и за въвеждането на пролетната година от Йосия, вероятно ще види предполагаемото пролетно изчисляване на времето в досега неубедителните папируси като част от верига от доказателства след изгнанието за пролетното използване от Йосия нататък. В това той би включил Езекиил, Агей и Захария, Естир и дори Неемия (защото е склонен да клейми като погрешна последователността от есен до есен в Неемия 1:1 и 2:1). Но всъщност няма непрекъсната верига от доказателства за пролетното изчисляване на времето. Йеремия почти сигурно е използвал есенна година; Езекиил вероятно също, и дори да не го е направил, неговата книга и Естир са без значение за проблема, защото са написани по време на изгнанието, във Вавилония и Персия. Употребата на Агей е по-малко от доказателство за пролетното лятоброене и съществува възможността за есенното лятоброене на Захария. Звената в тази верига са склонни да се разпадат, оставяйки предполагаемата пролетна година от папируса неподкрепена, а Неемия 1:1 и 2:1 неоспорени.

Сега доказателството за еврейското лятоброене от есен до есен в папирусите на Елефантин променя картината радикално. Всеки, който не се занимава с теорията за годината, започваща с пролетта, може да открие, че данните след изгнанието са сравнително последователни, показвайки, че годината, започваща с есента, не е била изоставена. По този начин календарът на Елефантин се превръща в звено в дългата верига на

доказателства за есенното летоброене, простиращо се от гражданската година на древността (виж том II, стр. 109) до Ездра-Неемия (том III, стр. 102, 103), включително Соломон (том II, стр. 110, 134), Йосия (том II, стр. 146), потвърждаващи, макар и косвени, доказателства за юдейските царе от синхронизмите (том II, стр. 146, 147) и Йеремиа (том III, стр. 93, 94), вероятно употребата на Езекиил и Захария (том III, стр. 93, 94, 99). По този начин есенната година в Елефантина потвърждава недвусмислено употребата на Ездра-Неемия и следователно точността на хронологичните данни на библейските писатели от този период.

Еврейският календар след изгнанието в Египет. — Папирусите с двойна дата предоставят значителна информация за еврейския календар, използван в Елефантина (виж том II, стр. 120, 121). Те също така фиксират редица точни дати, с точност до един ден. Тъй като египетският ден започвал при изгрев слънце, а еврейският при залез слънце, в някои случаи може да има различно мнение относно това дали даден египетски ден трябва да се съобрази с еврейския ден, започващ 12 часа по-рано, или с този, започващ 12 часа по-късно (в зависимост от това дали документът е написан преди или след залез слънце). Когато папируската дата установява даден ден от месеца по този начин, целият месец е фиксиран по подобен начин, а останалите месеци от тази година също са известни практически до ден. Трябва да се помни, че древен лунен месец не може да бъде фиксиран с пълна сигурност, защото на възможното отклонение от ден-два във всяка посока (виж том II, стр. 119). Но в тези граници има редица от тези напълно известни години в този еврейски календар през 5-ти век, а останалите години от периода могат да бъдат приблизително определени с относително висока степен на точност, което позволява свобода на действие за точното местоположение на някои от 13-те месеца.

Предварителна реконструкция на еврейския календар на Елефантината — Календар, реконструиран около четиринадесетте известни месеца, фиксирани от папирусите с двойна дата, дава много близко приближение на датата пр.н.е. на 1-во число на всеки месец за еврейските години от 472/71 до 400/399 г. пр.н.е. Такава таблица е изчислена от Зигфрид Х. Хорн и Лин Х. Ууд на следните места:

1. Годината започва с 1 Тишри, през есента.
2. Първото число на всеки месец се изчислява теоретично, но въз основа на разумен интервал. след съвпад (виж том II, стр. 115, 116, 119), така че да се придържат възможно най-близо до наблюдавания полумесец.
3. Тези изчислени месеци са получени от работната хипотеза за редовно редуваща се последователност от 30-дневни и 29-дневни месеци от Нисан до Тишри, с корекции през другата половина на годината (виж (Том II, стр. 121).
4. Изглежда, че тези корекции са довели до четири вида години: от 354, 355, 383 или 384 дни (353- и 385-дневните години, използвани днес от евреите, сигурно са били въведени много по-късно; виж том II, стр. 121, раздел 12).
5. Приема се, че е бил вмъкнат втори Адар (виж том II, стр. 103–105), когато 1 Нисан щеше да предшества пролетното равноденствие, което се падаше около 26 март.
6. Това води до повтаряне на втори Адар в 7 от всеки 19 години. С изключение на две В случаите, когато фиксирана папирусна дата изглежда показва друго, тези 13-ти месеци са се падали в годините, обикновено номерирани като 3, 6, 8, 11, 14, 17 и 19 от вавилонския 19-годишен цикъл (виж том II, стр. 113, 120, 121).

Тъй като тази таблица формира основата за точните еврейски дати, дадени в този том, тя е възпроизведено тук изцяло от непубликуваното копие за удобство на всички читатели

от този коментар, които желаят да направят подробно проучване на датите за посочения период.

°Таблицы от Елефантинския еврейски календар, 472/471 до 400/399 г. пр.н.е.
КАК ДА ИЗПОЛЗВАТЕ ТАЗИ КАЛЕНДАРНА ТАБЛИЦА:—Всеки хоризонтален ред от дати в тази таблица

представлява царска година, както се изчислява в еврейския есенен календар, започвайки с Тишри, 7-ия месец. Първият осемредов раздел обхваща 14-та до 21-ва година на Ксеркс, а следващите раздели са царуването на Артаксеркс I и т.н. Цифрите, изписани с удебелен шрифт, са годините пр.н.е. (тези, отбелязани със звездичка, са високосни години); а датите на всеки ред (10/6, 11/5 и т.н.) са датите по юлианския календар, на които се пада 1-во число на всеки еврейски месец.

Например, първият ред представлява 14-тата година от управлението на Ксеркс според еврейското летоброене. Тя започва през 472 г. пр.н.е. (втора колона) с 1 Тиш[ри], който се пада на 6 октомври, съкратено до 10/6 (трета колона), т.е. денят, започващ при залез слънце на 5 октомври. 1-ви ден от следващия месец, Мар[хешван], е 11/5 (5 ноември, започващ при залез слънце на 4 ноември); 1 Киш[лев] е 4 декември. Следва удебелената цифра 471, показваща началото на нова година пр.н.е. (юлианска). Следователно останалите месеци от тази еврейска година започват през 471 г.: 1 Теб[ет] се пада на 3 януари 471 г.; Шеб[ат] 1 на 1 февруари, Ад[ар] 1 на 3 март, Нис[ан] 1 на април, Ийй[ар] 1 на 1 май, Сив[ан] 1 на 30 май, Там[муз] 1 на 29 юни, Ав 1 на 28 юли, Елул 1 на 27 август.

Тази последна дата се появява в каре, защото един от папирусите с двойна дата е написан през този месец, като по този начин се определя датата. (14-те дати, отбелязани така в този календар, са основата, върху която се изчислява останалата част от календара.)

През следващата година, 15-та година от миналия век на Ксеркс, която започва през 471 г. пр.н.е. (25 септември), Тебет все още е през 471 г.; следователно датата 470, изписана с удебелен шрифт, се появява в колоната между Тебет и Шеват, който е първият месец, започващ през 470 г. Тази 15-та година има 13-ти месец, вторият Адар. Колоната, озаглавена „Ad[ar] II“, показва, че 7 от 19 години съдържат втория Адар.

Много библейски дати в този том на коментара са изчислени според това предварително предположение реконструкция на еврейския календар; например датите на пътуването на Ездра до Юдея (Ездра 7:9; 8:15, 31). В таблицата редът, номериран като 7-та година на Артаксеркс I, показва, че тази година започва по еврейско летоброене през 458 г. пр.н.е., на 1 Тишри или 2 октомври, и поставя 1 Нисан от тази година, датата на заминаването на Ездра, на 27 март 457 г. Ездра напуска Ахава на 12-ти от същия месец, 11 дни по-късно, което би било 7 април (т.е. 6/7 април, от залез до залез); а датата на пристигането му, 1-ви от 5-ия месец (Ав), е 23 юли.

Въпреки че числото пр.н.е. в началото на тази 7-ма година е 458, то се променя на 457 между Тевет 1 и Шеват 1; следователно датите на Ездра в Нисан и Аб са всички в 457 г.

Ксеркс

Година	(7) (9) (10) (11) (12) (13) (1)	(2) (4) (5) (6)	
Регнал, Британска Колумбия	Тиш. Мар Кис. ВС Теб. пр. н. е. Шеб. реклама реклама	Нис. Ийй. Сив. Там. Аб Елул	
II			
14	472 10/6 11/5 12/4 471 1/3 471 9/25 10/25	02.01.04303.05.01.05.03.29.06.28.07.27.08.	
15	11/23 470 10/14 11/13 12/12	23.12. 470 21.01.20 22.03.20 20.05.20 18.06.18 18.08.16 15.09.	
16	469* 1/11 469 10/2 11/1	2/9	4/8 5/8 6/6 7/6 3/29 8/4 9/3
17	12/1	10.03.12.31 468 29.01.28	4/28 5/27 6/26 7/25 8/24
18	468 22.09.22.10.22.11.20	12/20 467 1/18 2/17 3/19 4/17 5/17 6/15 7/15 8/13 9/12	
19	467 10/11 11/10 12/9 466 1/8	2/6 3/8	4/6 5/6 6/4 7/4 8/2 9/1
20	466 30.09. 30.10. 28.11.	28.12. 465* 26.1. 25. 26. 4. 24. 5. 24. 6. 22. 7. 22. 8. 20. 9. 19	
21	465 10/18 11/17 12/16 464 1/15	13.02.15.03	4/13 5/13 6/11 7/11 8/9 9/8

АРТАКСЕРКС I

Година пр.н.е.	(7) (9) (10) (11) (12) (13) (1)	(2) (4) (5) (6)
	Тиш. Мар Кис. BC Теб. пр. н. е. Шеб. реклама реклама	Нис. Ийй. Сив. Там. Аб Елул
II		
464 10/7 11/6 12/6 463 1/5 463 9/27 10/27	2/3 4/3 5/5 6/1 7/1 7/30 8/29	
11/25	25.12. 462 23.01. 22. 3. 24. 4. 22. 5. 22. 20.06. 20.07. 18.08. 17.09.	

462 10/16 11/15 12/14 461* 1/13 461	2/11 3/12 4/10 5/10 6/8 7/8 1/30 3/1 3/30	8/6 9/5
10/4 11/3 12/2 460 1/1 460 9/23 10/23	4/29 5/28 6/27 7/26 8/25	
11/21 459 10/12 11/11	21.12. 459 19.01. 18.03. 20.04. 18.05. 18.06. 16.07. 16.08. 14.09. 13.	
12/11 458 1/10	2/8 3/10 4/8 5/8 6/6 7/6	8/4 9/3
458 10/2 11/1 11/30	30.12. 457* 28.01. 27.02.	27.03.26.05.25.06.24.07.23.08.22
457 20.09.2020 18.11.18	12/18 456 1/16 2/15 3/17 4/15 5/15 6/13 7/13 8/11 9/10	
456 10/9 11/8 12/7 455 1/6	2/4 3/6 4/4 5/4 6/2 7/2	31.07. 30.08.
455 28.09.28.10.26.11.	26.12. 454 24.01. 23.03. 25.04. 23.05. 23.06. 21.07. 21.08. 19.09. 18.	
454 10/17 11/16 12/15 453* 1/14 453	2/12 3/13 4/11 5/11 6/9 7/9 2/1 3/3 4/1 5/1	8/7 9/6
10/5 11/4 12/4 452 1/3 452 9/25 10/25	5/30 6/29 7/28 8/27	
11/23 12/23 451	21.01.2020. 22.03.2020. 20.05.18	20.07.18 20.08.16 20.09.15
451 10/14 11/13 12/12 450 1/11	2/9 11 март 4/9 5/9 6/7 7/7	8/5 9/4
450 10/3 11/2 12/2 449* 1/1 449 9/22	30.01.29.29.3.29.04.28.05.27.06.26.07.25	08.24.
10/22 11/20 448 10/11	12/20 448 1/18 2/17 3/19 4/17 5/17 6/15 7/15 8/13 9/12	
11/10 12/9 447 1/8 447 9/30 10/30 11/28	2/6 4/6 5/8 6/4 7/4 12/28 446 1/26 2/25 3/26	8/2 9/1
446 9/19 10/19 11/17 445	4/25 5/24 6/23 7/22 8/21	
10/7 11/6 12/5 444 1/4 444	12/17 445* 1/15 2/14 3/15 4/13 5/13 6/11 7/11 8/9 9/8	
9/26 10/26 11/24 12/24 443	2/2 4/2 5/4 31.05.30 06/29 07/28 08/28	
	22.01.21.21.3.23.04.21.05.21.06.19.07.19.08.17.09.16.	
443 10/15 11/14 12/14 442 1/13	11.02. 13.03 4/11 5/11 6/9 7/9	8/7 9/6
442 10/5 11/4 12/3 441* 1/2	31.01.01.30 3/30 4/29 5/28 6/27 7/26 8/25	
441 23.09.23.10.21.11.	21.12. 440 19.01. 18.03. 20.04. 18.05. 18.06. 16.07. 16.08. 14.09	13.
440 10/12 11/11 12/10 439 1/9	2/7 3/9 4/7 5/7 6/5 7/5	8/3 9/2
439 1.10 31.10 29.11	29.12. 438 27.1. 26. 28. 4. 26. 5. 26. 24. 7. 24. 8. 22. 9/	
438 20.10.19 19.12.18	437* 1/17 15.02. 16.03. 4/14 5/14 6/12 7/12 8/10 9/	
437 10/8 11/7 12/7	436 1/6 2/4 3/6 4/4 5/4 6/2	02.07.31 08/
436 28.09.28.10.26.11.	26.12. 435 24.01. 23. 3. 25. 4. 23. 05. 23. 06. 21. 07. 21. 08. 19. 09.	
435 10/17 11/16 12/15	434 1/14 12.02.14.03. 4/12 5/12 6/10 7/10 8/8 9/	
434 10/6 11/5 12/5	433* 1/4 2/2 3/3 4/1 01.05.30 06.29 07.28 08/	
433 9/25 10/25 11/23 432	12/23 432 1/21 2/20 3/22 4/20 5/20 6/18 7/18 8/16 9/	
10/14 11/13 12/12 431 10/3	431 1/11 2/9 3/11 4/9 5/9 6/7 7/7 8/5 9/	
11/2 12/1 430 9/22 10/22	31.12. 430 29.01. 28.03. 29.04. 28.05. 27.06. 26.07. 25.08.	
11/20 429 10/10 11/9 12/9	12/20 429* 1/18 2/17 3/18 4/16 5/16 6/14 7/14 8/12 9/	
	428 1/8 2/6 3/8 4/6 5/6 6/4 7/4 8/2 9/	
428 30.09. 30.10. 28.11.	28.12. 427 26.01. 25.02. 26.03.25.24	20.23.22.20.8.
427 9/19 10/19 11/17 426	12/17 426 1/15 2/14 3/16 4/14 5/14 6/12 7/12 8/10 9/	
10/8 11/7 12/6	425* 1/5 2/3 3/4 4/2 5/2 31.05.30 29.07.8/	
425 26.09.26.10.24.11.	24.12. 424 22.01. 21.03. 23.04. 21.05. 21.06. 19.07. 19.08. 9/	
424 10/15 11/14 12/13	423 1/12 10.02.12.03 4/10 5/10 6/8 7/8 8/6 9/	

ДАРИЙ II

Година

(7)

(8)

(9)

(10)

(11) (12) (13) (1)

(2)

(3)

(4)

(

Регнал, Британска	Тиш. Мар Кис. ВС Теб. пр. н. е. Шеб. реклама реклама										Нис. Иий. Сив. Там.
Колумбия	II										
1	423 10/4 11/3 12/3 422 1/2	1/31 3/2					31.03.30.04.29.05.28.06.7				
2	422 24.09.24.10.22.11.	12/22 421 1/20 2/19 3/20 4/18 5/18 6/16 7/16 8									
3	421 10/12 11/11 12/10 420 1/9	2/7 3/9					4/7 5/7 6/5 7/5 8				
4	420 1.10. 31.10. 30.11.	30.12. 419 28.01. 27.02.					28.03.27.04.26.05.25.06.7				
5	419 9/21 10/21 11/19 418	12/19 418 1/17 2/16 3/18 4/16 5/16 6/14 7/14 8									
6	10/10 11/9 12/8 417 1/7 417 9/28 10/28	2/5 4/4 5/6 6/2 7/2 7									
7	11/26 416 10/17 11/16 12/15	26.12. 416 24.01. 23. 25.04. 23.05. 23.06. 21.07. 8									
	415 1/14 415 10/6 11/5 12/4 414 1/3 414	2/12 3/14 4/12 5/12 6/10 7/10 8									
8	9/25 10/25 11/23 413 10/13 11/12 12/12	2/1 3/3 4/1 5/1 5/30 6/29 7									
9	412 1/11	23.12. 413 21.01. 20.03. 21.04. 19.05. 19.06. 17.07. 8									
10 11		2/9 4/9 5/9 6/7 7/7 8									
12	412 10/3 11/2 12/1	31.12. 411 29.01. 28.02.					29.03.28.05.27.06.26.7				
13	411 22.09.22 22.10.20 20.11.	12/20 410 1/18 2/17 3/19 4/17 5/17 6/15 7/15 8									
14	410 10/11 11/10 12/9 409 1/8	2/6 3/7					4/5 5/5 6/3 7/3 8				
15	409 29.09.29.10.28.11.	28.12. 408 26.01. 25.02.					26.03.25.05.24.06.23.7				
16	408 19.09.19 19.11.17	12/17 407 1/15 2/14 3/16 4/14 5/14 6/12 7/12 8									
17	407 10/8 11/7 12/6 406 1/5	2/3 3/5					4/3 5/3 6/1 7/1 7				
18	406 27.09.27.10.25.11.	25.12. 405 23.01. 22.03. 23.04. 21.05. 21.06. 19.07. 8									
19	405 10/15 11/14 12/13 404 1/12	10.02.12.03					4/10 5/10 6/8 7/8 8				

АРТАКСЕРКС II

Година	(7) (9) (10) (11) (12) (13) (1)	(2) (4) (5) (6)
Регнал, Британска	Тиш. Мар Кис. ВС Теб. пр. н. е. Шеб. реклама реклама	Нис. Иий. Сив. Там. Аб Елул
Колумбия	II	
1	404 10/4 11/3 12/2 403 1/1 403 9/23	1/30 3/1 3/30 4/29 5/28 6/27 7/26 8/25
2	10/23 11/21 402 10/12 11/11	21.12. 402 19.01. 18.03. 20.04. 18.05. 18.06. 16.07. 16.08. 14.09. 13.
3	12/11 401 1/10	2/8 3/9 4/7 5/7 6/5 7/5 8/3 9/2
4	401 1.10 31.10 29.11	29.12. 400 27.01. 26.02. 27.03.26.05.25.06.24.07.23.08.22
5	400 20.09.2020 18.11.18	12/18 399 1/16 2/15 3/17 4/15 5/15 6/13 7/13 8/11 9/10

Библиография

Вавилонска хроника (вижте записа под Уайзман на [стр. 84](#)). Съдържа вавилонския разказ за възкачването на трона. и ранните кампании на Навуходоносор.

КОУЛИ, А. Арамейски папируси от пети век [пр.н.е.](#) (вижте записа на [стр. 84](#)). Съдържа текст и превод, с бележки, на всички арамейски папируси от Елефантин, известни до 1923 г. Двойните дати на някои от тези папируси (и някои от тези в колекцията, публикувана от Краелинг) са от голямо значение като съвременни доказателства за датирането на няколко персийски царувания и за еврейския календар.

ДОХЪРТИ, РЕЙМЪНД ФИЛИП. Набонид и Валтасар (вижте записа на [стр. 84](#)). Проучване, основано на Вавилонски плочки. Доказателствата за съвместното владение на Валтасар с баща му Набонид показват точността на книгата на Даниил по този въпрос.

ХОРН, ЗИГФРИД Х. и УУД, ЛИН Х. Хронологията на Ездра 7, 2-ро [издание](#), преработено издание. Вашингтон: Преглед и Herald, 1970. 192 [стр.](#) (Това второ издание има преработен текст и добавени приложения.) Научно решение, предложено от двама автори на този коментар, на проблема с датирането на пътуването на Ездра до Йерусалим през 7-мата година от управлението на Артаксеркс I. След като представи за широката публика принципите и методите на древната хронология, календари и системи за царски години, с документиране на източниците, този труд прилага данните

от вавилонските плочки и арамейските папируси от Египет до специфичния проблем с датирането на 7-мата година от управлението на Артаксеркс според еврейския календар. Приложение 2 е технически анализ на двойните дати на 14 арамейски папируса (от публикуваните от Коули и Краелинг), показващ, че датите [от пр.н.е.](#) могат да бъдат последователно фиксирани, и демонстриращ доказателствата от един от тях, че лунният календар, представен от тези дати, се изчислява от есента, а не от пролетта. Най-важният справочник за читателя на тази статия, който желае по-задълбочено разглеждане на тези точки.

КРЕЙЛИНГ, ЕМИЛ Г. Арамейски папируси на музея в Бруклин (вижте запис на [стр. 84](#)). Тази книга не обсъжда проблеми с календара или хронологията като такива, но представя текста и превода на нова група папируси, чиито допълнителни двойни дати са източник на важна информация за календара на евреите в Египет, включително първата известна датна линия, демонстрираща есенното начало на годината, ключовото доказателство за датата на [Ездра 7](#).

ОЛМСТЕАД, А. Т. История на Персийската империя (вижте запис на [стр. 84](#)). Полезно проучване. Тази работа е интерпретативна история, която естествено се основава на непълен изходен материал; следователно читателят не винаги може да различи между повече и по-малко определени области от повествованието. ПАРКЪР, РИЧАРД А. и ДЪБЪРСТАЙН, УОЛДО Х. Вавилонска хронология, 626 г. пр.н.е. – 45 г. сл. Хр. (виж запис на [том II](#), [стр. 123](#)). В допълнение към календарната таблица, тази работа съдържа поредица от дати на първите и последните известни плочки във всяко царуване, които формират основата за повече или по-малко приблизителната дата на възкачването на всеки цар от Набопаласар през периода, обхванат в тази статия.

ПРИЧАРД, ДЖЕЙМС Б., редактор. Древни близоизточни текстове (вижте запис на [том II](#), [стр. 163](#)). Съдържа източник документи за завладяването на Вавилон от Кир, текстът, отнасящ се до царуването на най-големия син на Набонид (Валтасар) и др.

ПТОЛЕМЕЙ (КЛАВДИЙ ПТОЛЕМЕЙ). Алмагест (виж запис на [том II](#), [стр. 164](#)). Канонът на Птолемей
Приложението към „Алмагест“ е достъпно в този коментар, [том II](#), [стр. 54](#).

РОДЖЪРС, РОБЪРТ УИЛЯМ. История на Древна Персия (вижте запис на [стр. 84](#)). Много четимо повествование.
обхващащи повече политическата и по-малко културната история, отколкото Олмстед.

³ Никол, Ф. Д. (1978). Коментар на Библията на адвентистите от седмия ден: Светата Библия с екзегетични и обяснителни коментари. Серия с коментарни справки (1 гл. 1:1).
Вашингтон, окръг Колумбия: Асоциация на издателствата „Ревю енд Хералд“.